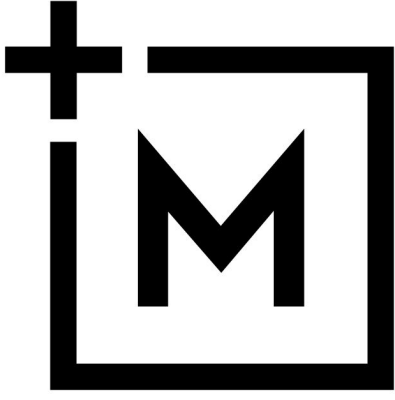

MODUL- AR.JOURNAL

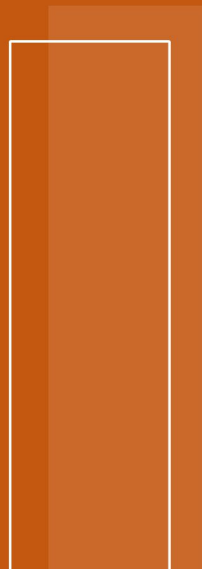
ISSN 2651 - 5210

İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR VE MİMARLIK FAKÜLTESİ DERGİSİ

CİLT 2 • SAYI 1 • YIL 2019

İstanbul
GEDİK
Üniversitesi

MODULAR JOURNAL

2019 Haziran Cilt: 2 Sayı: 1

Mimarlık, sanat ve tasarım alanında ulusal hakemli bir dergidir.
It is a national refereed journal in architecture, art and design.

Yaygın-sürekli bir yayındır. Yılda iki kez yayımlanır.
It is a periodical publication. It is published twice a year.

Dili: Türkçe-İngilizce
Language: Turkish-English

İmtiyaz Sahibi • Owner
Prof. Dr. Zafer Utlu, İstanbul Gedik Üniversitesi

Yönetici • Manager
Gülperen Kordel, İstanbul Gedik Üniversitesi

Yayın Koordinatörü • Publishing Coordinator
N. Dilşat Kanat, İstanbul Gedik Üniversitesi

Genel Yayın Yönetmeni • Managing Director
Prof. Dr. Feride Önal, İstanbul Gedik Üniversitesi

Editör • Editor
Dr. Öğr. Üyesi Handan Özsırkıntı Kasap, İstanbul Gedik Üniversitesi

Yardımcı Editörler • Co-Editors
Öğr. Gör. Özgün Özbudak, İstanbul Gedik Üniversitesi
Öğr. Gör. Anday Türkmen, İstanbul Gedik Üniversitesi
Arş. Gör. Merve Karaman, İstanbul Gedik Üniversitesi

Danışma Kurulu • Advisory Board
Prof. Dr. Onur Altan, İstinye Üniversitesi
Prof. Dr. Suat Anar, Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr. Burçin Cem Arabacıoğlu, MSGSÜ
Prof. Dr. Hayriye Koç Başara, İstanbul Gedik Üniversitesi
Prof. Dr. Birgül Çolakoğlu, İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Özer Ergün, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İpek Fitöz, MSGSÜ
Prof. Dr. Suat Gezgin, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Deniz İncedayı, MSGSÜ
Prof. Dr. Deniz Erinsel Önder, İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Beraat Özçelik, İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz Özer, İstanbul Gedik Üniversitesi
Prof. Mehmet Zaman Saçlıoğlu, İstanbul Gedik Üniversitesi
Prof. Dr. Funda Savaş Gün, Doğu Üniversitesi
Prof. Dr. Cem Sütçü, Marmara Üniversitesi
Prof. Nuran Yener, İstanbul Gedik Üniversitesi
Doç. Dr. Nezih Aysel, MSGSÜ
Doç. Dr. Deniz Dokgöz, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru Erdönmez, Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Funda Karbancıoğlu Güler, İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Tan Kâmil Güner, İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Sariye Selhan Yalçın Usal, Haliç Üniversitesi

Yayın Kurulu • Co-Editors

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Belir, İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emel Birol, İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Pınar Erkan Bursa, İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Begüm Erçevik Sönmez, İstanbul Gedik Üniversitesi

Hakem Koordinatörleri • Referee Coordinators

Arş. Gör. Duygu Çıbuk, İstanbul Gedik Üniversitesi
Arş. Gör. Naime Dilge Mutlu, İstanbul Gedik Üniversitesi

Adres • Address

MODULAR JOURNAL
İstanbul Gedik Üniversitesi - Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi
Cumhuriyet Mah. İlkbahar Sk. 34841 Yakacık-Kartal/İSTANBUL

İletişim • Contact

Telefon: 444 5 438 (1221)
E-Posta: modular@gedik.edu.tr

ISSN: 2651-5210

İstanbul Gedik Üniversitesi'nin resmi yayın organıdır.
Her Hakkı Saklıdır. Makalelerin sorumlulukları yazara aittir.
All rights reserved. Authors are fully responsible for their papers.

Modular Journal; mimarlık, sanat ve tasarım alanlarındaki orijinal makaleleri, araştırma özetlerini, kitap-eser incelemelerini ve meslek alanına dair güncel tartışma ve görüşleri yayımlamaktadır. Dergide araştırma makalelerine ise öncelik verilmektedir. Bir e-dergi olması planlanan Modular'ın yılda iki kez yayımlanması hedeflenmektedir. İlerleyen yıllarda Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI), EBSCO Host Art Architecture Complete, EBSCO Art Source dizini, DOAJ, Gale/Cengage Learning, Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS indeks), DRJI, Index Copernicus, Ulrichs ve Avery Index tarafından taranmakta Dergiler listesine ve TÜBİTAK tarafından ULAKBİM Veri Tabanlı listelerinde "Ulusal Hakemli Dergi" statüsüne alınması hedeflenmektedir. Modüler Dergisi; bilimsel yöntemlerle sanat, tasarım ve mimarlık alanlarında yeni veriler ortaya koyan farklı disiplinlerden akademik çalışmalar için gelişen bir platform oluşturmayı ve bu araştırmaları paylaşımına açmayı amaçlamaktadır. İstanbul Gedik Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi tarafından yayımlanacak olan Modular Journal, ulusal-uluslararası ulaşılabilirlik hedefleri doğrultusunda derginin resmi web sitesinden çevrimiçi olarak erişime sunulacaktır. Mimarlık, İç Mimarlık, Görsel İletişim Tasarımı, Moda ve Tekstil Tasarımı, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Endüstri Ürünleri Tasarımı ve diğer tasarım disiplinlerinde kuramsal anlamda bilgi birikimlerinin paylaşılabilirdiği ve ilgili tüm araştırmacıların kendi alanlarından nitelikli makalelere ve yayınlara ulaşım sağlayabilecekleri özgün bir elektronik platform oluşturmayı hedeflemektedir.

EDİTÖR NOTU • EDITOR NOTE

MODULAR JOURNAL 2019;2(1)

İstanbul Gedik Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi adına ilk olarak Aralık 2018 tarihinde yayımlanan ve mimarlık ve tasarım alanlarında akademik üretime katkı sağlaması hedeflenen Modular Journal'ın ikinci sayısını sunmaktan mutluluk duymaktayız. Modular Journal ikinci sayısında farklı üniversitelerden değerli öğretim üyeleri ve akademik hayatlarını yüksek lisans ve doktora ile taçlandırmış olan kıymetli meslektaşlarımız tarafından dergimize gösterilen ilgi bizleri onurlandırmış bulunmaktadır.

Akademik ve bilimsel olarak disiplinler arası etkileşimin sağladığı olanaklar ile farklı tasarım ve kültür alanlarına hitap etmeyi amaçlayan Modular Journal'ın ikinci sayısında; Mimarlık ve İç Mimarlık Eğitimi, mimarlık proje yarışmaları ve Türk mimarlık tarihi ile ilgili makalelere yer verilmektedir. Tasarım eğitimi üzerine tartışma konularını ortaya koyarak meslek eğitimi deneyimlerini irdeleyen; *"Mimarlık Öğrencilerinin Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezi Örneğinde Mekân Tasarımı Deneyimleri"* ve *"İç Mimarlık Eğitiminde Meslek Pratiği Sorunları"* makaleleri yer almaktadır. Ayrıca mimarlık eğitiminin bir parçası olan mimarlık proje yarışmaları ile ilgili olarak; *"Bağlamsalcılık Kavramının Bursa'da 2000 Sonrası Açılan Üç Mimari Yarışma Üzerinden Değerlendirilmesi"* isimli makale akademik anlamda dergimize ve literatüre katkı sağlamıştır. Mimarlık tarihinin önemli araştırma topografyası olarak karşımıza çıkan "İstanbul Kapalıçarşı Mimarisi" hakkında bir inceleme yazısı olarak ise; *"İstanbul Kapalıçarşı'nın Çekirdeği Eski Bedesten'de Tarih, Kültür, Mimari Yapı ve İşlev Değişimleri Üzerine Bir İnceleme"* hakkında ele alınan makale ve Anadolu Konut Mimarisi üzerine bir araştırma olan; *"Tokat'ta Geleneksel Konut Mimarisine Üç Örnek: Mustafa Vasfi Süsoy Konağı, Gazi Osman Paşa Konağı, Cevdet Ereğ Konağı"* başlıklı çalışma dergimizin bilgi üretim sürecine katkı sağlamıştır.

Modular Journal'ın ikinci sayısında akademik gelişmelere çalışmalarıyla katkı bulan, dergimizin var olmasına katkı sağlayan ve akademik hayata gönül vermiş yazarlara, değerlendirme sürecinde yazarların araştırmalarına ve dergimize bilimsel katkılar sağlayan hakemlerimize, bilim kurulu ve danışma kurulunda yer alan değerli hocalarımıza katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Ayrıca dergimizin akademik hayatına devam etmesinde bizleri yüreklendiren Modular Journal Genel Yayın Yönetmeni Prof.Dr. Feride Önal'a, İstanbul Gedik Üniversitesi Rektörü Prof Dr. Zafer Utlu'ya ve İstanbul Gedik Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı Sayın Hülya Gedik'e teşekkürü bir borç biliriz.

Dr. Öğr. Üyesi Handan ÖZSİRKINTI KASAP
Modular Journal Editörü

İÇİNDEKİLER • CONTENTS

MODULAR JOURNAL 2019;2(1)

MAKALELER • ARTICLES

İstanbul Kapalıçarşı'nın Çekirdeği Eski Bedesten'de Tarih, Kültür, Mimari Yapı ve İşlev Değişimleri Üzerine Bir İnceleme

An Examination on History, Culture, Architecture, and Function Transformation of Old Bedesten, Istanbul Grand Bazaar

Atlıhan Onat KARACALI 1

Tokat'ta Geleneksel Konut Mimarisine Üç Örnek:

Mustafa Vasfi Süsoy Konağı, Gazi Osman Paşa Konağı, Cevdet Erek Konağı

Three Examples of Traditional Housing Architecture in Tokat:

Mustafa Vasfi Süsoy Residence, Gazi Osman Paşa Residence, Cevdet Erek Residence

Türkân UZUN, Esra Gözde TALU 12

Mimarlık Öğrencilerinin "Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezi" Örneğinde Mekân Tasarımı Deneyimleri

Architectural Students' Space Design Experiences in the Example of "Integrated Physical Activity Center"

Özlem BELİR 46

Bağlamsalcılık Kavramının Meydan Tasarım Yarışmaları Üzerinden İrdelenmesi: 2000 Sonrası Bursa Örnekleri

Analyzing the Contextualism Concept on Square Design Competitions: Bursa Examples After 2000

İmran GÜMÜŞ 57

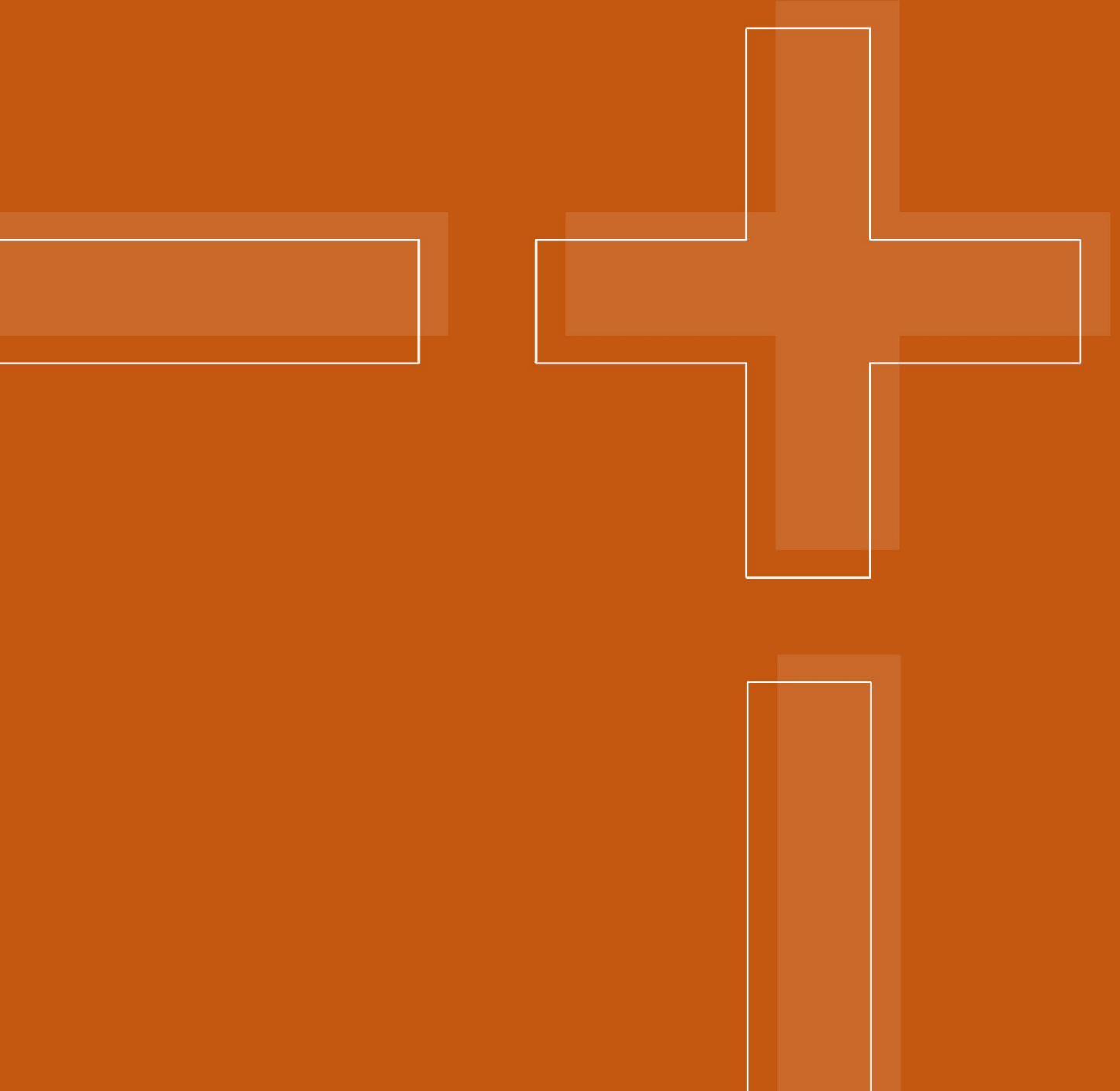
İç Mimarlık Eğitiminde Meslek Pratiği Sorunları

Problems of Occupational Practice in Interior Architectural Education

Elif Buket GÜNDÜZLÜ 70

MAKALELER • ARTICLES

İstanbul Kapalıçarşı'nın Çekirdeği Eski Bedesten'de Tarih, Kültür, Mimari Yapı ve İşlev Değişimleri Üzerine Bir İnceleme

An Examination on History, Culture, Architecture, and Function Transformation of Old Bedesten, İstanbul Grand Bazaar

Atlıhan Onat KARACALI¹

Özet

Makalenin amacı; İstanbul'un kentsel tarihi içerisinde anahtar bir alışveriş çevresi örneği olan Kapalıçarşı üzerinden çarşının çekirdeği ve çalışmanın odağı olan Eski Bedesten ünitesinin coğrafi ve tarihsel bağlantılarını, kültürel ve tasarımsal ilişkilerini, mimari özelliklerini ve işlev değişimlerini incelemektir.

Bu bağlamda, Eski Bedesten'in; coğrafi konum gereği fetih öncesi yerleşim ile olan tarihsel bağlantısı, kültürel konum gereği öncülü olan İslam toplumlarında kullanılagelmiş olan değişik ticari strüktür örnekleri ile olan tasarımsal ilişkisi, mimari sistemi gereği yapısal ve yapım amacına uygun kullanıldığı dönemdeki işlevsel yönleri, geçirdiği işlev değişimleri ve sanayi sonrası toplumlarda değişen alışveriş alışkanlıkları sonucu işlevini tümüyle yitirishi çalışmanın ana unsurlarını, kapsamını oluşturmaktadır. Tarihi Yarımada'nın, Kapalıçarşı'nın bulunduğu çevre dışındaki kısımları çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Kapalıçarşı geneli ve Sandal Bedesteni'ne, ayrıca Eski Bedesten'deki gündelik yaşantıya ise sınırlı ölçüde değinilmiştir.

Mimari yapı ile ilgili bölümde, "asıl işlev" ifadesinin kullanılmasındaki amaç; Eski Bedesten'in, yapısal özelliklerini yitirmeksizin varlığını sürdüreceksen, değişen ekonomik şartlar ve alışveriş alışkanlıkları sonucu işlevini koruyamayacak oluşudur. Asıl işlev ile değinilecek olan, bedesten adlı yapı türünün genel işlevidir.

Anahtar Kelimeler: *Kapalıçarşı, eski bedesten, ticaret yapıları, osmanlı mimarisi, bizans mimarisi.*

Abstract

The goal of this article is to investigate the geographic and historical links, cultural and design-oriented relationships, architectural features, and function transformations of the Old Bedesten, as the central core of the historical shopping hub Grand Bazaar of İstanbul.

For this purpose, Old Bedesten's historical relationship with pre-conquest Byzantine settlement in terms of geographical position, design-oriented relationship with commercial structures of Islamic roots in terms of cultural position, functional features of architectural system in terms of the original use period, functional transformation during its history, and loss of function with the industrialization are the key points and the scope of the study. Other parts of the Historic Peninsula are excluded. More, the other central structure, the Sandal Bedesten and the daily life in the Old Bedesten were mentioned partially.

¹ İstanbul Ayyansaray Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü
atlihanonatkaracali@ayvansaray.edu.tr, atlihanonatkaracali@windowslive.com
Gönderilme Tarihi: 15.04.2019 - Kabul Tarihi: 17.05.2019

The aim of the usage of the word “original function” in the architectural structure part is the loss of functional features during the change in both economic conditions and shopping attitudes, while the structural features remain. Original function means the purpose of the general bedesten-type structures.

Keywords: *Grand bazaar, old bedesten, trade buildings, ottoman architecture, byzantine architecture.*

1. Giriş

Makalenin amacı; İstanbul’un kentsel tarihi içerisinde anahtar bir alışveriş çevresi örneği olan Kapalıçarşı üzerinden çarşının çekirdeği ve çalışmanın odağı olan Eski Bedesten ünitesinin coğrafi ve tarihsel bağlantılarını, kültürel ve tasarımsal ilişkilerini, mimari özelliklerini ve işlev değişimlerini incelemektir.

Bu bağlamda, Eski Bedesten’in; coğrafi konum gereği fetih öncesi yerleşim ile olan tarihsel bağlantısı, kültürel konum gereği öncülü olan İslam toplumlarında kullanılagelmiş olan değişik ticari strüktür örnekleri ile olan tasarımsal ilişkisi, mimari sistemi gereği yapısal ve yapım amacına uygun kullanıldığı dönemdeki işlevsel yönleri, geçirdiği işlev değişimleri ve sanayi sonrası toplumlarda değişen alışveriş alışkanlıkları sonucu işlevini tümüyle yitirisi çalışmanın ana unsurlarını, kapsamını oluşturmaktadır. Tarihi Yarımada’nın, Kapalıçarşı’nın bulunduğu çevre dışındaki kısımları çalışma kapsamının dışında tutulmuştur. Kapalıçarşı geneli ve Sandal Bedesteni’ne, ayrıca Eski Bedesten’deki gündelik yaşantıya ise sınırlı ölçüde değinilmiştir.

Mimari yapı ile ilgili bölümde, “asıl işlev” ifadesinin kullanılmasındaki amaç; Eski Bedesten’in, yapısal özelliklerini yitirmeksizin varlığını sürdüreceksen, değişen ekonomik şartlar ve alışveriş alışkanlıkları sonucu işlevini koruyamayacak oluşudur. Asıl işlev ile değinilecek olan, bedesten adlı yapı türünün genel işlevidir.

2. Coğrafi ve Tarihsel İlişkiler: Çevrenin Fetih Öncesi Dönemi

Fransız topograf Petrus Gyllius; “İstanbul kentini, Argos prensesi Keroessa ve deniz tanrısı Poseidon’un oğulları Byzas’ın ya da koloni kurucu Megaralıların komutanı Byzes’in kurduğunun” yazıldığını aktarır ve tercihini Byzas’tan yana kullanır. Aksi takdirde; şehre “Byzantion” değil, “Byzeum” denmesi gerekeceğini öne sürerek de tercihini destekler. Öte yandan, Yunan yazar Philostratos’un anlatısında da “Megaralı komutanın adının Byzas olduğunu” aktararak mitleri bir anlamda birleştirir. Hatta Megaralıların, tanrı Apollo’ya kenti kuracakları yeri danıştıklarında aldıkları “Körler ülkesinin karşısına.” yanıtındaki “körler” ile Khalkedonluların kastedildiği; zira onların bölgeye daha erken geldikleri halde daha elverişsiz bir alanı, bugünkü Kadıköy’ü seçtikleri çözümlemesini yapar (Gyllius, 1997, s.29). Bunun öncesinde, Hititleri yıkılışa sürükleyen Trak İstilasının MÖ 1200’lerde yapıldığı ve Traklar’ın Balkanlar’dan geldikleri görülür. Güncel veriler ise kenti çok daha erken dönemlere tarihlendirir. 2001 yılında 1. Derece Arkeolojik-Doğal Sit Alanı ilan edilen Küçükçekmece yakınlarındaki Yarımurgaz Mağarası, MÖ 3000’leri (Url-1); 2009 yılında Yenikapı Marmaray İstasyonu inşaatı kazılarında bulunan mezar ise günümüzden 8500 yıl öncesini işaret etmiştir (Url-2). Efsanevi anlatılardan ve güncel arkeolojik buluntulardan daha rafine bir

anlayış ile; İstanbul'un kentsel tarihinin başlangıcı, milattan önce yedinci yüzyılda Byzantion'un kuruluşu kabul edilir.

Sadece, Tarihi Yarımada'da inşa edilmiş dört sur sistemi –MÖ 7. yüzyıl Byzantion, MÖ 2. yüzyıl Severus, MS 4. yüzyıl Konstantin ve MS 6. yüzyıl Theodosius (Kuban, 1996, ss.18-47)– üzerinden yapılacak bir bölgesel okumada bile, Sarayburnu'nda kurulan kentin zaman içerisinde batı yönünde genişlediği gözlemlenebilir. Dolaşım şeması üzerinden yapılacak bir lineer okuma ise; Kapalıçarşı ile tarihsel bağlantıları açığa çıkarmak adına, kentin işlevsel bölümlerini netleştirecektir. Roma döneminde, yeni ismi ile Konstantinopolis kentinin omurgasını Mese adı verilen bir bulvar oluşturur. Mese, saray meydanı olan Augustation'dan –MS 4. yüzyıl– başlayıp batıya doğru uzanmaktadır ve üzerinde Konstantin –MS 4. yüzyıl–, Theodosius ya da Tauri –Boğa– –MS 4. Yüzyıl–, Bovis –öküz– –MS 4. Yüzyıl sonu– ve Arkadius –MS 5. yüzyıl başı– forumları –meydanları– bulunmaktadır. Arkadius Forumu'nda Mese çatallanır ve iki kol halinde kuzeybatı ve güneybatı yönlerine devam eder. Kent kurgusunda, diğer caddeler diyagonal biçimde Mese'ye saplanmaktadır (Wiener, 2001, ss.19-20).

Caddelerden önemli bir tanesi Haliç limanları ile bağlantı oluşturan Makros Embolos'tur. Bu cadde çarşı işlevi görmektedir (Wiener, 2001, s.29). Mese üzerindeki satıcılar da farklı dönemlerde yapılan agoralara –dükkan– yerleşmişlerdir. Dükkanlar, bulundurdıkları ürünlere göre gruplanmışlardır. En değerli ürünler, saray kapısı ve Augustation Meydanı'nda satılmaktadır. Konstantin Forumu'nda da kumaş ve dokumalar bulunabilmektedir (Kuban, 1996, s.72).

Bölge, ticari işlevini fetih sonrasında da sürdürmektedir. Aynı çevre üzerine inşa edilen Eski Bedesten ile daha basit ancak potansiyeli yüksek bir çarşı çekirdeği oluşturulmuştur. Türk mimar Doğan Kuban, fetih sonrası yapı etkinliği ile eski yerleşimi ilişkilendirirken; Tauri Forumu'ndaki kamu binaları ile Eski Saray'ı, Konstantin Forumu'ndaki kumaş ticareti ile Eski Bedesten'i, Makros Embolos ile de Uzunçarşı Caddesi'ni eşleştirmekte ve kentsel alanın işlevsel sürekliliği odaklı bir çıkarım yapmaktadır (Kuban, 1996, s.214).

3. Kültürel ve Tasarımsal İlişkiler: İslam Topluluklarında Ticaret Strüktürleri

İslam toplumlarında ticaret yaklaşımı; pek çok edip, tarihçi ve gezginin eserlerinde, Kurtuba'dan Buhara'ya, Bağdat'tan Bursa ve İstanbul'a kadar dinî coğrafyadaki pek çok kentte; organize yollar, anıtsal yapılar ve kapsamlı pazarlar ile kendini göstermektedir. Bu fiziki strüktürler, İslam'ın erken yüzyıllarında tecrübe edilmiş işlevsel ve yapısal pratikler üzerine gelişme göstermiştir. Erken dönemde, alışveriş eylemi “souk” denilen birimlerden oluşan açık pazaryerlerinde sürdürülmektedir (Michell, 1996, s.107). Kelime, modern Arapça'da da hem fiziksel hem de ekonomik anlamlarda batıdaki “market” ve Türkçe'deki Farsça kökenli “pazar” sözlerini karşılar konumdadır. Bir nevi stant olan bu taşınabilir strüktür souk birimleri, kent dışlarında, kervanlar uğrak yaptığında kurulur ve bir meydanın çevresini tanımlarlar. Kervan geçişlerinin seyredildiği zamanlarda, bu strüktürler tören ve kutlama alanların oluşturulmasında kullanılarak; sosyal ve kültürel işlevleri de karşılamaktadır. Ticaretin daha fazla önem kazanması ve kentlerin büyümesi ile pazaryerleri kent merkezlerine

alınmış, souk birimleri de önce yerleşik düzene geçmiş, zamanla yerini kalıcı fiziki yapılara bırakmıştır (Url-3). “Kaysariyya” adı ile anılan ikinci tip yapının öncülü olan souk birimlerinden farklarından biri kapalı olması, diğeri de tek bir meydana kıyasla birbiriyle ilişkili birden çok mekan barındırıyor olmasıdır. Bu daha gelişmiş pazarlar; dükkan, atölye, ambar ve depoları bulundurmaktadır (Kuban, 1996, s.210; Url-4).

Türklerde ise alışveriş mekanları için bir başka Farsça kelime, “çarşı”, daha sık kullanılır. Türk çarşılarında karakteristik özellik olarak dikkat çekici olan, çarşı merkezinde kalın duvarlı ve çok kubbeli çatılı bir “bedesten” bulunmasıdır (Ünsal, 1973, s.54). Sözcüğün kökü Farsça’da “kumaş -bez- satıcıları mekanı” anlamındaki “bezzazistan”dır. Bedesten, pek çok eserde kentin en önemli sivil mimari yapılarından sayılır. Öyle ki; seyyah Evliya Çelebi eserinde Osmanlı kentlerini bedesteni olanlar ve olmayanlar olarak sınıflandırmıştır (İnalcık, 1987, ss.19-20). Türk çarşılarının, bütüncül alışveriş işlevi şekillenmesi bağlamında İslam toplumları ile kültürel benzerlikler taşındığı düşünülse de; bu karakteristik özellik detaylı incelendiğinde bariz farklar ortaya çıkmaktadır. Bizantolog Semavi Eyice’ye göre, bedesteni, kaysariyyanın Türk versiyonu olarak ifade etmek yersizdir. O, İslam yapılarının da bir şekilde Orta Asya mimarî prensiplerinden faydalandığını; iki çevrenin ortak bir esastan farklı ifadeler oluşturduklarını savunur. Tarihçi Mustafa Cezar, bedestenin Türklere has bir yapı olduğunu öne sürmektedir (Url-5). Mimar Behçet Ünsal da, Bursa Bedesteni’nin gelişimini Beylikler döneminden bu tarafa kullanılan hanlara dayandırmıştır (Ünsal, 1973, ss.54-57). Tarihçi Halil İnalcık ise, bedesten ve kaysariyya yapılarını Grekoromen basilica ve kaiserion yapıları ile de bağlantılı bulur. Öte yandan, aralarındaki bir başka fark olarak; bedesteni uluslararası ticaret ile ilişkilendirerek, sadece çok önemli büyük kentlerde bulunacak bir yapı olarak değerlendirir (İnalcık, 1987, ss.19-20). İlk gelişmiş örneğin Bursa Bedesteni olduğu da düşünüldüğünde (Michell, 1996, s.107), Türklerin coğrafi konum gereği Bizans kültüründen de etkilenmiş oldukları söylenebilir. Bu düşünceleri destekleyen bir başka farklılık; diğer İslam kentlerinde birden çok kaysariyya bulunabiliyor iken Osmanlı kentlerinde, istisnalar dışında, çarşının organizasyon merkezi olarak bir bedestenin bulunmasıdır (Goodwin, 1971, s.331). Bedestenin ayırt edici bir başka özelliği de atölyesiz oluşu, bir başka deyişle üretim değil yalnız satış odaklı işlevi karşılmasıdır (Sakaoğlu, 1993, s.118).

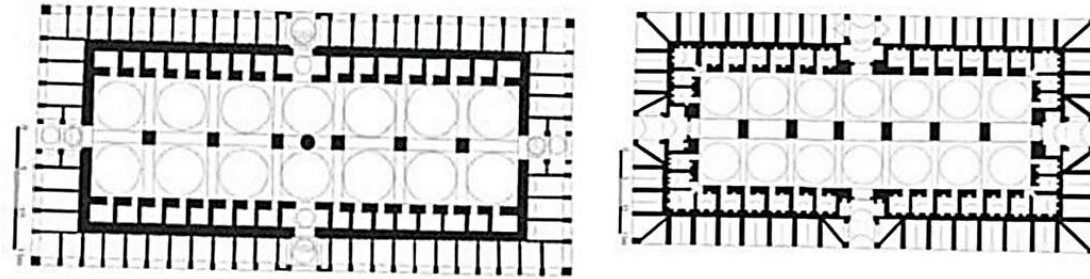
İslam kültürlerinde hayat bulmuş diğer ticari yapılar hanlar ve kervansaraylardır. Hanlar, tüccarların kent merkezlerindeki konaklama ihtiyaçlarını karşılayan ve doğal olarak çarşı kompleksi ile bağlantılı olan yapılar iken; kervansaraylar aynı işlevi ticaret yolları üzerinde karşılayan daha büyük ve gösterişli yapılardır (Ünsal, 1973, s.86).

4. Mimari Sistem: Eski Bedesten’in Yapısal ve Asıl İşlevsel Özellikleri

4.1 Bedestenlerin Yapımı

İlk gelişmiş örnek olan Bursa Bedesteni –Yıldırım Bayezid, 1400– plan tipini, eş zamanlı yapılan Bursa Ulu Cami’den almıştır. Bu plan Selçuklu ulu camilerinde tecrübe edilmiş esnek öğeleri barındırmaktadır. Bunlar, fazla sayıda eşit küçük kubbeli bir çatı ile çatıyı taşıyan kalın dış duvarlar ve iç mekan fil ayaklarıdır. Bu mimarî plan tipi, Anadolu’da bir ibadethane yapısına uygulanma konusunda varlığını yitirecekken; bu

esnek öğelerin, bir bedestenin mimarî ihtiyaçlarını tam olarak karşılıyor olmaları sayesinde ticarî yapılarda varlığını sürdürecektir (Michell, 1996, s.107). Bir sonraki örnek olan Edirne Bedesteni –Çelebi Mehmet, 1418–, Bursa Bedesteni’nin gelişmiş bir modelini teşkil eder. Öte yandan, giriş ve köşelerdeki dükkanların üçgenlere bölünmesi ile de Eski Bedesten için ideal bir prototiptir (Goodwin, 1971, s.86) (Şekil 1).

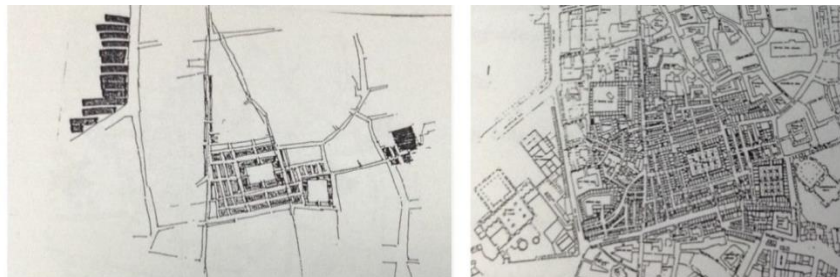

Şekil 1. Bursa ve Edirne Bedestenleri (Url-6)

Fetihten sonra İstanbul’un ticarî bölgesine inşa edilen Eski Bedesten’de –1455-56 kışında başlanıp 1460-61 kışında bitirilir (Wiener, 2001, s.345)– ve kısa zaman sonra yapılan Sandal Bedesteni’nde –1470 sonrasına tarihlendirilir (Bildik, 1998, s.98)– de küçük farklarla, Bursa ve Edirne’den devralınan klasik plan tipi izlenmiştir. Küçük farklar; kubbe, fil ayak ve dükkan sayıları ile birlikte Sandal Bedesteni’nde olmayan iç dükkanlardır (Tablo 1). Eski Bedesten’in diğer isimleri “Cevahir Bedesteni”, “İç Bedesten”, “Bedesten-i Atîk” ve “Büyük Bedesten”; Sandal Bedesteni’nin diğer isimleri ise “Yeni Bedesten”, “Dış Bedesten”, “Bedesten-i Cedid” ve “Küçük Bedesten”dir. Bu iki yapı, Aya Sofya’ya vakfedilmişlerdir (Gülersoy, 1994, ss.422-425). Kapalıçarşı bu çift çekirdek çevresinde gelişmiş ve günümüzdeki durumuna sayısız defa değişim geçirerek ulaşmıştır (Şekil 2). Diğer önemli bedestenlere Galata ve Ankara Mahmut Paşa yapıları örnek verilebilir (Goodwin, 1971, s.86).

Tablo 1. Dört bedestenin mimari verileri (Goodwin, 1991, s.86; Gülersoy, 1994, ss.422-425)

Bedesten	Ölçü (metre)	Kubbe Sırası	Kubbe Sayısı	Fil Ayak Sırası	Fil Ayak Sırası	İç Dükkan Sayısı	Dış Dükkan Sayısı
Bursa Bedesteni	~35x70m	2	14	1	6	32	56
Edirne Bedesteni	~35x72m	2	14	1	6	36	56
Eski Bedesten	36x48m	3	15	2	8	44	48
Sandal Bedesteni	32x40m	4	20	3	12	-	44

Şekil 2. Kapalıçarşı’nın Fatih dönemindeki ve günümüzdeki durumu (Bildik, 1998, ss.61-62)

4.2 Eski Bedesten'in Yapısal Özellikleri

Eski Bedesten, 3 sırada 15 kubbeli ve iç mekandaki fil ayakların üzerine gelen 8 küçük tümsekli bir çatı ile örtülüdür (Şekil 3). Kubbe kasnakları düz yüzölçü ve 8 köşelidir. Kubbe yüksekliği 14,89 m'dir. Kubbeler; 1,5 m kalınlığındaki dört duvar, 4,35 x 2,45 cm boyutlarındaki 8 fil ayak ve bunları örten kemerlere oturmuş vaziyettedir. Duvarlar ise bir sıra tuğla, bir sıra düzgün moloz taşı olmak üzere almalı örgü sistemindedir. Moloz taşlarının arasına düşey tuğla donatılar konulmuştur. Fil ayaklar arasındaki kemerler ve kubbeler tuğladan yapılmıştır (Şekil 4). Fil ayaklar, 6,85 m kotuna kadar kesme taştandır. Kemerler arasında ardıc ağacından gergiler bulunmaktadır (Şekil 5). Bina dıştan 36 x 48 m boyutlarında iken; iç mekânı, 29,5 x 45,3 m boyutlarında olmak üzere, 1336 m²'dir. Dört yanda birbirinin aynı olan kapılar; dıştan ve içten çift merkezli sivri hafifletme kemerleri altında basık mermer kemerler ve mermer söve ile yapılmıştır. Kapı kanatları kalın çivi başları ile bezenmiştir. Kapılar, son dönemdeki adları ile; kuzeye bakanı Sahafklar, güneyi Takkeçiler, doğudaki Kuyumçular ve batıdaki Zenneciler'dir. Kapılar, açıldıkları sokağa göre isimlendirilmişlerdir. Duvarların alt kısımlarında ve kubbelerde pencere yoktur. Duvarların üst kısımlarında, her aksta bir tane olmak üzere 1,50 x 1,75 m boyutunda pencereler vardır. Bunlar, çevredeki sokakların çatılarından daha yüksek kottadır. Pencerelerin yönetilmesi için içten dolaşan basit bir ahşap balkon yapılmıştır. Balkonun gece bekçilerinin çarşayı gözetlemesinde kullanıldığını ileri sürenler de vardır (Şekil 6). Yapının içinde; eski yerleşimde, "mahzen" denilen ve sivri kemerli kapılardan girilen 44 adet hücre-dükkan mevcuttur (Şekil 7) (Gülersoy, 1994, ss.422-424). 48 adet de dış dükkan vardır. Köşelerde, içte ve dışta köşegen biçiminde üçgene bölme hacimler vardır. İçte olanları, bitişindeki dükkanın hacmine dahil edilmiştir. Üçgene bölme işlemi, giriş kapılarına bitişik dış dükkanlarda da uygulanmıştır (Şekil 8). Birim dükkanlar ise, mahzenlerin önündeki hacimlerde ahşaptan üretilmiş şekildedir. Dükkanlara "dolap" ya da "sandık" denmektedir. Dükkanların önlerinde, aşağıya ve yukarıya açılan kapaklar bulunmaktadır. Mobilya olarak da taşınabilir cam vitrinler ve sandıklar kullanılmaktadır (Sakaoğlu, 1993, s.118-119). Öte yandan, dükkanlar dışında fil ayakların diplerinde de tezgâhların kurulduğu; iç mekânın da bu şekilde işlevlendirildiği anlatılmaktadır (Goodwin, 1971, s.86).

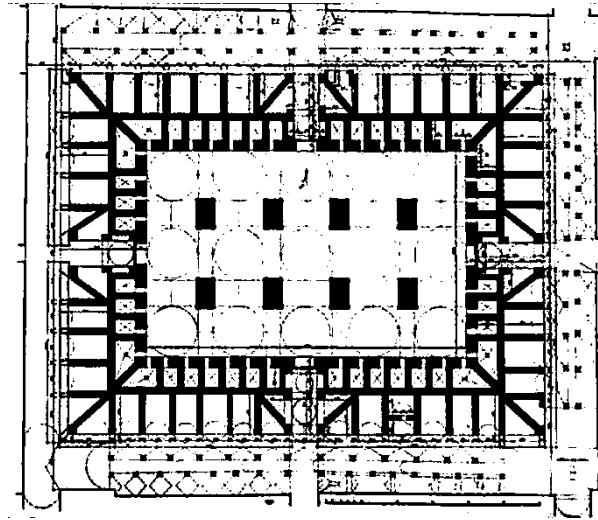
Tam burada bir yanlış anlaşılmanın üzerinde durmak gerekmektedir. Bu, Kuyumcular Kapısı üzerindeki kartal bezemesi yüzünden yapının Bizans'tan kalma olduğu görüşüdür. Yazar Çelik Gülersoy'a göre, mimar Hakkı Ayverdi'nin de üzerinde durduğu Fatih'in vakıf belgeleri; Eski Bedesten'in yeni bir yapı olduğunu yeter kesinlikle kanıtlamaktadır. Ayverdi'ye göre; kartal bezemesi de yerlidir (Gülersoy, 1994, ss.422-424; Ayverdi, 1953, s.404).

4.3 Eski Bedesten'in Asıl İşlevsel Özellikleri

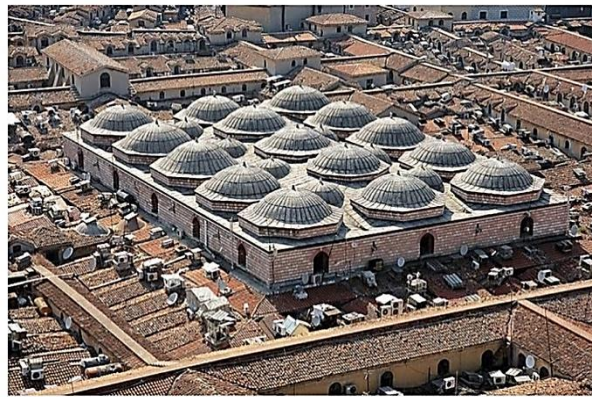
Eski Bedesten, asıl işlevsel açıdan incelendiğinde tipik bir bedesten yapısıdır. Bir bedestenin üç önemli ticari işlevi vardır. Bunlardan ilki, kumaş başta olmak üzere değeri yüksek ürünlerin satış mekanı olmasıdır. İkincisi, yerleşik esnafın finansal işlemleri yürüttüğü, fiyat belirlediği ve ticaret kervanları organize ettiği bir merkez olmasıdır. Üçüncüsü ise, ziynet eşyası ve para başta olmak üzere kıymetli eşyaların korunmak

üzere teslim edildiği kasaları bulunduruyor olmasıdır. Bir de emanet denilen bir sistem devrededir. Bu sistem; kayıp ya da ölmüş kimselerin varlıklarının –mirasçısı çıkma ihtimaline karşı yasal süre boyunca tutulup, süre sonunda korunan yetimlere vakfedilmek ve/veya devlet hazinesine aktarılmak üzere– ve şehir sakinlerinin önemli belgelerinin saklanması konularını kapsar (İnalcık, 1987, s.21). Bunların dışında; bedestenler, değerli kumaş esnafının lonca merkezi olarak da çalışmaktadır. Bedesten esnafı ellerinde; loncalarına tekel imtiyazı sağlayan, “irade-i seniyye” denilen yazılı özel padişah emri ve kadı korumasını garanti eden bir diğer belge bulundurmaktadır (İnalcık, 1987, s.21).

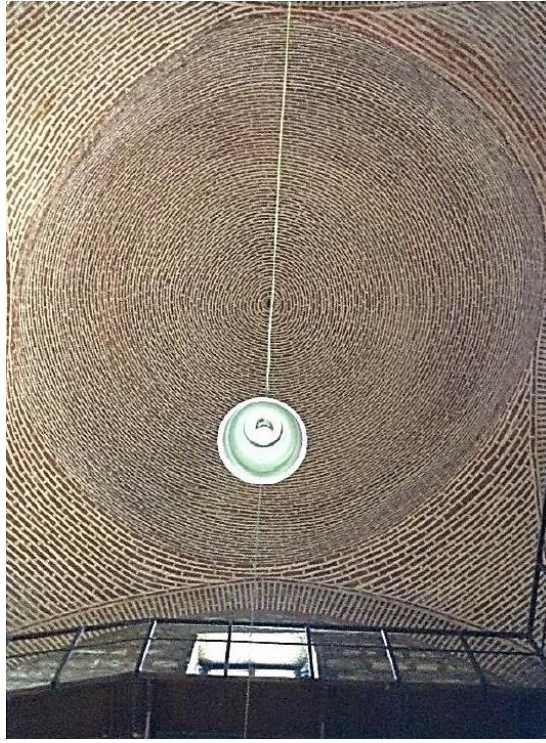
Ticaretin bu derece kritik fasıllarının yürütüldüğü merkez olan Eski Bedesten’in, gündüz güvenlik için çarşının yoğunlaştığı saatlerde açıldığı; geceleri de, Kapalıçarşı tümüyle kapatılıp korunduğu halde, özel olarak da muhafızlarca gözetildiği bilinmektedir. Ayrıca, Eski Bedesten’in dua ile açılması geleneği mevcuttur (Sakaoğlu, 1993, ss.118-119; Goodwin, 1971, s.332).

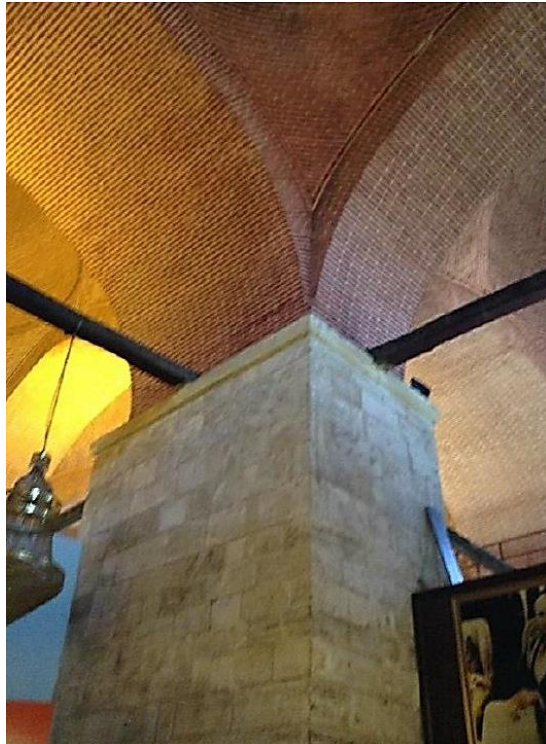
Şekil 3. Eski Bedesten’in planı (Url-7)

Şekil 4. Eski Bedesten’in çatısı (Url-8)

Şekil 5. Tuğla ve kemer kubbeler (Fotoğraf: Atlıhan Onat Karacalı, 2015)

Şekil 6. Ayak, kemer ve gergi ilişkisi (Fotoğraf: Atlıhan Onat Karacalı, 2015)

Şekil 7. Pencere ve balkon (Fotoğraf: Atlıhan Onat Karacalı, 2015)

Şekil 8. Mahzen kapısı (Fotoğraf: Atlıhan Onat Karacalı, 2015)

4.4 İşlev Değişimleri: Eski Geleneklerin Terkedilmesi

Eski Bedesten'deki ticaret ile ilgili gerçekleşmiş ilk değişiklik, 1470 sonrası Sandal Bedesteni'nin yapımıdır. Bu gerçek anlamda bir işlev değişikliği olmayıp; bir anlamda işlev paylaşımıdır. Yapım nedeni, Eski Bedesten'in mevcut işlevlerinden kumaş ticareti hacmini kaldıramıyor oluşudur (Goodwin, 1971, s.331). Sandal Bedesten'inin bir diğer farkı da iç mekanında mahzen denilen dükkanları bulundurmuyor olmasıdır. Bu da; Sandal Bedesteni'nin, Eski Bedesten'in sahip olduğu özel işlevlere sahip olmayışındandır (Bildik, 1998, ss.96-99).

Burada değinilmesi gereken bir başka yanlış anlaşılma da Sandal Bedesteni'nin; daha ileri bir tarihe, Kanunî dönemine tarihlendirilmesidir. Yine Ayverdi'ye göre; Fatih ve Ayasofya vakıfları belgelerinde Sandal Bedesteni'nden bahsedilmektedir. Evliya Çelebi de iki bedestenin Fatih dönemi yapıları olduklarını söyler (Bildik, 1998, ss.96-99).

Bedestenler çevresinde şekillenen Kapalıçarşı, yapısı gereği organik bir büyüme gösterirken; sayısız deprem ve yangın felaketi atlatmış, her onarımda da türlü yapısal değişiklikler göstermek durumunda kalmıştır. 1546'daki büyük yangından sadece bedesten yapılarının çıkabildiği (Michell, 1996, s.109), 1695 ve 1701 yangınlarının ise doğrudan Eski Bedesten'den çıktığı bilinmektedir (Gülersoy, 1994, s.423). 19. Yüzyıla gelindiğinde ise, özellikle Tanzimat sonrasında önemli işlevsel değişiklikler karşımıza çıkmaktadır. Eş zamanlı Endüstri Devrimi'nin getirileri olan Avrupa mallarına rağbetin artışı ve seri üretim ürünlerin el emeğinden ucuz oluşu, Kapalıçarşı esnafıyla beraber Eski Bedesten esnafını da bir dönüşüme zorlamıştır (Kara vd., 1999, ss.117-118). Meşrutiyet Dönemi'nde ise Kapalıçarşı iyice sönük ve ikinci sınıf mallarla doludur. Gösterişli mağazalar artık Beyoğlu Cadde-i Kebiri'nde yer almaktadır (Gülersoy, 1994, s.430). Eski Bedesten bu dönemde kiralık kasa ve emanetçilik işlevlerini yitirmiştir (Bildik, 1998, ss.96-99). 20. yüzyıl başlarında ise, Eski Bedesten'i dinî tören ile açmak geleneği de terkedilmiştir. Bu dönemde; Rus Devrimi'nden kaçanların getirdiği ilginç eşyalar, saltanatın kaldırılmasından sonra aristokrat sınıfın çarşıya düşürdüğü antikalar ve toplumun geçirdiği sosyal değişim ile demode kabul edilerek elden çıkarılan zanaat ürünleri tüm çarşayı doldurmaktadır (Kara vd., 1999, ss.117-118). Bu köklü değişim, güvenilir bedesten esnafı kültürünü de ortadan kaldırmıştır. Denebilir ki; 20. yüzyıl başında, Eski Bedesten işlevini tümüyle yitirmiştir (Bildik, 1998, ss.96-99). Günümüzde sandıkların sabit dükkanlara dönüşmeleri sonucu, bedestenlerin iç mekanları dolaşımın dahi güçleştiği sıkışık bir düzenedir. Bedestenler, yeni esnaf gruplarının yer aldığı birimlere dönüşmüştür. Eski Bedesten'in büyük bölümünde gümüş kuyum birimleri yer almaktadır. Esnafın bazıları da antikacılığa yönelmiş durumdadır.

5. Değerlendirme

İnceleme sonucu, Eski Bedesten'in; fetih öncesi dönem ile coğrafi ve tarihsel ilişkisi daha doğrudan iken, öncülü olan İslam toplumları ile kültürel ve tasarımsal ilişkisinin ise daha sınırlı olduğu görülmektedir. Bedestenlerin, gördükleri özel işlevleri ile, Türk toplumunun özgün ürünü oldukları sonucuna varılmaktadır. Sadece alışveriş çevresi olmak dışında; çok sayıda organizasyonun yürütüldüğü bir ticari merkez ve emanetçilik yapılan bir tür banka olarak çalışması şeklinde özetlenebilecek bu işlevlerin yitirildiği

döneme bakıldığında ise; seri üretim ve koşulsuz tüketimi sistemin merkezine koyan kapitalizme karşı, eski geleneklerin –ne kadar köklü olsalar da– dayanamadıkları gözlemlenmektedir. Eski Bedesten’in bugün, geleneksel kimliğini tamamen yitirerek Kapalıçarşı’nın herhangi bir biriminden farksız işlevlere sahip oluşu; modernizasyon deneyiminde çeşitliliğin ortadan kalktığı tatsız bir anonimleşmeyi anımsatmaktadır.

Kaynaklar

- Gyllius, P. (1997). *İstanbul’un Tarihi Eserleri*, Çev. E. Özbayoğlu, Eren Yayınları: İstanbul.
- Kuban, D. (1996) *İstanbul, Bir Kent Tarihi: Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul*. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı: İstanbul.
- Müller-Wiener, W. (2001). *İstanbul’un Tarihsel Topografyası*, Çev. Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Michell, G. (Editör), *Architecture of the Islamic World. Its History and Social Meaning*. Thames and Hudson: London. 1996.
- Ünsal, B. (1973). *Turkish Islamic Architecture: Seljuk to Ottoman*, London Academy Editions.
- İnalcık, H. (1987). *Bedesten or Kaysariyya: Center of Economic Life in Islamic Cities*. Disarat Journal vol.14, University of Jordan.
- Goodwin, G. (1971). *A History of Ottoman Architecture*, Thames and Hudson: London.
- Sakaoğlu, N. (1994). *Bedesten Esnaftı*, 2003, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı: İstanbul.
- Bildik, S. (1998). *Değişen Alışveriş Alışkanlıkları ve Kapalı Çarşı*, YTÜ FBE Mimarlık ABD Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gülersoy, Ç. (1994). *Kapalıçarşı*, 1994, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı: İstanbul.
- Ayverdi, E. H. (1953). *Fatih Devri Mimarisi*, İstanbul Fetih Cemiyeti: İstanbul.
- Kara, İ., Armağan, M. ve Özcan, A. (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi*. İz Yayıncılık: İstanbul.

İnternet Kaynakları

- URL-1 https://tr.wikipedia.org/wiki/Yarımburgaz_Mağarası (01.12.2015)
- URL-2 http://www.yapi.com.tr/haberler/iste-marmaraydan-cikan-tarih_113543 (01.12.2015)
- URL-3 <https://en.wikipedia.org/wiki/Souq> (29.11.2015)
- URL-4 <http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/> (03.12.2015)
- URL-5 <http://ercaninal.blogspot.com.tr/2013/02/bedesten.html> (03.12.2015)
- URL-6 <http://slideplayer.biz.tr/slide/3308439/> (05.12.2015)
- URL-7 <http://archnet.org/print/preview/mediacontents=8563&views=i> (29.11.2015)
- URL-8 <http://www.flickrriver.com/photos/sinandogan/tags/kapaliçarşı/> (06.12.2015)

Tokat'ta Geleneksel Konut Mimarisine Üç Örnek: Mustafa Vasfi Süsoy Konağı, Gazi Osman Paşa Konağı, Cevdet Erek Konağı

Three Examples of Traditional Housing Architecture in Tokat:
Mustafa Vasfi Süsoy Residence, Gazi Osman Paşa Residence, Cevdet Erek Residence

Türkân UZUN², Esra Gözde TALU³

Özet

Cumhuriyet'in ilanına kadar kendi iç dinamikleriyle kültürel ve sosyal yaşantısını geleneksel düzeyde koruyan içe dönük bir kent yapısına sahip Tokat kenti 1863'te nahiye, 1878'de Mutasarrıflık, 1920'de müstakil Liva olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Tokat kentinde her alanda olduğu gibi mimari alanda da gelişim ve değişim başlamıştır. Kentin kalkınmasına önem verilen bu yıllarda, yeni kurulan Cumhuriyetin ihtiyaçları doğrultusunda, dönemin kalkınma planlarına paralel olarak kentin imar planı hazırlanmış, başta konutlar olmak üzere diğer mimari yapıların kentte yer almasına da önem verilmiştir. Tokat, Cumhuriyet Dönemi yıllarında gelişmeye ve kalkınmaya her yönüyle açık bir kent olma özelliğini yansıtmıştır.

Her ne kadar ülke genelinde batılılaşma etkisi ve yenilik hareketlerinin etkileri cephe ve plan tipolojisine yansımış olsa da Tokat genelinde geleneksel konut mimari özelliklerini koruyan evler inşa edilmeye devam edilmiştir. Bu çalışmada günümüze ulaşan üç geleneksel Tokat konut örneği ele alınmıştır. Bu örneklerin tümü korunması gereken kültür varlığı olarak tescil edilmiştir. Çalışmada 19.yy sonları – 20.yy başlarında Tokat'ta inşa edilen ve günümüze ulaşan bu konakların mimari özellikleri ile tanımlamayı ve Tokat geleneksel konut mimarisinin bu üç konut özelinden anlatılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda makalede, seçilen üç konutun, dönem mimarisini anlamak amacıyla mimari plan, cephe ve yapısal özelliklerinin yanı sıra mobilya ve iç mekân organizasyonu da ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Geleneksel Tokat Evleri, Tokat, Konak, Geleneksel Konut Mimarisi, Yeniden İşlevlendirme*

Abstract

The city of Tokat, which has an introverted city structure that preserves its cultural and social life at the traditional level with its own internal dynamics until the declaration of the Republic, became a town in 1863, the Mutasarrıf in 1878, and Liva in 1920. After the proclamation of the Republic, the development and change in the architectural area started in the city of Tokat. In these years of importance of the development of the city, in line with the needs of the newly established Republic, the development plan of the city was prepared in parallel with the development plans of the period, and other architectural structures, especially dwellings, were included in the city. Tokat reflects the status of being an open city in all aspects of development and development during the Republic Period.

² Maltepe Üniversitesi, Mimarlık Bölümü | turkanuzun@maltepe.edu.tr

³ Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, YL Öğrencisi | esragozdetalu@hotmail.com

Gönderilme Tarihi: 02.05.2019 - Kabul Tarihi: 20.05.2019

Although the effects of the Westernization effect and the movements of innovation throughout the country have been reflected in the façade and plan typology, houses that retain traditional residential architectural characteristics throughout Tokat continued to be built. In this study, three examples of traditional Tokat dwellings, which have survived to the present day, have been discussed. All of these samples are registered as cultural assets that need to be protected. In this study, it is aimed to describe these houses, which were built in Tokat at the end of the 19th century and at the beginning of the 20th century, with their architectural features and to explain the traditional residential architectural features of Tokat from these three houses. In this context, in the article, the architectural plan, facade and structural features as well as furniture and interior organization will be discussed in order to understand the architecture of the period.

Keywords: *Traditional Tokat Houses, Tokat, Konak, Traditional Housing Architecture, Re-use*

1. Giriş

Tokat, Orta Karadeniz'in iç kısmında yer alan ve tarih boyunca birçok uygarlığın egemenliği altında kalmış bir kenttir. Antik dönemde kent bugün bulunduğu yerden 6 km. kuzeydoğuda kurulmuştur (Akın ve Özen,2010,s.167). Tarih boyunca Tokat'a birçok isimler verilmiştir. Bunlar içinde en çok bilinenleri Comano Pontika, Komana, Evdoksia, Dokia, Dokat, Kah-Cun, Sobaru, Darün-Nusret, Darün-Nasr ve Tokat'tır. "Tokat" adının kaynağı hakkında değişik rivayetler vardır. Bunlardan biri; şehrin Togayıt Türkleri tarafından kurulmuş ve isminin de buradan geldiğine dairdir. Bir diğeri ise surlu kent manasına gelen Toh-kat'tan geldiğidir (URL1). Evliya Çelebi ise Tokat kalesinin Amalika kavminden efsanevi bir kahraman olan "Dok-Ad"ın inşa ettiğini ve oradan geldiğini yazmaktadır (URL 11). Tokat, tarihi M.Ö. 5500'lere kadar inen, sırasıyla Comana Pontica (Komana), Med, Pers, Helenistik, Pontus, Roma çağlarında varlığını sürdürmüş (Texier,2002'den aktaran; Akın ve Özen, 2010,s.170-171), Bizans, Danişmend, Anadolu Selçuklu, İlhanlı ve Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapmış bir kenttir. Hristiyanlığın yayılma döneminde Hristiyan ahalî güvenlik için "Tokat Kalesi"nde yeni bir yerleşim merkezi kurmuşlardır (Aktüre,1978'den aktaran ; Akın ve Özen,2010,s.171). 5. ve 6. yüzyıllardan başlayarak 11. yüzyıla kadar Bizans'ın elinde bulunan Tokat'a 11. yüzyıldan sonra Türkmen akınları başlamıştır (Yavi,1986'dan aktaran ; Akın ve Özen,2010,s.171) .

Kaynakların verdiği bilgilere göre Malazgirt Savaşı'ndan sonra Danişmendli topraklarına katılan bölge 1175 yılında Selçuklulara bağlanmıştır. 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında İlhanlı, 1335 sonrası Eretna, 1388'de Kadı Burhaneddin yönetimine giren şehir 1392'da Osmanlı topraklarına katılmıştır (Turan,1996, s.1-762). Ankara savaşı sonrası bir süre Osmanlı idaresinden çıkan bölge 1413'te yeniden Osmanlı yönetimine girmiştir. 1863'te Sivas Eyaleti'ne bağlı nahiye, 1878'de Mutasarrıflık, 1920'de müstakil Liva, 1923 yılında ise il konumuna getirilmiştir (Eravşar,2004,s.1-151).

19.yy da Tokat nüfusu, Türk toplumunun yanı sıra Osmanlı'nın Rum ve Ermeni azınlık gruplarından oluşmaktadır. Bu toplulukların yaşam biçimindeki farklılıklar, oturdukları semtlerde ve konutların biçimlenişinde de gözlenmektedir. Türkler, bahçe içinde, iki

katlı, geleneksel evlerde yaşamaktadır. Zemin ve üst katları ahşap çatk⁴ sisteminde olan bu evler, yalın, mütevazı plan şemaları ve malzemeleri ile son derece işlevsel, mekansal olarak zengin örneklerdir. Evlere genellikle taşlık kısımdan girilirken, yerel iklimin zorunlu kılmasıyla bahçe alanları içe dönük bir plan şeması oluşturmaktadır. Kentteki etnik grupların yaşam tarzlarındaki farklılıklara karşın, mevcut konut stoğunun büyük bölümünde yer alan konutlar değerlendirildiğinde, bölgeye özgü “Geleneksel Tokat Konutları”ndan söz etmek mümkündür (Ballice, 2004, s. 4-52) (Şekil 1). Soğuk Pınar Mahallesi Behzat Bulvarı 29.sokak, Kabe-i Mescit mahallesi Tekke sokak ve civarında yer alan bu evler sokak dokusu bütününde 2, 3 katlı olup cumbalı ahşap pencereci konutlardan oluşmaktadır (Şekil 2).

Şekil 1.Tokat Geleneksel Konut Mimarisine Örnekler (Uzun T. arşivi,2014)

Şekil 2. Tokat Geleneksel Konut Mimarisi yapım sisteminden Örnekler (Uzun T.arşivi, 2014)

Tokat Merkez ve İlçeleri Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri (2010) ’ne göre Tokat Merkez’de pek çok farklı dönemden 86 tane anıtsal yapı örneği, 19 yy. sivil mimarlık örneği olarak da 122 tane tescilli konut bulunmaktadır. Bu konutların genel olarak yoğunlaştığı bölgeler Sulusokak ve yakın çevresi, Halit Sokak, Bey ve Beyhamam Sokak’tır. Beyhamam ve Bey Sokak için sokak sağlıklılaştırma uygulamaları ve çevre düzenleme işi 2009 yılında başlatılmış olup 2011 yılında tamamlanmıştır. Halit Sokak için ise Tokat Belediyesi ve Tokat Valiliğinin iş birliği ile 2004 yılında başlatılıp, 2005 yılında tamamlanan sokak sağlıklılaştırma projesi uygulanmıştır. Bunun dışında

⁴ Mimarlıkta ahşap iskelet yapım sistemlerinde iskelet oluşturan dikmeleri, yatay ve çapraz bağlantıları içeren ana strüktürdür (URL 2).

Tokat kalesi eteklerinde ve Sulusokak Caddesi ve yakın çevresindeki sivil mimari örnekleri için herhangi bir çalışma yapılmamıştır⁵ (3. Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 31.07.1992 tarih ve 1299 sayılı kararı (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arşivinden aktaran; Akçay, 2013,s.19).

“Geleneksel Türk konut mimari özelliklerini yansıtan Tokat evleri genellikle iki katlı olmakla birlikte özellikle üzerine inşa edileceği arazinin ve çevresel, mahalli koşulların etkisiyle şekillenmiştir. Yapılar, olanaklar çerçevesinde üst katlarda mekân kazanımına olanak sağlayan çıkmalar ile dikkat çekmektedir. Ancak çoğunlukla yapım yılı ve yapıcısının, mimarının adına rastlanılmayan Tokat evleri, çevresinde yer alan ve hakkında bilgi ve belge bulunan diğer yapılardaki yapı elemanları ve süsleme – bezeme unsurları ile göstermiş olduğu benzerlikler ile karşılaştırma yapılarak tarihlendirilmeye çalışılmaktadır (Gülebenzer,2019) ⁶.

Tokat’ta bilinen en eski tarihli Latifoğlu Konağı 1700 lü yıllardan kalmadır. Tokat kent merkezinde bulunan Tokat geleneksel konutları, ağırlıklı olarak Devegörmöz Mahallesi’nde, Beyhamam Sokak’ta ve Horuç Hamam Sokak’ta bulunmaktadır. Erken Cumhuriyet dönemine tarihlenen Tokat kent merkezinde inşa edilen konutların mimari özelliklerinden bazı ortaklıklar belirlenmiştir (Batur,2007,s.69-96). Bu ortaklıkları, yaşam birimi ve açık alan ilişkisinde, yaşam biriminin kütle, cephe, plan ve mekânsal özelliklerinde ve mobilya kullanımında görmek olasıdır (Şimşek,201, s.48). Makalede 19.yy sonları – 20.yy başlarına tarihlenen konutlar tipik Tokat geleneksel mimarisini yansıtmaktadır. Bu konaklar her ne kadar Erken Cumhuriyet Dönemi özelliklerini birebir yansıtmıyor olsa da günümüze ulaşan geleneksel konut geleneğinin, modern dönemin konut üzerinden sunduğu yeni yaşam biçimini anlamak amacıyla ele alınmıştır.

2. Geleneksel Türk Konut Plan Tipolojisi

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Tokat’ta inşa edilen konutlar hakkında genel bir değerlendirme yapmadan önce Türklerin yerleşik düzene geçmelerinden XX. yüzyıl başlarına kadar sürdürdükleri kendilerine has geleneksel yaşam biçimlerine değinmek gerekmektedir. Çünkü Cumhuriyet Dönemi konut mimarisinin oluşumunda her ne kadar batı ülkelerinde görülen modern konut mimarisi örnek alınsa da planların bazı

⁵ 3. Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 31.07.1992 tarih ve 1299 sayılı kararı (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arşivinden): Tokat İli, Merkez Sit Alanları Koruma Amaçlı Çerçeve İmar Planını konu alan kararda 1/1000 ölçekli Koruma İmar Planı ve “Tokat İli Koruma İmar Planı Uygulama Yönetmeliği” onaylanmıştır. Söz konusu planda; 1984 yılında kabul edilen sit sınırları içerisinde kalan alanlar; “Kentsel Kullanım Alanları” başlığı adı altında “Konut, Ticaret, Konut+Ticaret, Pazarlama Alanı, Resmi Kurum Alanı, Belediye Hizmet Alanı, Kış, İlköğretim ve Ortaöğretim Tesisleri Alanı, Kültürel Tesisler Alanı, Sağlık Tesisleri Alanı, Dini Tesis Alanı, Spor Tesisleri Alanı, Rekreasyon Alanı, vb. gruplardan oluşan fonksiyonlara ayrılmıştır. Yine Sit sınırları içerisinde kalan tescilli yapılar da; “Anıtsal Kültür Varlıkları, Sivil Mimarlık Örnekleri, Arkeolojik Nitelikteki Korunması Gerekli Kültür Varlıkları, Yıkılacak Tescilli Kültür Varlıkları, Yıkılmış Tescilli Kültür Varlıkları, Duyarlı Cephe, Doku Koruması, Sokak Koruması, Tescilli Kültür Varlığı ve Sit Alanı Etki Sınırı, Tescilli Kültür Varlığı Çevresel Koruma Alanı, Meydan Düzenlemesi, vb. Özelliklere ayrılmıştır.

⁶ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi> “15.07.2019 tarihine kadar kullanımı yazar tarafından kısıtlanmıştır”. İbaresini nedeniyle sf belirtilememiştir.

ayrıntılarında veya mekânların işlevlendirilmesinde geleneksel Türk mimarisinin özelliklerinin baskın olduğu görülmektedir. İslâmiyet'in kabulünden sonra göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçen Türkler, Anadolu'ya yerleşmeden önceki göçebe yaşam gereklerini, İslami inanışın yaşam biçimi ve Anadolu coğrafyasının iklim koşullarını göz önüne alarak kendi gereksinimlerini karşılayacak evler inşa etmişlerdir. Böylece göçebe yaşam biçiminde kullandıkları portatif çadır mimarisinden yola çıkarak basit düzenlemeye sahip çadırları andıran yapılar yapmışlardır (Özakbaş, 2015, s. 285).

İlk olarak çadır modelindeki gibi tek odalı ve sofasız plan tipinde başlayan yaşam tarzı, daha sonra iki mekânlı plan tipine geçişle devam etmiştir. Evlerin iki köşe noktasına birer oda yerleştirilmiş ve odaların önüne kesintisiz devam eden sofa eklenmiştir. Bunlar, ileride uygulanacak sofalı plan tiplerinin de ilk örneklerini teşkil etmiştir (Küçükerman, 1973, s.14.). Geleneksel Türk evinin en önemli elemanı olan odalarda sofalar; sofasız, dış ve açık sofalı plan tipleri, iç sofalı plan tipleri ve orta sofalı plan tipleri olmak üzere gruplara ayrılmaktadır (Sözen,2001, s.82).

Sofasız Plan Tipi: Ev planının en basit biçimi olup, oda veya odalar yan yana dizilerek evi oluşturmuştur. Odaların ilişkisini sağlayan geçit, üst katta balkon karakterini almıştır. Daha çok iklimin sıcak olduğu bölgelerde kullanılmıştır (Eldem,1993, s.17-22).

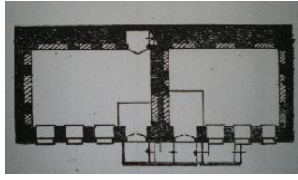
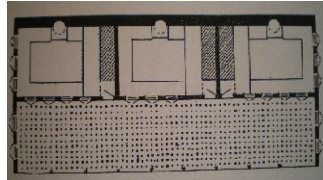
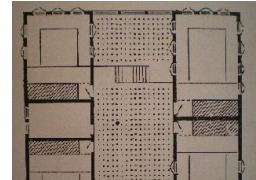
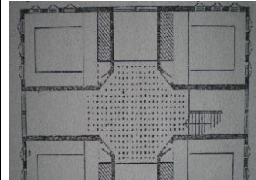
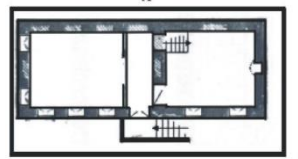
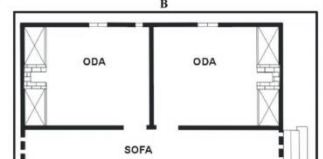
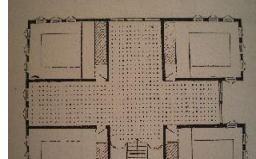
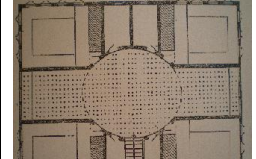
Dış Sofalı Plan Tipi: Oda sıraları bir sofa ile birbirlerine bağlanmıştır. İlk şekli sofanın yalnız bir kenarına odaların dizilmesi ile uygulanmıştır. Bundan sonra sofanın bir ucuna köşk eklenmiş, daha sonra köşk oda biçimine girmiş ve bu eklerin sofanın bir veya iki ucunda olması ile plan tipi L ve U şeklinde gelişim göstermiştir (Eldem,a.g.e.). Dış sofalı plan tipleri iklim ve konum durumuna göre yakın dönem uygulamalarında kapalı olarak inşa edilmiş örneklerine de rastlanmaktadır. Merdiven basit ve tek kollu olarak sofanın bir yanında yer almaktadır.

İç Sofalı Plan Tipi: Sofanın iki yanı oda sıraları ile çevrilmiştir. İç sofa fonksiyona göre yan sofa, eyvan veya merdiven sofası eklenerek yer yer genişletilmiştir. 19.yy.da merdiven sofanın bir ucuna giderek, burayı tamamen kaplayan üç kollu merdivenler yapılmıştır. Odalar arası ilişki kolaylaşmış, bahçe ile yakınlık azalmıştır.

Orta Sofalı Plan Tipi: Sofa evin merkezinde ve dört tarafı oda sıraları ile çevrilmiştir. Bazı planlarda orta sofa dikdörtgen, kare, köşeleri pahlanmış veya dairesel, oval şekillerde yerleştirilmiştir. Sofanın aydınlık olması için oda sıraları arasında eyvan ⁷ şeklinde boşluk bırakılmıştır. Sofaya açılan eyvan sayısının fazlalığı, plan tipinin zenginleşmesini sağlamıştır (Sözen, M., ve Eruzun, C., 1992, s.85).

⁷ Geleneksel konutlarda, özellikle Güneydoğu Anadolu evlerinde, üç yanı duvarla çevrili, avluya bakan yüzü açık, yüksekçe döşemeli, dikdörtgen planlı hacimdir. Eyvanlar genellikle bir beşiktonoz ya da kubbeye örtülü olup ortalarında küçük bir havuz bulunur (Hasol, 2008, s.165).

Tablo 1. Geleneksel Türk Konutu Plan Tipolojisi ⁸

SOFASIZ PLAN TİPİ	DIŞ SOFALI PLAN TİPİ	İÇ SOFALI PLAN TİPİ	ORTA SOFALI PLAN TİPİ
			
			

3. Tokat Geleneksel Konut Mimarisinde 3 Konak Örneği

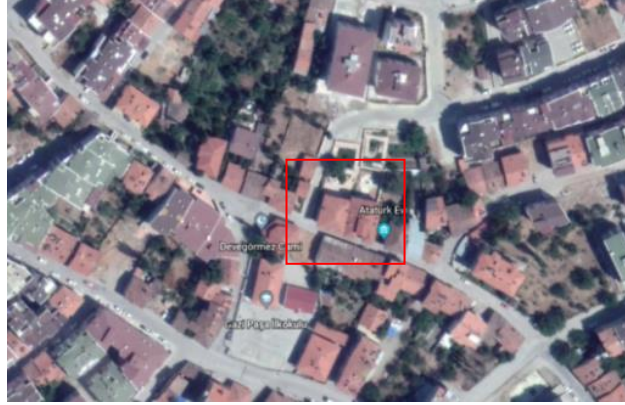
Geleneksel Tokat Konaklarından seçilmiş 3 ayrı örneğin inceleneceği bu bölümde yer alan 2 konut restorasyon geçirerek yeniden işlevlendirilmiştir. Mustafa Vasfi Süsoy Konağı, Atatürk Evi ve Etnoğrafya Müzesi olarak Gazi Osman Paşa Konağı ise Plevne Müze-Ev olarak hizmet vermektedir.

3.1 Mustafa Vasfi Süsoy Konağı, (1800'ler) (Atatürk Evi ve Etnoğrafya Müzesi)

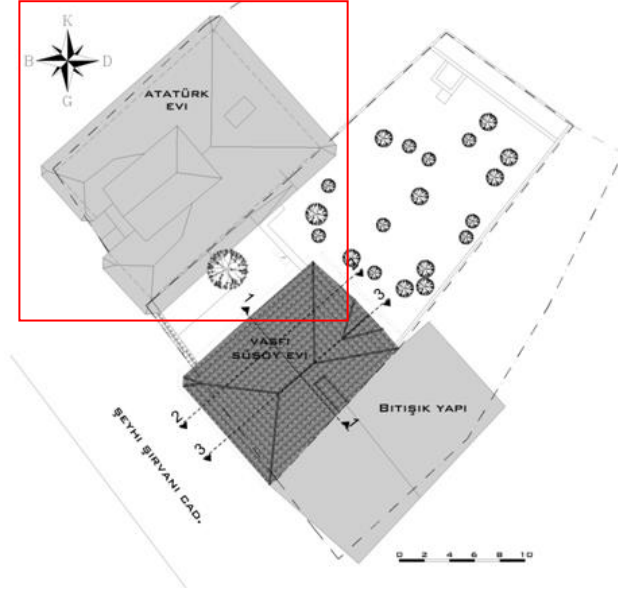
Çalışmanın konusunu oluşturan birinci konut, Mustafa Vasfi Süsoy ⁹ Konağı, Tokat İli, Merkez İlçesi, Topçubağlar Mahallesi Şeyh Şirvani 6. Sokak'ta, kentsel sit alanında bulunmaktadır. Konak 19.yy'ın ikinci yarısında 1800'lü yıllarda inşa edilmiştir ve tamamen geleneksel bir plan tipolojisi vardır. Bu yapı Tokat'ın tarihinde önemli roller üstlenen Süsoy ailesinin yaşadığı ve Atatürk'ün Tokat'a geldiğinde kaldığı ev olarak bilinmektedir. Konağın işevindeki tuğla ocağın üzerinde bulunan Süsoy kitabede 933 rakamları yazmaktadır. Yapının kullanıcılarından Mustafa Vasfi Süsoy ile yapılan görüşmede Mustafa Vasfi Süsoy evi müştemilatı üzerindeki kitabede yazan rakamların müştemilat yapısının inşa tarihi olan 1933 yılını ifade ettiğini belirtmiştir. Bahçe içinde bulunan konağın bir cephesi sokağa yaslanmış şekilde konumlandırılmıştır (Akın vd., 2018, s.1-5) (Şekil 4).

⁸ Tablonun oluşturulması için , Azezli, F.Gülçin Bozkurt (2009), ve URL 10 linkinden yararlanılmıştır.

⁹ Piyade yüzbaşı Mustafa Vasfi SÜSOY, 1876'da Tokat'ta doğmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün asker arkadaşlarından ve Cumhuriyet Dönemi milletvekillerinden biridir (URL 3).

Şekil 3. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu'nun Konumu ¹⁰

Şekil 4. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu'nun Vaziyet Planı (Akın, Ercan, Kalınbayrak, Mumcuoğlu vd., 2018)

Bahçe içerisine yerleşmiş bu konakta bahçeye hem konaktan hem de sokak kısmından olmak üzere iki giriş bulunmaktadır. Bir giriş ön sokaktan yapıya, diğer giriş ise arka sokaktan bahçeye, bahçeden de yapıyadır. Konak, çevresindeki diğer evlerle bitişik nizam yerleşerek sıralı ve yan yana bir araya gelmektedir (Şekil 5). Geleneksel Türk evinde odalar arası ilişkiyi sağlayan bir eleman olan sofanın ¹¹ bu konakta da yeri büyüktür.

¹⁰ URL 4, "Tokat Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi" (<https://erth.google.com>).

¹¹ Geleneksel Türk evlerinde planı oluşturan ve ev tipini belirleyen etkenlerden başlıcası, oda kapılarının açıldığı genişçe mekân, hol, kapı yanlarında oturacak peyke, bahçelerde oturma seti, çok işlevli camilerde merkezdeki sahindir. Serge, sergâh, divanhane, tahtaboş, hanay gibi adlar alır (Hasol, 2008, s.424).

Şekil 5. 2018 Yılında Devögörmez Mahallesi’nden Sokak Görünümü (Talu, kişisel fotoğraf arşivi 2018)

Süsoy Ailesi Evi iç sofalı plan tipine sahiptir. Kuzeydoğu - kuzeybatı doğrultusunda bulunan sofanın her iki yanında odalar oluşacak şekilde planlanmıştır. Yapının zemin katında; içerisinde çeşme bulunan taşlık ¹² kısmından (Şekil 6) girilen bir idare odası, taşlık kısmından taştan yapılmış bir basamaktan geçilen ve bahçe girişinin olduğu küçük bir giriş sofası, giriş sofasının sol tarafında bir iş odası ¹³, Atatürk’ün kahve içtiği bir oda, sağ tarafında ise bir mutfak bulunmaktadır (Şekil 7) . Arka sokaktan bahçe kapısına, bahçe kapısından ise giriş sofasına geçilmektedir. Konakta, taşlıktan ve giriş sofasının bir duvarına yaslanan üst kata çıkılan “U” formunda orta sahanlıklı iki adet ahşap merdiven bulunmaktadır. Giriş sofasında bulunan ahşap merdiven diğerine göre nispeten daha büyüktür.

Şekil 6. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Taşlıkta Bulunan Çeşme Görünümü (Talu, 2018)

¹² Geleneksel Türk evlerinde sokak kapısının açıldığı taş döşemeli avlu, taşlı yer, taşla döşenmiş yer, eski evlerde sokak kapısının içi, hayat (Hasol, 2008, s.453).

¹³ Lokanta, aşhane, imaret, bazı tekkelerde yemek pişirilen yer. Tokat geleneksel konutlarında zemin katta yer alan, günlük işlerin yapıldığı, aynı zamanda mutfak olarak kullanılan ve mutfaktan daha geniş, yiyecek vb. erzakların saklandığı yer, aşevidir (Hasol, age, s.54).

Şekil 7. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu'nun Zemin Kat Planı, (KUDEB, Tokat arşivi)¹⁴

Zemin kattan üst kata ahşap merdivenle çıkıldığında merdivenin son basamağından açılan ahşap bir kapı ile üst katın sofa kısmına geçilmektedir (Şekil 8). Üst katta iç içe geçmiş biri diğerine oranla daha küçük olan iki adet sofanın etrafına sıralanmış karşılıklı odalar yer almaktadır. Küçük sofanın sol tarafında bir oturma odası, bir ıslak hacim; sağ tarafında ise Mustafa Vasfi Süsoy odası ve bir mutfak bulunmaktadır. Büyük sofanın sol tarafında Atatürk'ün yatak odası, cihannüma katına çıkan "U" formu sahanlıklı korkuluklarında ahşap işlemleri bulunan bir merdiven (Şekil 10); sağ tarafında ise bir oturma odası bulunmaktadır (Şekil 11). Konaktaki bütün odaların zeminleri ve tavanları ahşap olup pencereleri geleneksel Türk evi pencerelerine benzemektedir. Konağın birinci katında bulunan mutfakın tavanında ise yuvarlak formu ahşap süsleme yer almaktadır (Şekil 12). Bu mekânın da zemini ve tavanı ahşap olup pencere önünde ahşap sedir¹⁵ bulunmaktadır. Mustafa Vasfi Süsoy Evi geleneksel Türk evi cephe biçimlenmesi açısından incelendiğinde kat sayısı, çıkmaları, pencere ve kapı oranları ile Anadolu ve Tokat Geleneksel Konutları ile paralellik göstermektedir (Akın vd., age. 2018).

¹⁴ Aktan Mimarlık, (2005).

¹⁵ Minderli ve yastıklı kerevet (Hasol, age, s.409).

Şekil 8. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Birinci Katın Sofasına Açılan Kapı (Talu, E. G.,2018)

Şekil 9. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu'nun Birinci Kat Planı (Aktan Mimarlık, 2005)

Şekil 10. Mustafa Vasfî Süsoy Konutu Cihannüma Odasına Çıkan Merdiven (Talu, 2018)

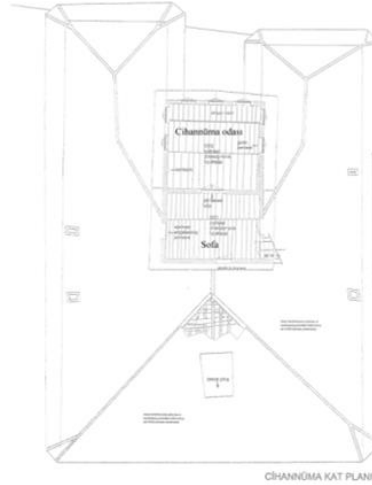

Şekil 11. Mustafa Vasfî Süsoy Konutu Sofa Görünümü (Talu, 2018)

Şekil 12. Mustafa Vasfî Süsoy Konutu Mutfak Kısım (Talu, 2018)

Konağın üçüncü katında ise küçük bir sofa ve sofaya açılan bir cihannüma odası ¹⁶ yer almaktadır. Bu oda gözlem odası olarak kullanılmıştır (Şekil 13, Şekil 14).

Şekil 13. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Cihannüma Kat Planı (Aktan Mimarlık, 2005)

Şekil 14. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Cihannüma Odası (Talu, 2018)

Yol üzerine gönye çıkma yapan konağın, konsol açık çıkması da bulunmaktadır. Çıkma köşelerde ahşap eli böğründelerle ¹⁷ desteklenmiştir (Şekil 15). Özgün pencereler 1/2 oranında olup önlerinde demir parmaklıkları bulunmaktadır. Pencereler ahşap malzemeden oluşmaktadır. Çıkma altları ve saçak alın tahtası üzerinde Rumi ¹⁸ ve Palmetlerden ¹⁹ oluşan ahşap süsleme kuşağı bulunmaktadır. Konağın köşe noktalarında ahşap bantlar kullanılmıştır. Cephenin tamamı orijinal tatlı kireç sıvadan oluşmaktadır.

¹⁶ Her tarafı seyredebilmek üzere bazı ev çatılarının üstünde yapılan bol pencereli oda ya da yarı açık mekân (Hasol, 2008, s.110).

¹⁷ Eski ahşap evlerde çıkmaların altına destekleme amacıyla aralıklı olarak konulan eğrisel ahşap göğüslemelerden her biridir.

¹⁸ Anadolu Selçuklularının üsluplaştırdıkları filiz, yaprak ve hayvan örgelerinden meydana gelmiş kıvrıkdal süslemesidir. Rumi süsleme birbirine bağlı, uçları kuş gagalarını andıran yarım palmetlerle sona eren kıvrımlardan oluşur. Bu örge Osmanlı iç mimarlığında çok kullanılmıştır (Hasol, 2008, s.400) Tezhip, Hat, Minyatür, Kalemîşi, Ahşap işinde, mimari’de, oymacılıkta vb. süsleme motiflerinde Rumi motif kullanılır (Yavuz, Ş., 2008).

¹⁹ Palmiye dalı, yelpaze şeklinde kabartma, bezektir. Zafer alameti olarak bilinen palmet İslamiyetle birlikte yeni bir boyut kazanarak hurma ağacına dönüşmüştür. Türk sanatında bazen yalnız bazen de rumi ve lotusla birlikte kullanılmıştır. Ayrıca Helenistik ve Roma mimarlığında da görülmüştür (Hasol, age. 2008, s.356).

Yapı, ahşap çatkı arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiştir (Akın vd., age). Yapı alaturka kiremit kaplı kırma çatı ile örtülmüştür. Çatının saçak altlarında ahşap süslemeler bulunmaktadır.

Şekil 15. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Ön Cephe (Solda) ve Arka Cephe (Sağda) Görünümü ²⁰

Yapı kamulaştırılarak Maliye Hazinesi adına 2001 yılında kaydı yapılmış ardından 2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığına tahsis edilmiştir. Restorasyonu tamamlandıktan sonra²¹ yeniden işlevlendirilmiş ve günümüzde Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi olarak kullanılmaktadır. Müze haline getirilen konak, Cumhuriyet dönemine ait özgün eşyalar ve mobilyalarla tefriş edilmiştir. Bugün konak simetrik dış cephe görünümüyle, geniş saçaklarıyla, kat silmeleriyle, birinci kattaki çıkmalarıyla, cephe süslemeleriyle, kübik hacimlerden oluşan kompozisyonlarıyla, pencere oranları ve malzemeleriyle, içerisinde bulunan eşyaları ve mobilyalarıyla büyük ölçüde dönem mimarisini yansıtmaktadır (Şekil 16, 17, 18, 19, 20, 21).

Şekil 16. Atatürk'ün Misafir Odası ve Üst Kat Sofa Görünümü (Talu, 2018)

²⁰ URL 5, “Tokat Atatürk Evi”, (<https://www.google.com.tr/tokat+atatürk+evi>) 26.10.2018.

²¹ Yapının müstemilatı rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanma işi Dr. Öğretim Üyesi Emine Saka Akın, Arş. Gör. Dr. Aygün Kalınbayrak Ercan ve Arş. Gör. Elif Yaprak Başaran ile birlikte Tokat Teknopark bünyesinde Archtech Mimarlık Restorasyon Danışmanlık Ltd. Şti kapsamında gerçekleştirilmiş ve Sivas Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 17. 06. 2016 gün ve 2922 sayılı kararı ile onaylanmıştır. (Akın, vd.2018)

Şekil 17. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Mutfak ve Oturma odası (Talu, 2018)

Şekil 18. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Atatürk'ün Yatak Odası (Talu, 2018)

Şekil 19. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Alt ve Üst Kat Sofa Görünümü (Talu, 2018)

Şekil 20. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Atatürk'ün Kahve İçtiği Oda ve Mobilyaları (Talu, 2018)

Şekil 21. Mustafa Vasfi Süsoy Konutu Alt ve Üst Kat Sofada Kullanılan Mobilyalar (Talu, 2018)

3.2. Gazi Osman Paşa Konağı 1900'ler (Gaziosmanpaşa Plevne Müze-Ev)

Çalışmanın konusunu oluşturan ikinci konut, Gazi Osman Paşa Konağı, Tokat ili, Merkez ilçesi, Devegörmez Mahallesi, Şeyhi Şirnavi Caddesi, 6. Sokak'ta, Mustafa Vasfi Süsoy Konağının kuzey bitişiğinde yer almaktadır (Şekil 22). Konak Mustafa Süsoy ailesine aittir. Konutun işevindeki ocak üzerindeki kilit taşında yazan 1318/M. tarihine göre yapının 1900 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır (Şekil 23). Konut olarak inşa edilen yapı günümüzde Plevne Müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Şekil 22. Gazi Osman Paşa Konutunun Konumu ²²

²² URL 6, "Tokat Gazi Osman Paşa Plevne Müzesi", (<https://earth.google.com>) 22.10.2018.

Şekil 23. Gazi Osman Paşa Konağı Ocak Üzerindeki Orijinal Taşa Yazılı Yapım Yılı (Talu, 2018)

Bahçe içinde bulunan konağın kuzeybatı cephesi sokağa yaslanmış şekilde konumlandırılmıştır. Konutun sokak üzerinden iki girişi bulunmaktadır. Bir giriş ön cepheden yapıya, diğer giriş ise arka bahçeyedir. Bahçe içerisine yerleşmiş bu konutta arka bahçeye geçiş yine iki giriş ile sağlanmaktadır. Konağın arka cephesinde olan işevinden arka bahçeye geçilmektedir. İkinci geçiş sokak kısmından bir demir kapı ile arka bahçeye sağlanmaktadır. Arka bahçede ise bizi mermer taşından yapılmış bir havuz karşılamaktadır (Şekil 24, Şekil 25). Konut, çevresindeki diğer evlerle bitişik nizam yerleşerek sıralı ve yan yana bir araya gelmektedir. Konut aslen iki katlı olup bir ara kata sahiptir. Yapının sokağa bakan güneybatı cephesinden iki kanatlı ahşap bir kapıyla taşlık kısmına girilmektedir (Şekil 26).

Şekil 24. Gazi Osman Paşa Konağı Arka Cephe Görünümü (Talu, 2018)

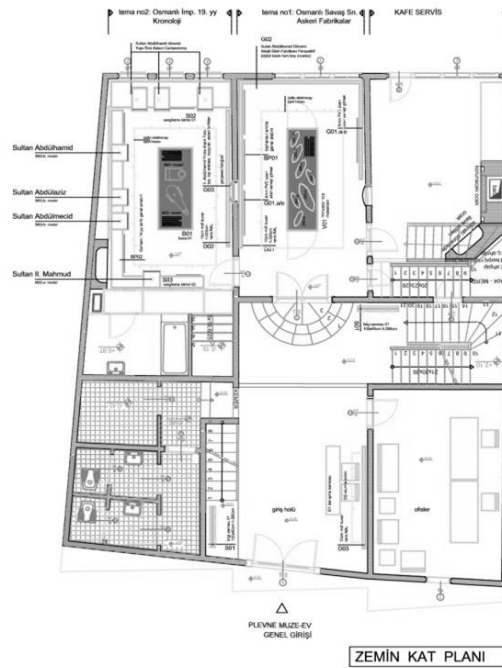

Şekil 25. Gazi Osman Paşa Konağı Arka Bahçe Görünümü (Talu, 2018)

Şekil 26. Gazi Osman Paşa Konağı Kapı ve Taşlık Görünümü (Talu, 2018)

Yapının zemin katına girildiğinde taşlık kısımdan yarım daire formlu üç basamaklı taş bir merdivenle Plevne Savaşında kullanılan minyatür savaş topu maketlerinin bulunduğu bir odaya girilmektedir. Bu odadan ise kuzey batı cephesinde bulunan misafir odasına ve kuzey doğu cephesinde bulunan işevine geçilmektedir. Kuzeybatı cephesinde depo ve ıslak hacimlerin bulunduğu konutun kuzeydoğu cephesinde ise memur odası yer almaktadır (Şekil 27). İşevinde fırın, ocak ve konutun arka bahçesine açılan bir kapı bulunmaktadır. Buradan arka bahçeye geçilmekte ve birinci kata ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır (Şekil 28).

Şekil 27. Gazi Osman Paşa Konutu Zemin Kat Planı ²³

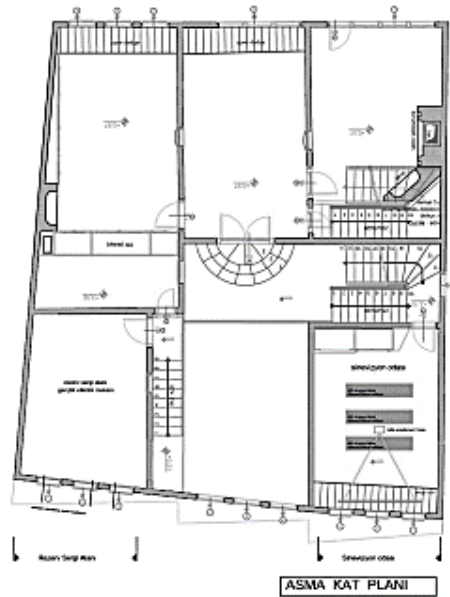
Şekil 28. Gazi Osman Paşa Konağı İşevi-Ocak-Merdiven ve Bahçe Kapısı Görünümü (Talu, 2018)

²³ AtölyeTeati Mim. Müh. Ve Dan. Tic. Ltd. Şti., (2015).

Konutun taşlık kısmından tek kollu ahşap bir merdivenle ara kata geçilmektedir (Şekil 29). Ara katta ise sergi alanı -gençlik etkinlik mekânı ve bir depo bulunmaktadır (Şekil 30).

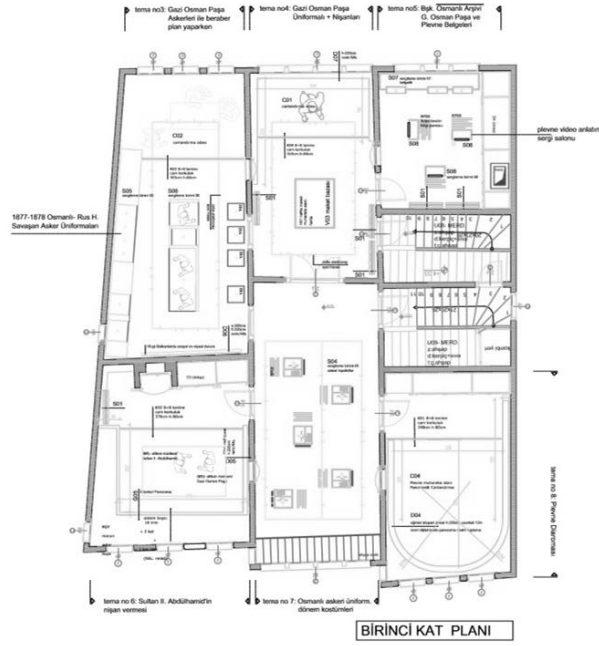
Şekil 29. Gazi Osman Paşa Konağı Asma Kata Çıkan Ahşap Merdiven Görünümü (Talu, 2018)

Şekil 30. Gazi Osman Paşa Konutu Asma Kat Planı²⁴

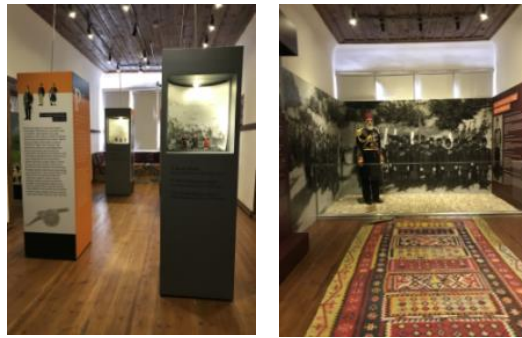
Yapının zemin katından “U” formu ahşap bir merdivenle birinci kata çıkılmaktadır. 1900 yılında Gazi Osman Paşa’nın vefatının ardından onun adına inşa edilen konak etrafı odalı iç sofalı plan tipine sahiptir. Kuzeydoğu- kuzeybatı doğrultusunda bulunan sofanın her iki yanında odalar oluşacak şekilde planlanmıştır. İç sofadan ikinci bir küçük sofaya daha girilmektedir. Küçük sofanın da her iki yanında odalar bulunmaktadır (Şekil 31).

²⁴ AtölyeTeai, 2015

Şekil 31. Gazi Osman Paşa Konutu Birinci Kat Planı²⁵

Bu odalar Gazi Osman Paşa'nın ve padişah II. Abdülhamit'in balmumu heykellerinin bulunduğu canlandırma odası, o dönemde giyilen üniformaların bulunduğu kostüm odası, plevne savaşının canlandırıldığı oda ve sergi alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 32, 33, 34).

Şekil 32. Gazi Osman Paşa Konağı İç Sofa ve Küçük Sofa Görünümü (Talü, 2018)

²⁵ AtölyeTeai, 2015

Şekil 33. Gazi Osman Paşa Konağı Canlandırma Odaları (Talu, 2018)

Şekil 34. Gazi Osman Paşa Konağı Bal Mumu Heykelleri ve Plevne Savaşı Canlandırma Odası (Talu, 2018)

Konuttaki bütün odalarda lambalık adı verilen, odalarının ışık alması için kullanılan küçük pencereler mevcuttur (Şekil 35). Gazi Osman Paşa²⁶ adına inşa edilen konutun tüm mekânlarında tavan ve döşeme ahşap malzemeden oluşmaktadır ve bezeme²⁷ kullanılmamıştır. Yapının ön cephe birinci katında yola doğru üç adet çıkma bulunmaktadır. Simetrik plan yapısına sahip olan konutun cephe düzenine bakıldığında bu plan düzeninin cepheye yansımadağı görülmektedir (Şekil 36).

Şekil 35. Gazi Osman Paşa Konağı Odalarda Bulunan Lambalıklar (Talu, 2018)

²⁶ Asıl adı Osman Nuri'dir. Osmanlı ordusunda askerlik görevi boyunca birçok savaşta başarılı sonuçlar almıştır. Plevne Muharebeleri'ndeki üstün savunmasının ardından Sultan 2. Abdülhamit tarafından "Gazi" unvanına layık görülmüş bir Türk askeridir (URL 7).

²⁷ Çeşitli bezeklerden meydana gelen süsleme, bezekleme, herhangi bir yüzeyi süslemek için; üzerine boyalı, boyasız, düz ya da kabartma olarak yapılan güzel biçimlerdir (Doğan Hasol, 2008, s.83).

Şekil 36. Gazi Osman Paşa Konağı 2018 Yılı Ön Cephe Görünümü (Talu, 2018)

Yapının bütün pencereleri 1/2 oranında olup dikdörtgen formu ve ahşap söveden oluşmaktadır. Zemin kat ön ve arka cephedeki pencerelerin üzerindeki demir parmaklıklar özgündür. Çatısı ise klasik tarzda alaturka kiremit kaplı kırma çatıdan oluşmaktadır ve çatı saçağı ise geniştir (Şekil 37). Yapı ahşap çatkı arası kerpiç²⁸ dolgu ile inşa edilmiştir.

²⁸ Balçıktan yapılan ve kalıplanarak güneşte kurutulan çiğ tuğladır. Kerpiç, içinde bitki artıkları olmayan çok killi toprağın, içine katılan saman sapsarı ve başka başka gereçlerle stabilize edilip suyla karıldıktan sonra kalıplara dökülüp önce gölgede sonra güneşte kurutulmasıyla elde edilir. Kerpiç blokları, kireç ve çimento karıştırılarak yapılan toprak asıllı bir harçla örülür (Hasol, 2008, s.259).

Şekil 37. Gazi Osman Paşa Konağı Çatı Saçağı Görünümü (Talu, 2018)

2015 yılında Amasya İl Özel İdaresi tarafından restore edilen ve günümüzde Gazi Osman Paşa Plevne Müzesi olarak kullanılan konut çatı formu, geniş çatı saçağı, pencerelerin üzerindeki özgün demir parmaklıkları, birinci katta ön cephedeki çıkmaları, kat aralarındaki kat silmeleri ve köşe dönüşlerdeki ahşap dikmeleriyle Geleneksel Tokat evleri mimarisinin özgün izlerini taşımaktadır.

3.3. Cevdet Erek Konağı, 1903

Çalışmanın konusunu oluşturan üçüncü konut, Cevdet Erek Konağı, Tokat ili, Merkez ilçesi, Beyhamam Sokak'ta yer almaktadır (Şekil 38). Konutun işevindeki fırın üzerinde yazan 1331/M. tarihine göre yapının 1903 tarihinde inşa edildiği anlaşılmaktadır (Çal,1988, s.23-27).

Şekil 38. Cevdet Erek Konutu'nun Konumu²⁹

Yapı doğu-batı doğrultuda enine dikdörtgen olarak planlanmıştır. Konut, aslen iki katlıdır. Ek olarak iki kat arasında bir de ara kat yer almaktadır. Yapıda doğu cephe yan evle bitişik olup arka cephe ise sağır cephe durumdadır (Şekil 39). Yapının sokağa bakan cephesinde birinci katın iki köşesinde 1'er metrelik düz birer çıkma

²⁹ URL 7, "Beyhamam Sokak", (<https://erth.google.com>) 24.10.2018.

bulunmaktadır (Şekil 40). Konutun sokağa bakan ön cephesinden iki kanatlı ahşap bir kapıyla taşlık kısmına geçilmektedir. Kapının sövesinde ise yapının Cevdet Ereğ'e ait olduğunu gösteren küçük bir levha bulunmaktadır (Şekil 41).

Şekil 39. Cevdet Ereğ Konutu Arka Cephe Görünümü (Talu, 2018)

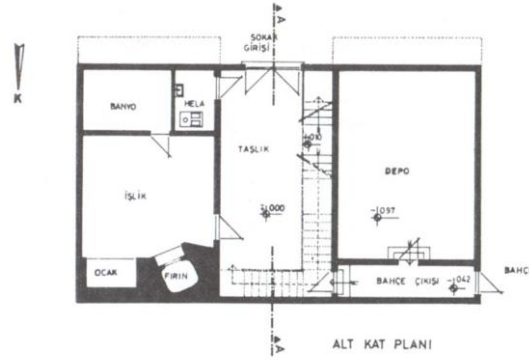

Şekil 40. Cevdet Ereğ Konutu 1988 (solda) (Çal, 1988),Ön Cephe Görünümü (sağda) (Talu, 2018)

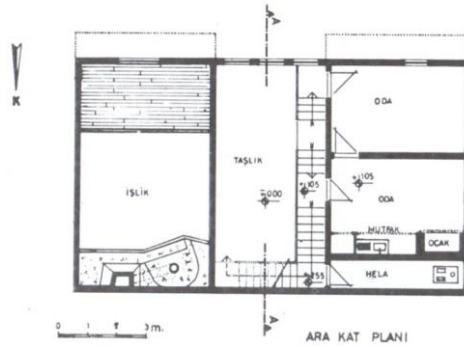

Şekil 41. Cevdet Ereğ Konutu İki Kanatlı Ahşap Kapı Görünümü (Talu, 2018)

Taşlık kısmının doğu bölümü işevi olarak kullanılmakta, batı bölümü ise ara kat depo olarak kullanılmaktadır. Burada ıslak hacimlerin ön cephede bulunuşu, konut mimarisinde pek sık rastlamadığımız bir durum olarak plan şemasında dikkat çekmektedir. Zemin katın taşlık kısmından “L” formlu ahşap bir merdivenle ara kata çıkılmaktadır. Burada bahçeye açılan bir geçit bulunmaktadır. (Çal, H., age.) (Şekil 42). Taşlıktaki merdivenden ara kata çıkıldığında bir mutfak ve bir oda karşımıza çıkmaktadır. Bahçeye çıkan geçidin yeri ise ara katta ıslak hacim olarak kullanılmaktadır (Şekil 43).

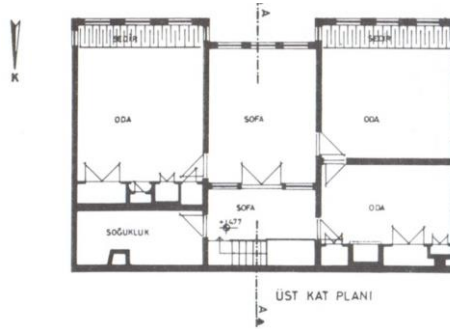

Şekil 42. Cevdet Ereğ Konutu Zemin Kat Planı (Çal,1988)

Şekil 43. Cevdet Erek Konutu Ara Kat Planı (Çal, 1988)

Ara kattan ahşap merdivenle birinci kata geçildiğinde küçük bir sofaya ulaşılmaktadır. Sofanın doğu kısmında soğukluk adı verilen bir bölüm, batı kısmında ise bir oda yer almaktadır. Küçük sofadan tekrar ikinci bir sofaya daha geçilmektedir. İkinci sofanın her iki yanında birer oda bulunmaktadır. Birinci kat, üç tarafı odalı dış sofalı plan tipinde planlanmıştır. Fakat buradaki sofa, konut içinde bir merkez olmaktan çıkıp sofadan ziyade papuçluk³⁰ olarak kullanılmaktadır (Şekil 44).

Şekil 44. Cevdet Erek Konutu Birinci Kat Planı (Çal, 1988)

Erek ailesine ait konutun tüm mekânlarında tavan ve döşeme ahşap malzemeden oluşmaktadır ve bezeme kullanılmamıştır. Yapı ahşap çatkı arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiştir. Yapının birinci katındaki pencereler 1/2 oranında olup dikdörtgen formlu ve ahşap söveden oluşmakta ve ön cephe zemin kat sol tarafta bulunan pencere diğerlerine oranla daha küçük boyutta olup üzerindeki demir parmaklıklar özgündür (Şekil 45).

Şekil 45. Cevdet Erek Konutu Ön Cephe Pencereleri ve Çatı Saçağı (Talu, 2018)

³⁰ Odaların girişinde döşeme kotundan 20 cm kadar alçak olan, oda enince dar olarak uzanan kısım, bazen ahşap parmaklıkla odadan ayrılan bölüm (URL 9).

Konut çatı formu, geniş çatı saçağı, çatı saçağındaki ve pencere sövelerindeki ahşap işlemleri, pencerelerin üzerindeki özgün demir parmaklıkları, birinci katta ön cephedeki çıkmaları, kat aralarındaki kat silmeleri ve köşe dönüşlerdeki ahşap dikmeleriyle Erken Cumhuriyet dönemi mimarisinin özgün izlerini taşıırken, aynı zamanda Geleneksel Tokat Evlerinde görülen yoğun ahşap çerçeveli cephe özelliklerini de yansıttığı görülmektedir.

Bu çalışmada Tokat'ta seçilen ikisi tescilli üç konut karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş ve bu bağlamda Tablo 2.' de Karşılaştırmalı Mimari Analiz ve Değerlendirme Tablosu, Tablo 3.'te üç konutun kat planları ve cepheleri değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Karşılaştırmalı Mimari Analiz ve Değerlendirme Tablosu ³¹

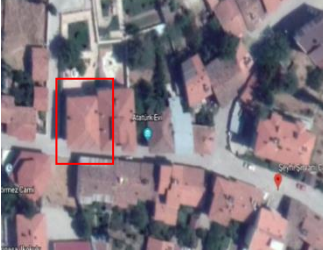
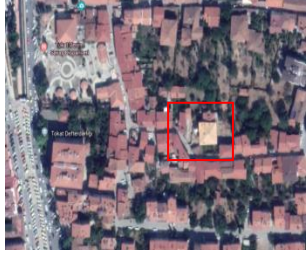
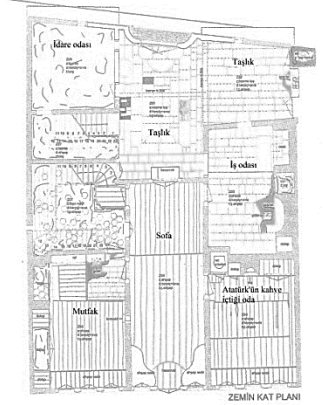
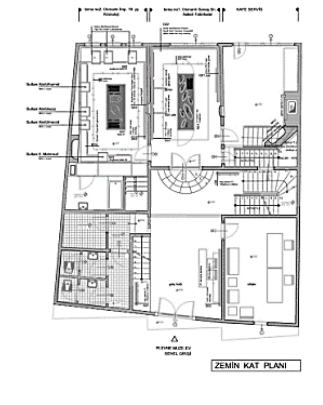
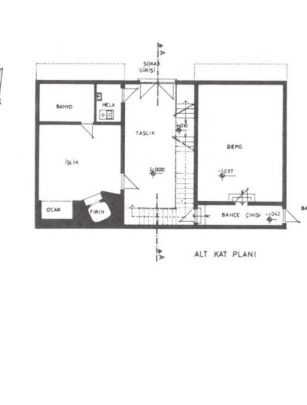
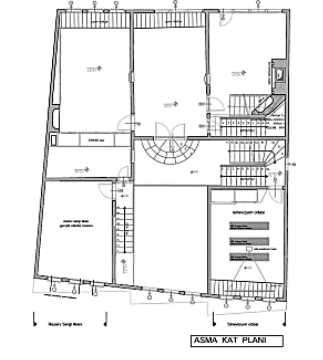
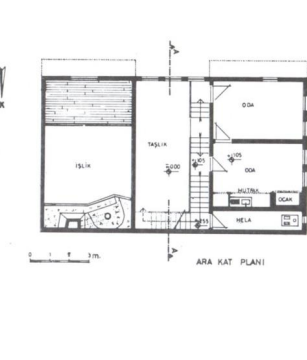
		MUSTAFA VASFİ SÜSOY KONUTU	GAZİ OSMAN PAŞA KONUTU	CEVDET EREK KONUTU
YAPIM YILI		1800'ler	1900	1903
PLAN ÖZELLİKLERİ	Yerleşim ve Bahçe Planı	Konak, çevresindeki diğer evlerle bitişik nizam yerleşmiştir. Yapının kuzeybatı ve kuzeydoğu cepheleri yan evlerle bitişik konumdadır. Ön ve arka cepheler açıktır. Bahçe içerisine yerleşmiştir. Sokaktan direk Konağa giriş kapısı ve arka bahçe kapısından avluya girilmektedir.	Konak, çevresindeki diğer evlerle bitişik nizam yerleşerek bir cephesi yanındaki yapıya bitişik olup diğer üç yönü açıktır. Sokaktan direk girişe sahip ve arkasında bahçe bulunmaktadır.	Yapıda doğu cephesi yan evle bitişik olup arka cephe açıkta sağır cephe durumundadır. Batı cephesi ise yan bahçeye bakmakta ve yola yaslanmış konumdadır. Bahçe içerisine yerleşmiştir. Sokaktan direk girişe sahiptir.
	Kat adedi	Yapı üç katlıdır (zemin+birinci+ikinci kat). İkinci katında ise cihannüma odası bulunmaktadır.	Yapı iki katlıdır (zemin+ara kat+birinci kat).	Yapı iki katlıdır (zemin+ara kat+birinci kat).

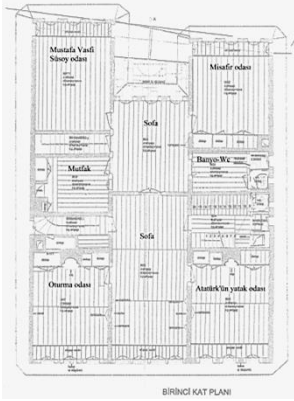
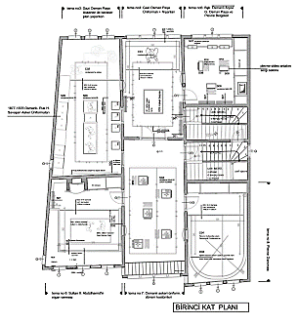
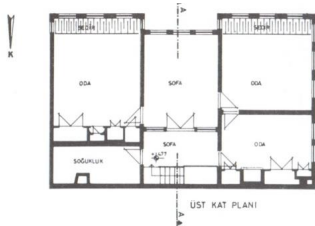
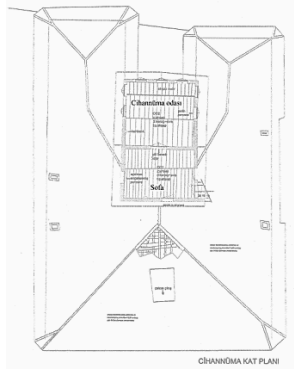
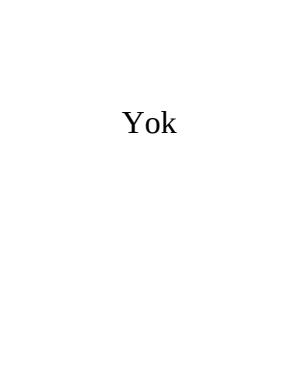
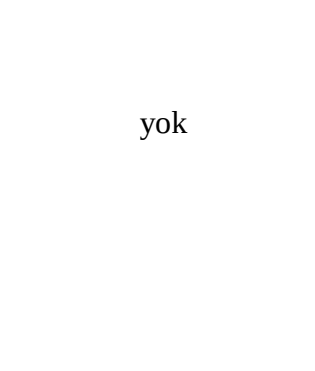
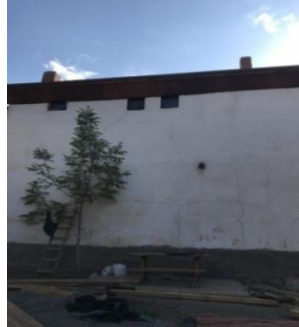
³¹ Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

	Plan Formu	Yapı dikdörtgen formunda planlanmıştır. Simetrik planlıdır.	Yapı dikdörtgen formunda planlanmıştır. Yapı simetrik planlıdır.	Yapı doğu-batı doğrultusunda enine dikdörtgen planlanmıştır. Simetrik planlıdır.
	Sofa Tipi	İki tarafı odalı iç sofalı plan tipi mevcuttur.	İki tarafı odalı iç sofalı plan tipi mevcuttur.	İki tarafı odalı iç sofalı plan tipi mevcuttur.
		MUSTAFA VASFİ SÜSOY KONUTU	GAZİ OSMAN PAŞA KONUTU	CEVDET EREK KONUTU
	Merdiven Özellikleri	Yapıda üç adet merdiven bulunmaktadır. “U” formlu yanyana biri diğerine oranla daha büyük iki adet sahanlıklı ahşap merdivenle zeminden birinci kata çıkılır. İkinci kat Cihannümaya ise birinci kattan daha küçük oranlı “U” formlu sahanlıklı merdivenle korkuluklarında ahşap işlemleri bulunan farklı bir merdivenle çıkılır	Yapıda zemin kattan birinci kata çıkan iki merdiven bulunmaktadır. Tek kollu ahşap işlemeli ayrı bir merdivenle zemin kattan ara kata çıkılmaktadır. “U” formlu ahşap merdivenle zemin kattan birinci kata çıkılır.	“L” formlu ahşap bir merdivenle zemin kattan ara kata yine aynı merdivenle ara kattan birinci kata çıkılır.
CEPHE ÖZELLİKLERİ	Cephe Düzeni ve Çıkmalar	Sokağa bakan ön cephede iki taraflı çıkma bulunmaktadır. Simetrik cephe düzenine sahiptir. Çıkma altlarında Rumi ve Palmetlerden oluşan ahşap süsleme kuşağı bulunmaktadır	Sokağa bakan ön cephede üç adet çıkma bulunmaktadır. Simetrik plan tipine sahip olmasına rağmen bu düzen cepheye yansımamıştır.	Sokağa bakan ön cephede iki taraflı çıkma bulunmaktadır. Simetrik cephe düzenine sahiptir.

	Pencere ve Kapı Oranı	Pencere oranı ½ dir. Ön cephede iki kanatlı ahşap bir kapıdan yapıya girilir ve kapı oranı ½ dir.	Pencere oranı ½ dir. Ön cephede iki kanatlı ahşap bir kapıdan yapıya girilir ve kapı oranı ½ dir.	Pencere oranı ½ dir. Ön cephede iki kanatlı ahşap bir kapıdan yapıya girilir ve kapı oranı ½ dir.
YAPISAL ÖZELLİKLER	Yapım Malzemesi ve Tekniği	Yapı ahşap çatkı arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiştir.	Yapı ahşap çatkı arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiştir.	Yapı ahşap çatkı arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiştir.
	Çatı ve Saçak Özellikleri	Çatısı kırma çatı olup alaturka kiremit kaplıdır. Yapı geniş saçaklı olup saçak altlarında Rumi ve Palmetlerden oluşan ahşap süsleme kuşağı mevcuttur.	Çatısı kırma çatı olup alaturka kiremit kaplıdır. Yapı geniş saçaklıdır ve saçak altlarında süsleme bulunmamaktadır.	Çatısı kırma çatı olup alaturka kiremit kaplıdır. Yapı geniş saçaklı olup saçak altlarında ahşap süslemeler mevcuttur.
		MUSTAFA VASFİ SÜSOY KONUTU	GAZİ OSMAN PAŞA KONUTU	CEVDET EREK KONUTU
MOBİLYA VE İÇ MEKÂN ORGANİZASYONU	Mobilya Kullanımı ve Özellikleri	Yapı 2003 yılında restore edilmeye başlanmış ve tamamlandıktan sonra iç mekân organizasyonu özgün mobilyalar sedir ve koltukların sergilenmesiyle korunmuştur.	Yapı 2015 yılında Amasya İl Özel İdaresi tarafından restore edilmiş ve günümüzde Gazi Osman Paşa Plevne Müzesi olarak özgün mobilyaları ile kullanılmaktadır.	Yapı 2003 yılından beri kullanılmadığından iç mekân girilememiş ve mobilya kullanımı hakkında bilgi sahibi olunamamıştır.
	Bezeme ve Süsleme Özellikleri	Yapının tüm mekânlarında tavan ve döşeme ahşaptır. Birinci katta mutfak tavanında yuvarlak şekilli ahşap süsleme mevcuttur.	Yapının tüm mekânlarında tavan ve döşeme ahşaptır bezeme kullanılmamıştır. Ön cephede pencereler üzerindeki demir parmaklıklar özgündür.	Yapının tüm mekânlarında tavan ve döşeme ahşaptır ve bezeme kullanılmamıştır. Ön cephede pencereler üzerindeki demir parmaklıklar ve ahşap süslemeler özgündür.

Tablo 3. Üç Konutun Kat Planları ve Cepheleri

		MUSTAFA VASFİ SÜSOY KONUTU	GAZİ OSMAN PAŞA KONUTU	CEVDET EREK KONUTU
PLAN ÖZELLİKLERİ	Vaziyet Planı			
	Zemin Kat Planı			
	Ara Kat Planı	Yapıda ara kat bulunmamaktadır		

CEPHE ÖZELLİKLERİ	Birinci Kat Planı	MUSTAFA VASFİ SÜSOY KONUTU	GAZİ OSMAN PAŞA KONUTU	CEVDET EREK KONUTU
Cihannüma	Birinci Kat Planı			
				
Ön Cephe Görünüşü	Arka Cephe Görünüşü			
				

Pencere Görünüşü			
Kapı Görünüşü			
Çatı ve Saçak Görünüşü			

4. Sonuç

Çalışmada incelenen üç konağın tipolojik olarak benzerlikler gösterdiği ve mimari plan şeması ve cephe biçimlenişlerinde benzer çözümler saptanmıştır. Bu benzerlikler, yaşam birimi ve açık alan ilişkisinde, yaşam biriminin kütle, cephe, plan ve mekânsal özelliklerinde ve iç mekân donatılarında görülmektedir. Konutların üçünde de taşlık kısmında bulunan bir girişle konuta ulaşılmaktadır ve taşlık kısımlarında sadece (Gazi Osman Paşa Konutu hariç) birer çeşme ve ocak mevcuttur. Konutların genellikle zemin katlarında giriş sofası, taşlık, tuvalet, merdiven, bahçeye açılan kapılar, üst katlarda sofaya açılan yaşam birimlerinden oluştuğu görülmektedir. Yaşam birimlerinin genellikle parselin sokağa bakan ön cepheye simetrik bir şekilde yerleştirildiği saptanmaktadır. İncelenen 3 konaktan ikisinde ara kat kullanımı mevcuttur. Yaşam birimi, zemin katın üzerine, diğer katlara oranla tavan yükseklikleri daha alçak olan ara kat üzerine oturan iki katlı prizmatik kütleden oluşmaktadır.

Yapılar genellikle geniş saçaklı kırma çatı ile sonlanmaktadır. Konutların cephelerinde, Tokat geleneksel cephe anlayışından çok uzaklaşmadığı, sadeleşerek yeniden yorumlandığı dikkat çeker. Yaşam birimi cephelerinde ana girişin ortada olduğu simetrik düzen hâkimdir. Yüksek girişler, kat aralarının yatay silmelerle bölünmesi, pencerelerde özgün demir parmaklıkların kullanılması geleneksel Tokat konut cephelerinin özgün özellikleridir. Yaşam birimi içindeki katların plan özelliklerinin (zemin+ara+birinci kat) aynı olduğu ve katlar arası dolaşımın taşlık kısmına yerleştirilen “U ve L” formlu ahşap merdivenle sağlandığı ara kata çıkan ayrı bir merdiven bulunduğu saptanmaktadır. Mutfak ve banyoların genellikle konutun içinde yer aldığı ve mutfakların büyük hacimlerden oluştuğu görülmektedir.

Tokat’ta inşa edilen bu konaklarda gelenekselin yorumlandığı mutfak ve yaşam birimlerine önem verildiği görülmektedir. Böylelikle, bu konutların dönemin konut ihtiyacının karşılanması için geleneksel yaşamı yansıtan planlarla, hem geleneklere bağlılığı ve yerel uygulamaları sürdüren, hem de çağdaş gereksinimleri karşılayacak biçimde tasarlandığı görülmektedir. Geleneksel ile modernin melezi geçiş döneminde, yükseltilmiş girişler, düşey dikdörtgen pencerelerden oluşan klasik konut cephelerine, cephe köşelerine, pencere çevreleri ve giriş açıklığının çevresine yerleştirilen bezemelerle gösterişli ve zengin bir görünüm kazandırıldığı anlaşılmaktadır³².

Konutlarda mobilya kullanımının da ağırlıklı olarak dönemin geleneksel özelliklerini yansıttığını bunun yanısıra Cumhuriyet’in ilanından sonra konutlarda çağdaşlaşma yoluna diğer kentlere göre daha yavaş geçildiği ve geleneksel konut tipolojisinin devam ettirildiği görülmüştür. Erken Cumhuriyet Dönemi konutlarında modern anlayışta oturma birimleri kullanılırken duvar kenarları ve pencere önlerinde sedir oturma düzeninin devam ettirildiği bu bağlamda oturma mekânları ve mobilyalarının mevcut aile yaşamı ve sosyal alışkanlıklarının Tokat evlerinde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. İç mekanlardaki mobilyaların yapıldığı döneme ait olup olmadığı net olarak bilinmemekle beraber, batılılaşma dönemi ile Cumhuriyet Dönemi’nin ilk yıllarına ait olabileceği düşünülmektedir. Geleneksel konutlarda bulunan gömme dolap, sedirler yapının yapıldığı döneme aittir. Muhtemelen geleneksel düzende yapılan konut iç mekanlarına yeni kullanıcılarının tercihlerine yönelik farklı mobilyaların eklenmiş olduğu düşünülebilir. Zira Süsoy ailesine ait olan Gazi Osmanpaşa Konağı ve Mustafa Süsoy Konağı aile geleneğinin devamlılığı ve tarihi değer niteliğindeki objelerin korunmasında özel çaba gösterdiği konağın özgün dokusunun korunması amacıyla kamusal bir kullanıma hizmet etmek üzere müzeye dönüştürülmesinde öncülük ettiği görülmektedir.

Tokat genelinde Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemine ait konutların çoğunun tescillenmediği ve daha koruma çalışmalarının yakın zamanda gündeme geldiği görülmektedir. Tokat’ta 180’ e yakın tescilli konut bulunmaktadır. Tescilli olduğu halde pek çoğunun restorasyonu yapılmadığından çevresel etkenlere bağlı yıpranmalara maruz kaldığından geleneksel konut dokusu yok olma riski taşımaktadır. Sonuç olarak, her ne kadar bölge hakkında ve mülk sahiplerinde koruma bilincinin oluştuğu gözlenirse de, Tokat kentine ait kültürel mirasın korunması bağlamında yerel birtakım çalışmaların

³² Afife Batur, 2007, age.

artırılması, kent dokusunun korunması yönünde yörenin kültürel belleğinin oluşumuna olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Akçay, D., G., "Tokat Kenti Geleneksel Konut Dokusunun Koruma Bağlamında İrdelenmesi", (Restorasyon-Tarihi Çevre Değerlendirilmesi, danışmanı: Prof.Dr. Demet Binan, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Aralık 2013.
- Akın, S., E., Ercan K., A., Mumcuoğlu, S.,S., Başaran, Y.E., (2018) "*Yeniden İşlevlendirilen Bir Geleneksel Konut*"; Tokat Vasfi Süsoy Evi", DOI Number: 10.22520/tubaked.2018.17.007, Tüba-Ked 17/2018, s.1-5. 201.
- Akın, S., E. Özen, H., (2005), "*Tokat Geleneksel Evlerinin Beyhamam ve Bey Sokak Örneğinde İncelenmesi*", The Black Sea Journal of Social Sciences, 2010, s.1-23.
- Aktan Mimarlık Arşivi, 2005.
- Aktüre, S., (1978) *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, Ankara, 1978.
- AtölyeTeati Mim. Müh. Ve Dan. Tic. Ltd. Şti. Arşivi , 2015.
- Azezli, F.Gülçin B., (2009), 19.yy'da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekan kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde irdelenmesi, y.lisans tezi,İst.Kültür Üniversitesi.
- Ballice, G., "İzmir Kent Kimliği Oluşum Sürecinin Konut Yapıları Üzerinden İncelenmesi", Ege Mimarlık, 2004/4, s. 4-52.
- Batur, Afife, (2007) , "Modern Olmak: Bir Cumhuriyet Mimarlığı Arayışı", *Ed.: R. Holod, A. Evin, S. Özkan, (editörler) Modern Türk Mimarlığı, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası*, s.69-96.
- Çal, H., (1988), *Tokat Evleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı:894, 1988, s.23-27
- Eldem, S.H., (1993), "*Türk Evi*", Türk Evi ve Biz, İstanbul: Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği Kültür Yayınları, 1993, s.17-22.
- Eraşar, O., (2004), *Tokat Tarihi Su Yapıları (Hamamları)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Baskı Erman Ofset, Konya, 2004.
- GÜLEBENZER, S., (2016) yl.tezi, danışman: Yrd. Doç. Dr. Harun Diler, Akdeniz Üniversitesi / Güzel Sanatlar Enstitüsü / Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, 15.07.2019 tarihine kadar kullanımı yazar tarafından kısıtlanmıştır. İbaresi nedeniyle sf belirtilememiştir.
- Hasol, D., (2008), *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul: YEM Yayın-2, Baskı: 10, s. 19-511.
- Küçükerman, Ö., Güner, Ş. (1973), *Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekân Organizasyonu açısından Odalar*, İstanbul: Apa Ofset Basım, s.14.
- KUDEB arşivi, Tokat Belediyesi.
- Özakbaş,D., (2015), "İstanbul Konut Mimarisinin 1923-1940 Yılları Arasındaki Gelişim Süreci", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2015, s. 285-286.
- Sözen, M., (2001), *Türklerde Ev Kültürü*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2001, s.82.
- Sözen, M., Eruzun, C., (1992), *Anadolu'da Ev ve İnsan*, İstanbul: Emlak Bankası Yayınları, s.85.

- Şimşek, G., (2015), “Aydın’da Mimarlık Mirası Olarak Cumhuriyet Dönemi Konutları”, MEGARON 2015;10(1):43-56 DOI: 10.5505/MEGARON.2015.88598, s.48.
- Talu, E. G. (2018), Esra Gözde Talu Kişisel Fotoğraf Arşivi, 2018.
- Texier, C. (2002), *Küçük Asya*, Üçüncü Cilt, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Turan, O., (1996), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 4. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996.
- Uzun, T. 2014, Türkân Uzun Kişisel Fotoğraf arşivi, 2014.
- Yavi, E., (1986.), *Tokat*, Baskı: Güzel Sanatlar Matbaası A.Ş., İstanbul,
- Yavuz, Ş., (2008), “*Süsleme Sanatlarında Rumi Motifi Ve Tarihsel Gelişim*”, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Eğitimi Bilim Dalı, Ankara.

İnternet Kaynakları

- URL-1 [https://www.tokat il kültür ve turizm müdürlüğü.com](https://www.tokat.il.kültür.ve.turizm.müdürlüğü.com) (20.10.2018)
- URL-2 <http://www.serki.com/index.php?bolumsec=terimler&id=trrtra> (21.10.2018)
- URL-3 <https://www.google.com/search?q=mustafa+vasfi+süsoy> (23.10.2018)
- URL-4 <https://erth.google.com> (21.10.2018)
- URL-5 <https://www.google.com.tr/tokat+atatürk+evi> (26.10.2018)
- URL-6 <https://earth.google.com> (22.10.2018)
- URL-7 https://tr.wikipedia.org/wiki/Gazi_Osman_Pa%C5%9Fa (23.10.2018)
- URL-8 <https://earth.google.com> (24.10.2018)
- URL-9 <http://egemimarlik.org/17/06.pdf> (25.10.2018)
- URL-10 <http://www.google.com/search?q=turk+evi+plan+tipolojisi>
- URL-11 <http://www.tokatkulturturizm.gov.tr/TR-60574/genel-bilgiler.html>

Mimarlık Öğrencilerinin “Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezi” Örneğinde Mekân Tasarımı Deneyimleri

Architectural Students’ Space Design Experiences
in the Example of “Integrated Physical Activity Center”

Özlem BELİR³³

Özet

İstanbul Gedik Üniversitesi Mimarlık Bölümünde, 7.yarıyılında verilen, Mimari Erişilebilirlik Dersi kapsamında mimari erişim kavramı öğrencilere farklı ölçek ve boyutlarda anlatılmaktadır. Mimari erişilebilirliği salt rampa veya hissedilebilir yüzey uygulamaları yapılarak çözümlenmesi dışında, mekân kullanımında konfor, güvenlik ve sağlıklı yaşam ölçütlerinin önemli olduğu kavratılmaya çalışılmaktadır.

Bu bağlamda, Kalkınma Bakanlığı ve İstanbul Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen ve İstanbul Gedik Üniversitesi’nin koordinatörlüğünde yürütülen "Aktifiz Toplumun İçindeyiz, 0-29 yaş Çocuklar İçin Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezi" isimli proje kapsamında kurulan merkez, dönem projesi olarak ele alınmıştır. Öğrenciler, merkezin işlevini, eğitim sistemini yöneticilerden dinlemiş, velilerle soru-cevap şeklinde görüşme yapmış ve öğrencileri izlemişlerdir. Derste aldıkları teorik bilgiler ile mevcut binanın analizini yapmış, sentezleyerek bir sonuca varmaya çalışmışlardır. Öğrencilerden, farklı çalışma grupları oluşturularak, mevcut fiziksel aktivite merkezinin iyileştirilmesi için önerilerinin tespiti, yeni bir merkez tasarımı kararlarını oluşturmaları ve tasarım kriterleri belirlemeleri istenmiştir.

20 mimarlık öğrencisi ile yapılan çalışmanın, öğrencilerin mesleki ve insani farkındalıklarının artmasına ve toplumda kendisinden farklı gördüğü bireylerle kolay iletişime geçebilmesinde olumlu etki yaptığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, otizm, tasarım, mimarlık, eğitim, spor rehabilitasyonu

Abstract

The concept of architectural access is explained in different scales and dimensions within the scope of "Architectural Accessibility Course" given in 7th semester in Istanbul Gedik University Architecture Department. Apart from the absolute ramp or sensible surface applications of the concept of architectural accessibility, the importance of comfort, safety and healthy living criteria are tried to be taught in the use of space.

In this context, the Center, which was established within the scope of the project titled in “We are Active, We are in Society, Integrated Physical Activity Center for 0-29 years old people”, is supported by the

³³ İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü | ozlem.belir@gedik.edu.tr
Gönderilme Tarihi: 29.04.2019 - Kabul Tarihi: 20.05.2019

Ministry of Development and Istanbul Development Agency and carried out under the coordination of Istanbul Gedik University, is considered as a term project. The students received the information about the function of the center and the education system from the managers, interviewed parents and followed the students who study at the center. They tried to come to a conclusion by synthesizing the theoretical knowledge they received in the course and the analysis of the existing building. The students were asked to establish different working groups, to determine their suggestions for improvement of the existing physical activity center, to create a new center design decisions and to design criteria.

The results of the study conducted with 20 architectural students showed that their professional and human awareness was increased, and it was found to be effective in communicating easily with the individuals in the society.

Keywords: *Nautical, photograph, painting, art, abstract.*

1. Giriş

İnsan ve çevre ilişkisi mimarlık araştırmalarının temelini oluşturmaktadır. İnsan doğduğu andan itibaren çevresi ile sürekli etkileşim halindedir ve etkileşimde olduğu çevrede yaşamı boyunca, çeşitli fiziksel değişimlerle, var olmaya çalışır.

Yüksek öğrenimde mimarlık eğitimi, “örnek olarak öğrenme” paradigmasına güçlü bir şekilde dayandırılır. Öğrencilerin bina ve projeler gibi var olan varlıkları ve ilham kaynağı olarak diğer nesneleri kullandıkları anlamına gelir (Wolpers, Memmel, & Giretti, 2009). Öğrencilerin bilgiye, doğru veya hatalı somut örneklerle erişmesi mesleki gelişimlerine olumlu etki yapacaktır.

Bu yazıda mimarlık öğrencileri için, 7. Yarıyıl seçmeli dersinde “örnek olarak öğrenme” modeli ile kurgulanan bir süreç aktarılmaktadır. Amaç, mimarlık öğrencilerindeki “engelliler için tasarım” ana teması altında, salt görme engelli ve ortopedik engelli kişilerin ihtiyacı olan çözümleri uygulamaları ile başarılı bir tasarım yapmış olacakları algısını kırmaktır. Tasarımlar, her yaştaki ve farklı duyuşal girdileri olan kişiler tarafından kullanılacağına kabulü ile yapıldığında başarılı olacaktır.

Dönem ödevi olarak planlanan çalışma, İstanbul Gedik Üniversitesinin bir projesi olarak kurulan Aktif Yaşam Merkezi’nde yapılmıştır.

2. Aktif Yaşam Merkezi - Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezi (BUFAM)

Aktif Yaşam Merkezi, İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) mali desteği ile 2013-2015 yıllarında 0-24 yaş arasında bulunan özel gereksinimli çocukların hareket becerilerini geliştirmek, fiziksel aktiviteye katılım yolu ile toplumsal yaşama uyum sağlamalarını temin etmek amacıyla İstanbul Gedik Üniversitesi tarafından kurulmuştur. Merkez ana amacının yanı sıra, farklı dönemlerde düzenlenen etkinliklere üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan öğrencilerin gönüllü katılımları sağlanarak farkındalık yaratılmak için de kullanılmaktadır.

“Aktifiz Toplumun İçindeyiz” projesi, ayrıştırılmış bir ortamdan herkesi kapsayıcı bir ortama geçiş projesidir. 2013 yılında “Aktifim Toplumun İçindeyim” sloganı ile özel

gereksinimli çocukları ve ailelerini kapsayan bir proje olarak başlayan “Aktif Yaşam Merkezi”, 30 Kasım 2016 tarihinden sonra İSTKA’dan aldığı yeni hibe ile, akranlar ve öğretmenlerin de dahil edildiği “Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezi” (BUFAM) projesine dönüştürülmüştür. Çocuğu içinde yaşadığı toplumsal çevre ile bir bütün olarak ele alan BUFAM’da “Özel Eğitim, Danışma ve Rehberlik Birimi” ve “Bütünleşik Fiziksel Aktivite Birimi” olmak üzere iki birim kurulmuştur. “Özel Eğitim, Danışma ve Rehberlik Birimi”nde özel eğitimci tarafından problem davranışların sağaltımı konusunda ebeveynlere ve öğretmenlere rehberlik yapılırken, klinik psikolog tarafından da ebeveynlere danışmanlık hizmeti verilmektedir. “Bütünleşik Fiziksel Aktivite Birimi”nde ise özel gereksinimli bireylere Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü öğrencileri ve profesyonel eğitimciler ile birlikte, başta spor olmak üzere farklı alanlarda eğitim verilmektedir.

Bunun yansısı BUFAM birimi tarafından yakın çevredeki anaokulu, ilkokul, ortaokul ve liselerde öğrenim gören akranlar projeye dahil edilerek öğretim programlarında yer alan beden eğitimi derslerinin bu tesiste yapılması sağlanmış dolayısıyla özel gereksinimli arkadaşlar edinerek engellilik konusunda farkındalıklarının gelişmesine, farklılıklara saygı ve kabul gibi değerler kazanmalarına olanak sağlamıştır (Özer & Nalbant, 2017).

Merkezden ağırlıklı olarak Down Sendromu tanısı taşıyan ve Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) olan çocuklar faydalanmaktadır.

3. Mimarlık Eğitim Sürecinde Engelli Kavramının Önemi

Toplumda yaşayan çocuk, yaşlı, hamile, herhangi bir yardımcı cihaz kullanan, görmeyen, duymayan, geçici rahatsızlık yaşayan veya dalgınlık, kızgınlık, heyecan, üzüntü gibi farklı duyuşal özellikler taşıyan kişilerin, kısacası “herkes”in, arzu ettiği tüm fonksiyonlara, mekânlara, sunulan hizmetlere, istedikleri veya ihtiyaç duydukları zamanlarda, eşit haklarla ve güvenlik içinde erişmek zorunluluğu Anayasa ile kendilerine verilmiştir. Bu erişim hakkı nedeni ile yapıları çevredeki sorunları çözmek ve toplumsal eşitliği sağlamakta mimarın önemli bir rolü vardır. Bu anlamda mimarlık öğrencilerinin eğitiminde kapsayıcı tasarımın tüm derslerin içinde verilmesi gerekmektedir.

Akademik çevrelerde, somut bir uygulamayla öğretilen bilgiyi pekiştirmeden, didaktik bir öğretim tarzı çok sık kullanılmaktadır. Eğitim sisteminin mevcut durumu, öğrencinin öğrenme sürecine odaklanmaz ve öğrencinin eleştirel veya yansıtıcı düşünmesini teşvik etmeden büyük ölçüde yalnızca bilgi aktarımına dayanır. Bu süreçte, eğitim sistemi öğrencilere toplumun bir bütün olarak ilerleyişine aktif olarak yeni fikirler ile etkin bir şekilde katkıda bulunacak eleştirel düşünmeyi ve etkili bir problem çözücüsü olmayı öğretmez (DiGioia, 2010). Mimarlar, kapsayıcı tasarımın savunucusu olacak ve yapıları çevrede yapılan değişiklikleri yönlendirecek şekilde yetiştirilmeli ve böylece çevrenin, toplumun tüm üyeleri için erişilebilir hale getirilmesi sağlanmalıdır (Mulligan, Calder, & Mulligan, 2018). Mimarlık öğrencilerinin insan formunun karmaşık doğası ve bir insanın yapıları çevresi ve kendi çevresiyle etkileşimlerindeki duyuşal yönleri ile ilgili takdirleri, müfredatlarında eksik bir bağlantı olarak kabul edilmiştir (Imrie, 2003).

Bu anlamda Mimarlık bölümünde verilmekte olan Evrensel Tasarım ve Engelliler için Mimari Tasarım seçmeli derslerinde öğrencinin çevreye bakışının, yorumlamasının, sadece görme duyusuna hitap etme isteğinin iyi mimar olmak için yeter şart olmadığı olgusunun yerleştirilmesi konusunda da çaba gösterilmektedir. İlgili derslerde, mutlaka çevreyi deneyimlemeye dayalı projeler geliştirilmekte, öğrencinin kendisinin deneyerek olumsuzlukların farkına varması beklenmektedir. Bu amaçla üniversitenin de içinde aktif olarak bulunduğu BUFAM'da farklı gözlemler yaptırılarak farklı projeler geliştirmeleri sağlanmaktadır. 4. ve 7.yarıyıllarda verilen dersler kapsamında öğrencilere mimari erişim kavramı farklı ölçek ve boyutlarda anlatılmaktadır.

Derslerde 2 temel hedef gözetilmektedir.

1. Mekânın kullanımında konfor, güvenlik ve sağlıklı yaşam koşulları kriterlerinin kavratılması,
2. Mimari erişilebilirliğin salt yürüme, görme ya da işitme engelli bireyler için gerekli olduğu algısının değiştirilmesi.

Dolayısıyla mimari erişilebilirlik, dezavantajlı bireylerle birlikte tüm insanlığı kapsamaktadır olgusunun altı çizilmek istenmektedir.

BUFAM'da mimarlık öğrencileri ile yapılan çalışmada, öğrencilerin odaklanmasını kolaylaştırmak, konuyu sınırlandırmak amacıyla özellikle OSB tanısı koyulmuş çocuklar üzerinden gözlem ve inceleme yapılması planlanmıştır.

4. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) - Yapılı Çevre İlişkisi

İnsan-çevre etkileşimi içinde, yapılı çevrede akustiğin, görsel elemanların, renklerin, dokuların ve geometrilerin insanın davranışına etki ettiği, olumlu ya da olumsuz etkilediği bilinendir. Tüm bireyler için konforlu ortamlar, üretkenliğin ve verimliliğin artmasına da yol açar.

OSB tanısı almış kişilerde görülen, gelişimi gecikmiş iletişim becerileri, tekrarlayan davranışlar ve diğer gelişim bozuklukları nedeni ile mimaride özel kuralların olmasına ihtiyaç duyulacağını aşikârdır.

Son araştırmalar otizmin neredeyse salgın oranlarda büyüdüğünü göstermiştir (Hill & Frith, 2003). 2018 verilerine göre Amerika Hastalıkları Kontrol Merkezi (CDC) Otizm Spektrum Bozukluğunun görülme sıklığını; 59 çocukta bir olarak yayınlamıştır (Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), 2019). Ezici sıklığına rağmen, otizm, bina yapım yönetmeliği ve yönlendirici ilkelerin dışında bırakılmakta, mimarlık camiası tarafından yok sayılmaktadır (Mostafa, 2008).

Otizm spektrum bozukluğu, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin (2013) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM 5) rehberliğinde yer alan ölçütlere göre tanılanır. DSM 5'e göre otizm spektrum bozukluğu tanısının konulabilmesi için dört ana alanda bozukluk görülmesi gerekmektedir. Bunlar (Akçin, Çapa Tayyare, & Mandan, 2014);

- a) farklı bağlamlarda görülen sürekli sosyal iletişim ve etkileşimde bozukluklar,
- b) sınırlı ve yineleyici davranış, ilgi ya da etkinlik örüntüleri,
- c) belirtilerin erken çocuklukta ortaya çıkması,
- d) belirtilerin gündelik işlevleri sınırlaması ve bozmasıdır.

Ülkemizde Otizm tanısı, çocuk ergen psikiyatristleri tarafından konulmaktadır. “Ulusal Otizm Eylem Planı” kapsamında aile hekimlerince psikososyal muayenesi yapılan ve uzman hekim değerlendirmesine ihtiyaç duyulan 18-36 ay arası çocuklar kamu hastanelerine bağlı çocuk ergen psikiyatri polikliniklerine yönlendirilmekte ve erken tanı süreci başlatılmaktadır (Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), 2019).

Fiziksel çevre, otizmlili çocukların stres ve rahatsızlık düzeylerini azaltan, bağımsızlık düzeylerini arttırmalarını sağlayan becerilerin gelişmesine olanak veren ve dikkatini sürdürmesini sağlayacak şekilde düzenlenir. Özetle ölçütler şöyle sıralanabilir; (Akçin, Çapa Tayyare & Mandan, 2014)

- o Sakinlik, düzen ve sadelik hissi
- o Otizme özgü farklı öğretimsel yöntemlerini uygulama olanağının sağlanması
- o Detayın azlığı
- o Sınırlama
- o Planlama ve yerleşim
- o Aydınlatma ve havalandırma
- o Akustik
- o Renk
- o Doğayla temas
- o Proksemik-–insanlar arası mesafe
- o Güvenlik ve gözetim

Yapılan bir araştırmada, OSB tanısı koyulmuş bireylerdeki özelliklerin mimari tasarımdaki karşılığı, sistematik olarak aşağıdaki gibi özetlenmiştir (Sanchez, Vazquez & Cartegana, 2011):

1. Hayal gücü: Değişikliklere karşı direnç ve sınırlı bir hayal gücü OSB olan bireylerde görülen en yaygın belirtilerden ikisidir. Bu özellikler belirli bir alandan diğerine geçerken bile zorluğa ve dirence yol açabilir.
Mekân, kolayca okunabilir, öngörülebilir, hayal edilebilir hale gelecek şekilde planlanmalıdır.
2. İletişim: Sözlü veya sözlü olmayan iletişimdeki bozulmalar, bilgiyi işlemedeki zorluklarla beraber iletişimi zorunlu kılmaktadır. OSB’li bireyler iletişim için genellikle görsel desteğe ihtiyaç duyarlar, semboller, nesne ve insanların resimleri diğer yardımların yanı sıra kullanılır.
Yapılı çevre, bu iletişim biçimlerini barındırabilmeli, doğru konumlanmaları ve planlama ile bütünleşmeleri sağlanmalıdır.
3. Sosyal Etkileşim: OSB olan bireylerde, farklı derecelerde, sosyal etkileşimlerde bozulmalar vardır.

İstendiğinde birbirleriyle daha yakın iletişime geçmesine olanak sağlayacak çözümlerle büyük ve küçük alanlı mekânların uygun birleşimlerle planlanması önerilir.

4. Duyusal Zorluklar: Duyusal uyaranların alımı veya işlenmesindeki zorluklar da OSB'nun sık görülen bir belirtisidir. Bu bozukluklar, görsel, işitsel, vestibüler (denge), koku alma, propriyoseptif veya dokunsal aşırı duyarlılık, bazen de aşırı duyarlılık şeklinde olabilir. Yine bir başka olası duyusal işlev bozukluğu ağrı hissidir.

Çok boyutlu duyu odalarının, belirli anlardaki kaygıların azaltılması için gerekli olduğu hatırlanmalıdır.

5. Davranış ve Güvenlik: Davranışsal problemler OSB vakalarında sık görülür. Agresif davranışlar ortaya çıkabilir.

Yapılı ortamda mevcut olan unsurlar, olası tehlike olasılığı göz önünde bulundurularak tasarlanmalı ve seçilmelidir.

OSB tanısı almış bireylerin toplum içinde yaşadıkları sorunlarının mekânsal düzenlemelere etkisinin olduğu tartışmasıdır. Yapılacak düzenlemeler, kişilerde güvenlik hissi oluşturmali dolayısıyla stres düzeyini azaltmaya yönelik olmalıdır.

5. Çalışmanın Metodu

2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Güz yarıyılında lisans seviyesindeki öğrenciler için seçmeli ders olarak açılan Mimari Erişilebilirlik dersini 20 öğrenci almıştır. Belirtilen yarıyılta 15 hafta ders işlenmektedir.

Öğrencilere, ilk 5 hafta boyunca mimarideki temel erişilebilirlik konuları ve “Evrensel Tasarım ve İlkeleri” ile ilgili teorik bilgi paylaşımları yapılmıştır. Ortopedik engelliler, işitme engelliler ve görme engellilerin sorunlarının ve çözümlerinin aktarımının yanı sıra mekânın işitsel, görsel ve diğer duyularla kavranmasının ana hatları üzerinde durulmuştur.

Devam eden haftalarda BUFAM’da yapılan dönem projesi ile ilgili program ele alınmıştır.

BUFAM’da yapılan dönem projesi ile ilgili izlenen yol aşağıda özetlenmiştir:

1. Dönemin 6. ve 7.ci haftasında, OSB tanısı olan kişilerin genel özellikleri ve buna bağlı olan mekân düzenleme ilkelerinin aktarımı.

Öğrencilere okumaları gereken kaynak yayınların bilgisi verilmiş, ayrıca OSB tanısı almış çocukların ortak özellikleri aktarılmıştır. Otistik Bozukluk Tanısına İlişkin Ölçütler, literatürde yer alan örnek çalışmalarda belirlenmiş tasarım kriterleri ile birlikte neden-sonuç ilişkisi ile sunulmuştur.

2. Dönemin 8.ci haftasında, merkezin eğitim koordinatörü tarafından merkezin tanıtımı, merkezde bulunan mekânların açıklanması ve merkezdeki eğitim, rehabilitasyon modelinin anlatımı.

Öğrenciler eğitim koordinatörü eşliğinde BUFAM'daki mekânlar hakkında bilgi almışlardır. Spor salonlarını, duyu odasını, bebek eğitim odasını, vb. mekânları gezmişler, kullanılan ekipmanları ve nasıl kullanıldıklarını görmüşlerdir. Ziyaret sırasında etkinlik salonunda ve spor salonunda eğitim almakta olan öğrencileri izlemişlerdir.

3. Dönemin 8. haftasında, gözlem yapma, öğrenci ve velilerle görüşme, eğitimci ile soru-cevap çalışması.

Öğrenciler, merkezi gezdikleri gün içinde, orada bulunan velilerle sohbet etmişler, merak ettikleri soruları, çocukların evlerindeki davranış biçimlerini, ailenin diğer fertleri ile ilişki biçimlerini, merkezde eğitime başladıktan sonra çocuktaki değişimleri, vb. tüm detayları sorgulamışlardır.

4. Dönemin 12. haftasında proje ve sunumların aktarılması

Gruplar, hazırladıkları proje ve sunumları, merkezde, merkez eğitmeni ve koordinatörünün de bulunduğu bir toplantıda anlatmışlardır.

Şekil 1. BUFAM Merkez eğitmeninden, etkinlik salonunda bilgi alınması

Öğrencilerden 8.ci haftanın sonunda BUFAM deneyimleri, öğrendikleri ve bu bilgiler sonucu oluşan düşünceleri ile ilgili not tutmaları istenmiştir. Devamında, 9.cu haftada, öğrenciler, 4'er kişiden oluşan 5 gruba ayrılmıştır. Gruplara 3 farklı çalışma konusu verilmiştir:

Grup I (raporlama): Grup üyeleri merkezin deneyimlenmesinin hemen ardından tutulan notların sınıflandırılması ve dolayısıyla tasarım ölçütleri ile ilgili ipuçları bulunması hususunda görevlendirilmiştir.

Grup II ve III (sorun-öneri): Grup üyelerinin mevcut merkez ile ilgili yapılması gereken düzeltmeleri / yenilemeleri belirlemesi istenmiştir.

Grup IV ve V (tasarım): Grup üyelerinin verilen bir proje alanında yeni bir merkez tasarımları istenmiştir.

Şekil 2. Ders saatinde grupların atölye çalışması

İlk çalışmalar 9. haftada, ders saati içinde, atölye çalışması niteliğinde başlatılmış, birinci grubun elde ettiği ölçütlerin, diğer gruplara veri oluşturulması için, paylaşılması istenmiştir (Şekil 2).

6. Çalışmanın Çıktıları

Gruplar, kendilerine verilen görev dağılımlarına bağlı olarak çalışmalarına öncelikle ders saati içinde okulda başlamış, devamında okul dışı zamanlarda birlikte çalışmışlardır.

Öğrencilerin tespit ettikleri sorunlar ve karşılığında önerdikleri çözümler ve tasarım kriterleri aşağıda özetlenmiştir:

SORUN	ÇÖZÜM
Giriş holünün ve dolaşım alanlarının yetersiz ve tanımsız bir alan olması ve kişilerin mekânları okuyamaması	Koku ve ses yeni tasarlanan yapıda yönlendirici eleman olarak kullanılmıştır.
	Yatay ulaşımında koridorlar geniş tutuldu.
Çocuklarda odaklanma problemi	Uyaranların azaltılması, için farklı aktivitelere farklı alanlar ayrılması
	Farklı aktivite alanlarını duvarlarla ayırmak yerine Legolarla ayırıp, kullanımda esneklik sağlanmıştır.
Toplantı salonunun bulunmaması	Oluşturulan tasarımda planlanmıştır.
Ortak WC yetersizliği, WC'lerin yaş grupları farkına göre düzenlenmemesi	Oluşturulan tasarımda planlanmıştır.
Gün ışığı ve aydınlatma problemi	Dimmer anahtar kullanılarak bölgesel aydınlatma sağlanmıştır. (ışık kaynağının parlaklık seviyesinin ayarlanması)
Akustik Problemler (Etkinlik salonundaki gürültü ve karmaşa)	Aktivite alanlarını ayıran bölücü elemanlar akustik panel olarak düşünülmüştür.

Güvenlik eksikleri (araç-yaya trafiği, cam güvenliği, sivri köşeler, ekipmanların sabitlenmesi vb)	Daire plan şeması planlanmıştır.
Ders aralarında dinlenme/teneffüs alanlarının yetersizliği	Kontrollü açık alanlar (avlu ve teras) tasarlanmıştır.
Soyunma odalarının tasarımı	Oluşturulan tasarımda planlanmıştır.
Yetersiz sayıdaki duyu odaları	Terapatik (iyileştirici), eğitimsel ve restoratif (Otistik bireylerin aşırı uyarılmış duyuları üzerine kontrol sahibi olmalarına fırsat tanıma) işlevleri bulunan duyu bahçeleri planlandı. Bahçede müzik duvarı uygulaması planlandı. İç mekânda oyun alanlarında, konuşan duvarlar kullanılarak işitme becerisinin geliştirilmesi amaçlandı. İç ve dış mekânda dokunma duvarlarıyla, dokunma duyularının geliştirilmesi amaçlandı. Doğal oyun alanlarında, kasları geliştirici etkinlik olarak, su üzerindeki ağaç kütüklerinin üstünden atlama düzeneği kuruldu.

7. Sonuç

Mimarlık öğrencilerinin kendilerinden istenilen tespit ve tasarım çözümlemelerini yapmaları, mimari gelişimleri açısından faydalı olmuştur.

Tasarım aşamasında ihtiyaç belirlemede kullanıcı taleplerini onları konuya dahil ederek çözebileceği bilinci kazanmışlardır. Yaşamınızı ve içinde yer aldığınız topluluğun yaşamını belirleyen kararlarda kendi düşüncenizle söz sahibi olabilme deneyimi “katılım” olarak tanımlanabilir (Kılıç & Durmuş, 2016). Kapsayıcı tasarım, bireylerin sadece fiziksel mekândaki gereksinimlerini düzenlemez, aynı zamanda bir kişinin kendi yaşantısı ya da yaşadığı toplumu ilgilendiren konularda sürecin herhangi bir yerinde ya da her alanında fikir beyan ederek tasarıma dahil olması anlamına gelir (İnalhan & Can, 2018). Öğrenciler kurgulanan dönem projesi çalışmasında sürecin içine kattıkları gerçek kişilerle kapsayıcı tasarım kavramını deneyimlemişlerdir.

Öğrencilerin BUFAM ziyaretlerinden sonra aldıkları notların bir kısmı aşağıda özetlenmiştir:

- Meslek hayatımda tasarımlarımı oluştururken daha özenli olacağım.
- Otizmli çocukların diğer çocuklardan hiçbir farkı yok, iletişim kurmaktan çekinmiyorlar.
- Çocuklarla birlikte top oynadık, çok eğlenceli idi.

- Çocukların değişime zamanla alıştıklarını fark ettim, zaten bizler de değişime zamanla alışmıyor muyuz?
- Öğrenci bizimle konuşmadı, sadece gülümsedi. Ama gülümseyip mutlu olduğunu görmek beni çok sevindirdi.
- Onların bizden farkının olmadığını sadece bazı hisleri bizden çok daha yoğun yaşadıklarını anladım.
- Merkezde bulunduğumuz birkaç saat içerisinde insanların yaklaşımdan korktukları engelli bireylerin de bizler gibi olduğunu, onlara herhangi bir birey ile aynı yaklaşımda bulunduğumuzdaki yanıtların aynısını aldığımızı gördüm.
- Onları bu kadar kolay sosyal hayata adapte edebilecekken görmezden gelmenin acımasızca bir davranış olduğunu düşünüyorum.
- Bizler bu çevrede onlarla varız ve görmezden gelemeyiz.
- Yaptığım tek şey ona adını sormam, yaptığı aktiviteyi izlemem ve önüne koyulan engeli aştığında alkışlamam oldu. O bana sarılarak sevgisini gösterdi.

Teorik öğretilerin dışına çıkılarak, faaliyette olan bir merkezde uygulama yapılması, mimarlık öğrencilerinin mesleki farkındalıklarının artmasının yanı sıra, toplum içinde kendisinden farklı gördüğü bireylerle iletişime geçebilme beceri ve cesaretinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır.

Tasarım eksikliği veya hatası nedeni ile sorun yaşayan grup ve aileleri ile bire bir iletişimde olmak, öğrencinin konu ile ilgili sorumluluk hissini arttırmıştır. Öğrencilerin tespitleri, öneri ve tasarımlarını, BUFAM ortamında, eğitmen ve proje koordinatörüne aktarmaları önemlidir. Özellikle mimar olmayan kişilere sunum yapma ve bir başka açıdan da işveren ilişkisi deneyimi kazanmışlardır.

Kısıtlı zamanda yapılan bu çalışma ile öğrencilerin konu ile ilgili yeterli teknik alt yapıları oluşmamış olabilir. Ancak zihinsel engeli ile yapıyı çevreyi kullanan kişilerin yaşamlarını kolaylaştırmak için tasarımlarında kriter olarak dikkate alacakları hususlar olduğunu öğrenmişler, farkına varmışlardır. Bununla birlikte eğitimlerinin devamında akademik ya da pratik araştırma yapma ihtimalleri teşvik edilmiştir.

Kaynaklar

Akçin, N., Çapa Tayyare, B., & Mandan, S. (2014). Bağımsız Otistik Çocuklar Eğitim Merkezinde Yaşanan Sorunların Öğretmen Görüşlerine Dayalı Olarak İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 61-84.

DiGioia, A. (2010, 09 27). *Angela DiGioia's blog*. Serendip Studio Web Sitesi: <https://serendipstudio.org/exchange/node/8074> adresinden alınmıştır

Hill, E. L., & Frith, U. (2003, Şubat 28). Understanding autism: insights from mind and brain. *Philosophical Transactions Of The Royal Society B*, s. 281-289.

- Imrie, R. (2003). Architects' Conceptions of the Human Body. *Environment and Planning D: Society and Space*, 47-65.
- İnalhan, G., & Can, E. (2018). Çocuklarla Tasarım. *Evrensel Tasarıma Farklı Bakışlar* (s. 73-112). içinde İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kılıç, A. Z., & Durmuş, G. (2016). Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı:Okul Meclisi Örneği. *Değerler Eğitimi Eğitimde Farklılık ve Katılım Hakkı* (s. 147-165). içinde İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mostafa, M. (2008, Mart). An Architecture for Autism: Concepts of Design Intervention for the Autistic User. *International Journal of Architectural Research*, s. 189-211.
- Mulligan, K., Calder, A., & Mulligan, H. (2018). Inclusive design in architectural practice: Experiential learning of disability in architectural education. *Disability and Health Journal*, 237-242.
- Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB)*. (2019, 02 12). T.C. Sağlık Bakanlığı İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü: <https://istanbulism.saglik.gov.tr/TR,101836/otizm-spektrum-bozuklugu-osb.html> adresinden alınmıştır
- Özer, D., & Nalbant, S. (2017). Bir Dönüşüm Hikayesi; Aktif Yaşam Merkezinden Bütünleşik Fiziksel Aktivite Merkezine. *III. Uluslararası Engelliler Beden Eğitimi ve Spor Kongresi Kongre Kitabı* (s. 2-3). Konya: Selçuk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi.
- Sanchez, P. A., Vazquez, F. S., & Cartegana, L. A. (2011). Autism and the Built Environment. P. W. (Ed.) içinde, *Autism Spectrum Disorders - From Genes to Environment* (s. 363-380). Intech.
- Wolpers, M., Memmel, M., & Giretti, A. (2009). Metadata in Architecture Education - First Evaluation Results of the MACE System. *Learning in the Synergy of Multiple Disciplines*, 112-126.

Bağlamsalcılık Kavramının Meydan Tasarım Yarışmaları Üzerinden İrdelenmesi: 2000 Sonrası Bursa Örnekleri

Analyzing the Contextualism Concept on Square Design Competitions:
Bursa Examples After 2000

İmran GÜMÜŞ³⁴

Özet

Geçmişten günümüze birçok kentsel araştırmanın ve çalışmanın konusu olan bağlamsalcılık kavramı, mimari tasarım süreçlerine yerin farklılaşan özellikleri doğrultusunda etki eden, tarihi, kültürel, sosyal ve doğal unsurlarının güncel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden ele alınmasıyla araçsallaştırılan bir kavramdır. Kentlerin stratejik noktalarında açılan mimari ve kentsel tasarım yarışmalarında, tasarım önerilerinin kentsel bağlam ile ilişkisi ön sıralarda değerlendirilmektedir. Yarışmaya katılan projelerin başarısında kentsel bağlamın yenilikçi çözümlerle birlikte ele alınış biçimi jüri raporlarında değerlendirme kriteri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sahip olduğu köklü tarihsel geçmişi ve katmanlı kentsel yapısı nedeniyle Bursa’da gerçekleştirilen kentsel ve mimari tasarım yarışmalarında değerlendirme kriterlerinin başında bağlam konusu gelmektedir. Güncel ihtiyaçlara cevap veren çağdaş kentsel ve mimari müdahalelerin yarışmayla belirlenmesi Bursa’nın kamusal yaşamı ve kentsel kimliği için oldukça önem taşımaktadır. Bu araştırma bağlam konusunun mimari yarışmalarda tasarım kriteri olarak nasıl yorumlandığını, Bursa kentinin yarışmaya açılan üç önemli kentsel meydanı üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bağlamsalcılık kriterleri Bursa Santral Garaj Kent Meydanı, Orhangazi Meydanı ve Çekirge Meydanı Proje Yarışmalarında birincilik ödülünü kazanan projeler üzerinden incelenecek olup tasarıma yön veren ilkeler, projelerin vaat ettikleri ve jürinin başarılı bulduğu tasarım stratejileri karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Tarihi, kültürel, sosyal ve doğal niteliklerin çağdaş yaklaşımlarda bağlamsalcılık ilkeleriyle nasıl birer tasarım stratejisine dönüştürüldüğü bu üç örnek üzerinden incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Bağlam, bağlamsalcılık, meydan, mimari tasarım, Bursa.*

Abstract

The concept of contextualism, which is the one of the fundamental issues of many urban studies from the past to the present, has been instrumentalized by considering historical, cultural, social and natural elements of the sites where the architectural design competitions to be performed. In the architectural and urban design competitions that take place at the strategic points of the cities, the concept of "urban context" is of primary importance in the evaluation criteria of the projects. Undoubtedly, the way in which the urban context is handled together with innovative solutions is a primary parameter showing the success of the projects.

The concept of “context” is the one of main evaluation criteria in urban and architectural design competitions in Bursa due to its deep-rooted historical background and multi- layered urban structure.

³⁴ Bursa Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, imran.gumus@btu.edu.tr
Gönderilme Tarihi: 12.05.2019 - Kabul Tarihi: 10.06.2019

The determination of contemporary urban and architectural designs that respond to current needs by competition is very crucial for Bursa's public life and urban identity. This research aims to evaluate how the concept of contextualism is interpreted as design criteria in architectural competitions through the three important urban squares of Bursa. In this context, first prize winning projects of Bursa Santral Garaj City Square, Orhangazi Square and Çekirge Square Project Competitions will be examined. The principles guiding the design, the promises of the projects and the design strategies that designated as a successful by jury in the projects will be analyzed comparatively. This study shows that how historical, cultural, social and natural qualities are transformed into a design strategy with the principles of contextualism in contemporary approaches through these three examples.

Keywords: Context, contextualism, square, architectural design, Bursa.

1. Giriş

Kentsel yaşamın ayrılmaz parçası olarak meydanlar geçmişten günümüze kentin sosyal, kültürel ve ekonomik kimliğini yansıtan kentsel mekânlar olarak kentlerin bağlamsal niteliklerinin gözlemlenebildiği alanlardır. Meydanlar tarih boyunca kentlerin kimliğini oluşturan, fiziksel dokusunu şekillendiren ve bulunduğu dönemin sosyal ve kültürel niteliklerini yansıtan kentsel mekânlar olmuşlardır. Bu çalışmada “bağlamsalcılık” kavramının meydan üzerinden incelenmesinin nedeni meydanların bulunduğu kentin sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel dokusuna dair birçok veriyi barındırmasıdır.

Çalışma kapsamında 2014 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi’ne girmiş olan Bursa’da açılmış olan kentsel tasarım yarışmalarında birincilik ödülü kazanan üç meydan projesi incelenecektir. Bu yarışmalar, Bursa Santral Garaj Kent Meydanı Mimari ve Kentsel Planlama Proje Yarışması (2006), Bursa Büyükşehir Belediyesi Orhangazi Meydanı ve Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması (2012), Çekirge Meydanı Mimari, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Tasarımı Yarışması (2017) olarak belirlenmiştir.

2. Literatür Özeti

2.1 Bağlam Kavramı

Mimarlıkta bağlam tartışmaları geçmişten günümüze birçok çalışmanın ve araştırmanın konusu olmuştur. Bağlam kavramı ilk olarak Venturi’nin 1950 yılında Princeton Üniversitesi’nde yazdığı “Context in Architectural Composition” başlıkta tezinde kullanılmıştır. Venturi tezinde projenin tasarımına çevresel koşulların ve verilerin etki ettiğini ifade etmiştir. Tasarım yapılacak araziye çevreleyen ve var olan koşullar tasarım probleminin bir parçası olarak saygı gösterilmesi gereken bir konu olarak nitelendirmiş ve tasarımcıların yeniyi kullanarak eskinin algısını arttırabileceklerini ifade etmiştir (Venturi, 1996).

Venturi bağlam sorununu tasarım alanına taşımış olsa da bu kavramın mimarlık teorisinde yer edinmesi 1960’larda Rowe ve Koetter’in Cornell Üniversitesi Mimarlık Stüdyo çalışmalarında bağlamsalcılık kavramını kullanmaları ve sonrasında Collage City (1978) kitabında tartışmaya açmalarıyla başlamıştır. Eski ve yeni dokuların iç içe

geçen, süreklilik yaratan bir kentsel doku oluşturduğunu ve şekil-zemin ilişkisini gösteren gestalt tekniğini, kentsel mekânları, eylem alanlarını, kentin dolu-boş ilişkilerini analiz ederken araçsallaştırılabileceğini ileri süren araştırmacılar, bu kitap aracılığıyla bağlamsalcılık kavramını literatüre kazandırmışlardır (Rowe ve Koetter, 1978).

Bağlamsalcılık kavramı, birçok mimar ve teorisyen tarafından farklı şekilde yorumlanarak yeni yapıların üretiminde mevcut kentsel doku veya kültürel bağlam ile ilişki kurmakta araç olarak kullanılmıştır. Cohen (1974), Venturi'nin bağlam kavramını nasıl ele aldığını inceleyerek bağlamsalcılığı mimari ve kentsel projelerde kullanılabilecek çok yüzölçümlü bir tasarım felsefesi olarak yorumlar. Rossi (1982) ise locus kavramıyla bağlamsalcılığın anolojisini yaparak bağlamsal müdahalelerin nasıl olabileceğine şu şekilde değinmektedir:

“Bağlamın kendisi ya zaman içindeki bir işlevin sürekliliği ya da kentsel yapıdan izole edilmiş bir şey, yani teknolojik ve sosyal evrimin dışında duran bir şey olarak görülebilir.... Sözde bağlamsal koruma, kentin zamanı ile ilişkilidir, tıpkı bir azizin mumyalanmış cesedinin onun kişiliğindeki tarihsel süreçlerin imajını simgelemesi gibi..” (Rossi, 1982: 90).

Shane'e (1976) göre tanımsal olarak bağlamsal tasarımın çevresine uyması, arabuluculuk yapması, belirli bir örüntü desenini tamamlaması veya yeni bir öneri koyması beklenmektedir. Bağlamsalcı kişi keskin bir örüntüsü olan bir alanla ilgilenmektedir. Çoklu veya tek merkezi bulunan bu sınırlı alanlar içerisinde dolu alanlar net bir şekilde tanımlanmıştır. Şekil ve zemin arasındaki ilişkiler, parça ve bütün arasındaki ilişki birlikte bir seti oluşturur. Set parçaları, alanlar veya örtüşen noktalar arasında örtük geometrik formların bir çözümü olarak oluşmalıdır

Bedard (1994) ise Eisenman'ın projelerindeki bağlam kavramını yorumlayarak, zamansız mimarlık, anlamlı mimarlık ve doğru mimarlık gibi kavramlar aracılığıyla modern mimarlığın tasarım pratiklerini sorgulamıştır. Eisenman'a göre mimarlıkta bağlam, fiziksel ve dilsel unsurlardan oluşmaktadır. Eisenman projelerinde bağlam konusunu, şekil-zemin bağlamsalcılığını kullanarak yapı blokları ve kentsel boşlukları analiz ederek ve tabula rasa olarak ele aldığı alanda yarattığı süreksizlikler ile yeni bir deneyim sunarak iki şekilde ele almaktadır.

Yan (1996) kentlerde bağlamsalcılık felsefesine göre yeni yapılar ve çevreler üretmeye çalışmak iki aşamayı gerektirmektedir: Birincisi eski binaları korumak ve ikincisi geleneksel mimari kodlara göre, onlarla bütünleşecek yeni yapılar üretme tavrıdır. Tyler (2000)'e göre bağlamsalcılık çağdaş mimarlığı, onu çevreleyen içeriğe duyarlı ve uyumlu hale getirmektedir. Ölçek, yükseklik, malzemeler ve detaylar açısından tarihi yapılara olan bağlılık yeni yapıların tasarımında rol oynayan tasarım parametreleridir.

Tschumi (2005) ise” Event Cities 3: Concept vs. Context vs. Content” kitabında bağlamın tasarım sürecine üç farklı tasarım stratejisi aracılığıyla yön verdiğini ifade eder. Bu tasarım stratejilerini “taktiksel kayıtsızlık” (tactical indifference), “karşıtlık” (conflict) ve “karşılıklık” (reciprocity) olarak gruplandırır. Birinci stratejide mimar tarihsel, kültürel ve çevresel etkilerden bağımsız olarak tasarımına yön verir. Konsept kendi bağlamını yaratarak yeni bir tasarım dili kurgular. İkincisinde mimar mevcut kentsel doku ile zıt biçimsel veya programatik kararlar alabilir. Karşılıklık tasarım anlayışında ise yeni tasarlanan yapı bağlamsal referanslara uyarak çevresi ile iletişim halindedir.

Jenks (2012) “*Contextual Counterpoint In Architecture*” makalesinde bağlamsalcılığı postmodern mimaride sık sık kullanıldığını, ilk olarak bir hukukun veya kelimenin anlamının kısmen içine gömüldüğü daha geniş bağlamdan geldiğini gösteren yasal ve edebi bir kavram olarak açıklamaktadır.

Lang’e göre (2005) kent içerisinde tasarlanan tekil binalar veya bina grupları, tipolojik olarak dört farklı şekilde tasarlanmaktadır. Lang, kentsel bağlama saygı gösteren yapı veya yapı grupları, kentsel büyümede öncü ve katalizör işlevi olan yapılar, karma kullanımlı büyük yapılar ve kentsel mega projeler kapsamında tasarlanan yapılar olmak üzere dört farklı tipolojik gruptan bahseder. Bağlam kavramı birçok farklı mimar ve teorisyen tarafından tasarım sürecinde etkili olan bir mekanizma olarak ele alınmıştır.

2.2. Kentsel Açık Alanlar Olarak Meydanlar

TDK’ya göre meydan “alan, saha, yarışma, eğlence ve karşılaşma yeri, bulunulan yer ve çevresi, fırsat, imkân, vakit” olarak tanımlanmaktadır. Moughtin’e (1995) ise “Kent meydanını herhangi bir açık alandan veya mekândan ayıran özelliklerin başında insana kapalılık hissi veren ölçekte olması gelmektedir. Bunun içindir ki meydanın büyüklüğünün kullanıcıların sayısı ile orantılı olması gerektiği”ni ifade etmektedir (Moughtin, 1995:87.).

Kamusal alan olarak meydanlar kent kimliğini simgeleyen ve kentin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantısını doğrudan yansıtan alanlardır. Kentsel bağlamı tanımlayan parametreler, kentlerin meydanlarının analiz edilmesi ile anlaşılabilir. Farklı kültürlerde farklı işlev ve çeşitlerde oluşan meydanlar tüm insanları kapsayan kamusal alanlardır. Kentlerin demokratik alanları olarak işlevlendirilen kent meydanları kentlerin kimliğinin belirlenmesinde önemli bir role sahiptir.

Kültürel aktivitelerin merkezi olan meydanlar kütüphaneler, kafeler, konser salonları ve çeşitli kamu binaları ile çevrelenerek farklı fonksiyonları barındırmaktadır. Orta çağ döneminde Avrupa kent ve kasabalarında pazar yeri olarak kullanılan meydanlar aynı zamanda festivaller, buluşmalar ve çeşitli kutlama faaliyetlerinin merkezi olmuştur. Çeşitli coğrafyalarda "piazza", "square" ve plaza gibi isimlerle tanımlanan meydanlar ilk olarak konut dokusunun sınırlandırdığı kentsel boşluklar olarak ortaya çıkmıştır. Kent içerisinde tavanı gökyüzü olan odalar olarak tanımlanan meydanlar insanların

birbiri ile etkileşimine olanak veren toplanma mekânları olarak değerlendirilmektedir (Dostoğlu, 2007).

Meydanlar Zucker'e (1959) göre, meydanlar trafik meydanları, konutsal meydanlar ve yaya meydanları olarak üçe ayrılır. Trafik meydanları artan trafik taşıtlarının çeşitli yönlerde dağıtma işlevini üstlenen ve ulaşım odak noktası oluşturan meydanlardır. Konutsal mekânlar ise bina yoğunluğunun azaldığı insanların durup dinlenmesi için tasarlanan kentsel boşluklardır. Yaya meydanları ise insanları bir araya gelmesi için çeşitli işlev ve etkinliklerle donatılan iyi tanımlanmış kentsel mekânlardır. Zucker meydanları formlarına göre 5 gruba ayırmıştır. Bunlar: kapalı meydan, üstün (baskın meydan), nükleer meydan ve grup oluşturan ve amorf meydanlardır. Sitte'ye göre ise meydanlar geniş ve derin olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Zucker 1959; akt Moughth 1991).

Rossi'ye (1982) göre, kentsel mekânlar geçmişle bağların kurulmasında yer duygusunun güçlendirilmesinde ve toplumsal belleğin oluşturulmasında önemli bir role sahiptir. Meydanlar da kentlerin kimliğinin oluşmasında belirleyici kentsel mekânlar olarak kültürel ve sosyal sürdürülebilirliğin sağlanmasında görev almaktadır.

Whyte' a (1980) göre kentsel mekânları gündelik yaşamdaki kullanım düzeyi kentsel mekânların belirlenmesinde incelenmesi gereken bir kavramdır. Bu kapsamda meydanların kolay erişilebilir olması işlevsel çeşitliliği barındırması ve farklı kullanıcılara hitap etmesi bu alanların canlı kalmasını sağlayarak yer duygusunu güçlendirir. Aynı zamanda tarihi unsurların ve yapıların varlığı meydanların kamusal kimliğini güçlendirir. Dini ve sivil yapılar, peyzaj ve su öğeleri ve anıtsal yapılar ile çevrelenen meydanlar insanların sosyalleşmesi için önemlidir.

3. Türkiye’de Kentsel Açık Alan ve Meydan Tasarımı Yarışmaları Tarihsel Sürecinde “Bağlam” Olgusu

Lipstad (1989) mimari tasarım yarışmalarını “karşıt fikirlerin ve uzlaşmaz çözümlerin çarpıştığı savaş alanları, sınırları görünmeyen dev tasarım stüdyoları” olarak yorumlamaktadır. Pfanzelt (2013) yaklaşık 2500 yıldır mimari yarışmaların yapıldığını ve bunun ilk örneğinin Atina’daki Akropolis olduğunu ifade etmiştir. En iyi öneriyi elde etmek için açık yarışmalar düzenleme fikri ise ilk defa 18. Yy sonunda ortaya çıkmıştır.

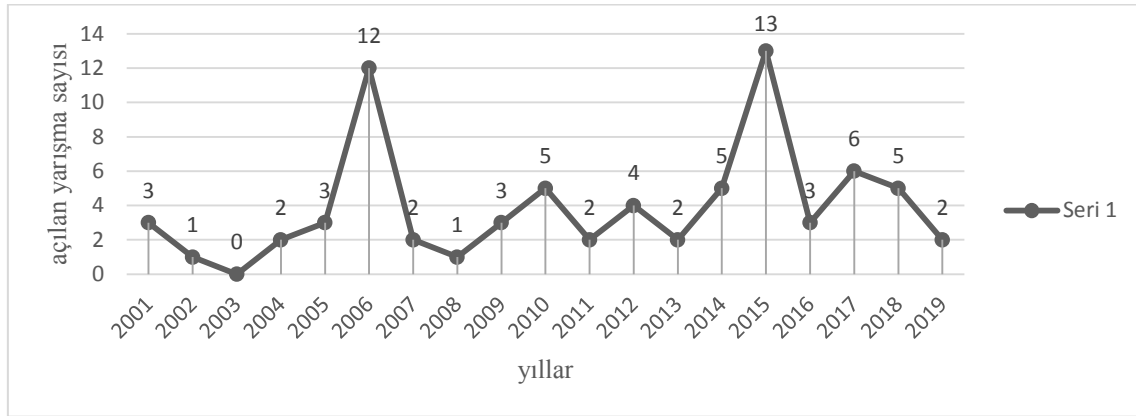
Sayar (2004) Türkiye’deki mimarlıkta tasarım yarışmalarını,

- 1933-1950 arası Türkiye’de mimarlık yarışmalarının başlangıç dönemi,
- 1950-1980 arası “Amerikan Modernizminden Teknokrat Modernizmine ve
- 1980-2000 arası olmak üzere üç bölümde incelemektedir.

Mimari ve kentsel tasarım yarışmalarında kamusal kullanım ve kullanıcı odaklı tasarım anlayışı gibi konulara öncelik verilmesi, kentlerin stratejik noktalarında gerçekleştirilmesi planlanan mimari ve kentsel müdahalelerde yarışmaların bir araç olarak kullanılma nedeni olarak görülebilir. Kentsel tasarım yarışmalarında kentsel

bağlamla kurulan ilişkide ortaya konulan başarılı çözümler veya müdahaleler sonucu etkileyen parametrelerdir. Türkiye’de 2000- 2019 yılları arasında 74 adet “...Kentsel Tasarım”, “.. Çevresi Ulusal Mimari Proje Yarışması”, “...Meydanı Kentsel Tasarım ve Mimari Proje Yarışması” ve “...Yakın Çevresi Yeniden Canlandırma Ulusal Mimari Proje Yarışması” gibi isimlerle kentsel mekan yarışmaları açılmıştır. Bu yarışmaların yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır (Tablo 1).

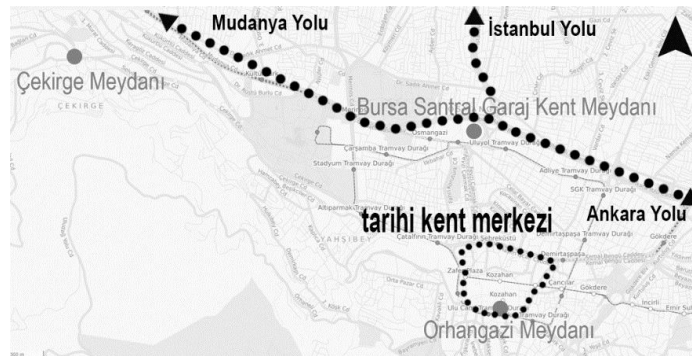
Tablo 1. Kentsel mekân yarışmalarının yıllara göre dağılımı
(mimarlık dergisi veri tabanı esas alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur).

2000 sonrası incelenen bu yarışmalarda tarihi doku ve doğal çevre ile uyumluluk, programa uygunluk, kentle uygunluk, sürdürülebilirlik, davet edicilik, kentsel kimlik ve kentsel bellek ile uyum gibi unsurlar ön plandadır.

4. Bursa’da Mimari Tasarım Yarışmaları

Bursa’da 1930-2019 yılları arasında toplam yirmi dokuz mimari ve kentsel tasarım proje yarışması içerisinde sekiz tanesi kentsel açık alan ve meydan tasarımı yarışmasıdır. Bu projeler içerisinde, kentin merkezi olma ve farklı kentsel katmanları barındırma özelliğini taşıyan üç farklı stratejik noktada açılan mimari yarışmalarda - Santral Garaj Kent Meydanı (2006), Orhangazi Meydanı (2012) ve Çekirge Meydanı (2012) yarışmalarında birincilik ödülünü kazanan projelerin raporları analiz edilerek karşılaştırılacaktır.

Şekil 1. Projelerin Konumları

4.1 Bursa Santral Garaj Meydanı Mimari ve Kentsel Planlama Proje Yarışması

2006 yılında Bursa Santral Garaj Meydanı'nın yeniden düzenlenmesi için açılan yarışmada amaç tarihi kent merkezini rahatlatmak için yeni kent merkezi önerisi hazırlamak ve kent için simgesel bir odak oluşturmaktır. Yarışma bilgilerinde Bursa'nın kent merkezinin, kentin tarihi dokusu ve çevresinde yoğunlaştığı, kent merkezi ile tarihi dokunun iç içe olmasından kaynaklı kent içinde ulaşım sorunu yaşandığı, kent merkezinde konumlanan Santral Garaj alanı için yapılacak olan müdahalenin bu nedenle büyük önem taşıdığı ifade edilmektedir. Kentin gelişmesi ve büyümesi sonucu artan, açık alan ve meydan gereksinimini karşılamak amacıyla bu alanın düzenlenmesi zorunluluğu ortaya çıktığı belirtilmiştir.

Şekil 2. Santral Garaj Kent Meydanı 1.'lik ödülünü kazanan projeye ait görseller (Url-1)

Toplam 50 katılımcının katıldığı yarışma sonucunda 1.'lik ödülünü kazanan Seçkin Kutucu, Ebru Yılmaz, Yonca Kutucu ve Uğur Bozkurt'ta oluşan ekibin önerdiği proje doğrudan imar planı değişikliği olarak kabul edilmiştir. Mimari açıklama raporunda "Santral Garaj alanı, şehirlerarası yolların çevrelediği ve aynı zamanda kentin tarihsel merkezinin uzanımı olan bir noktada konumlanmaktadır. Proje kapsamında bu alan, yakın çevresi ile beraber düşünüldüğünde bir kentsel düğüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Modern kent meydanı tanımının bir gereği olarak bazı tanımlı eylemleri (buluşma, gösteri, kültürel etkileşim vb.) barındıran bir program hazırlanmış ve bu programa uygun mekânlar tasarlanmıştır." ifadeleri yer almaktadır.

Mimari açıklama raporunda tasarımda öne çıkan ilkeler kent meydanı anlayışı, kimlik, yakın çevre ilişkileri, dengeli yaklaşım, yön- iklim oran-ölçek olarak tarif edilmiştir. Kente Santral Garaj olarak hizmet veren, şehirlerarası yollar ve tarihi doku ile çevrili olan alan kentin düğüm noktası olarak ele alınmıştır. Yaya sirkülasyonun oldukça yüksek olduğu alanda kültürel ve sosyal etkileşime olanak veren gösteri platformları, sergi salonları, konser alanı, amfi, su öğeleri, oyun alanları, alışveriş ve ticari birimler, ibadet ve toplanma alanları, infobox tasarlanmıştır. Mimari tasarım raporunda Infobox, Sosyal-Kültürel Tesis ve Kent Kanopi'si eylem platformunu günün farklı saatlerinde yeniden programladığı belirtilmektedir. Alışveriş birimleri -4.50 kotunda çözülmüş olup kentliye sürekli hizmet vermesi düşünülmüştür. Tasarımın baskın öğesi olan kanopi meydan içerisinde kamusal etkinliklerin gerçekleşmesini sağlarken aynı zamanda

meydanın kente açılan kapısını oluşturur. Cephe konstrüksiyonu kentliye bilgi veren ekran görevi görmektedir. Meydanı tanımlayan kütlelerden giriş cephesini oluşturan yapı meydandaki insan hareketlerinin yapının içine taşınması amacıyla geçirgen tasarlanmıştır. Yapının üst katları toplantı salonu gibi özel alanlar ile çevrelenmiş ve büyük bir boşluk etrafında organize edilmiştir.

Jüri raporunda birincilik ödülü verilen projeye ilgili “Araç, yaya ve otopark ulaşımında gerek kurgu gerekse ilişkiler adına belirli bir olgunluğu sergileyen proje, işlevsel organizasyonu, doluluk-boşluk oranları ve bu bağlamda vurguladığı “kent meydanı” anlayışı ile öne çıkmaktadır. Öte yandan, bu bağlamda sergilediği dengeli yaklaşım, abartılmamış alan kullanımları ve yön, rüzgâr gibi faktörler açısından yaptığı değerlendirmeler başarılı bulunmuştur.” ifadeleri yer almaktadır.

2008 yılında uygulanan proje sonrasında üç farklı kütlenin birleşiminden oluşan ve Kent Meydanı AVM olarak işlevlendirilen yapı bloğunun ortası tüm kentliye hizmet eden buluşma ve etkinlik noktası olarak meydan işleviyle tasarlanmıştır. Tasarım ilkelerinden bağımsız alınan kararlar sonucunda zemin katlar kafe olarak işlevlendirilmiş, yapı bloklarının tümü alışveriş ve yeme-içme mekânlarına hizmet verecek şekilde dönüştürülmüştür.

4.2 Orhangazi Meydanı ve Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması

2012 yılında Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından açılan Orhangazi Meydanı ve Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması’nda amaç var olan meydanın ve çevresinin tarihi kent merkezinin kimliğine uygun olarak günümüz kullanıcılarının ihtiyaçlarına hizmet edecek şekilde yeniden düzenlenmesidir. Kent kimliği açısından önem taşıyan meydanın farklı bakış açılarıyla değerlendirilmesini öngören proje yarışmasında 61 katılımcı katkı sağlamıştır. Kentin tarihi değerleriyle uyumlu olarak kullanıcıların ihtiyaçlarına hizmet verecek şekilde tasarlanması yarışmanın ana hedefidir.

1.lik ödülünü kazanan proje ekibinde Kadir Uyanık, Doğan Zafer Ertürk, Emel Birer, Ali Kemal Terlemez, Okan Zeynel Güzelce yer almaktadır. Proje raporunda öne çıkan kriterlerde yeşilin sürekliliğinin sağlanması, yaya mekânlarının meydan ve farklı kotlarda sürekliliğinin sağlanması, bölgenin müze-kent olarak yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır. Güçlü yaya aksları, yaya aksları üzerinde geliştirilen teraslar, teraslar arasındaki bağlantılar tasarımın ana karakterini oluşturmaktadır. Kentsel çevrenin sunduğu tarihi doku, sokaklar, meydanlar ve anıt ağaçlar tasarıma yön vermiştir.

Şekil 3. Orhangazi Meydanı 1.'lik ödülünü kazanan projeye ait görseller (Url-2)

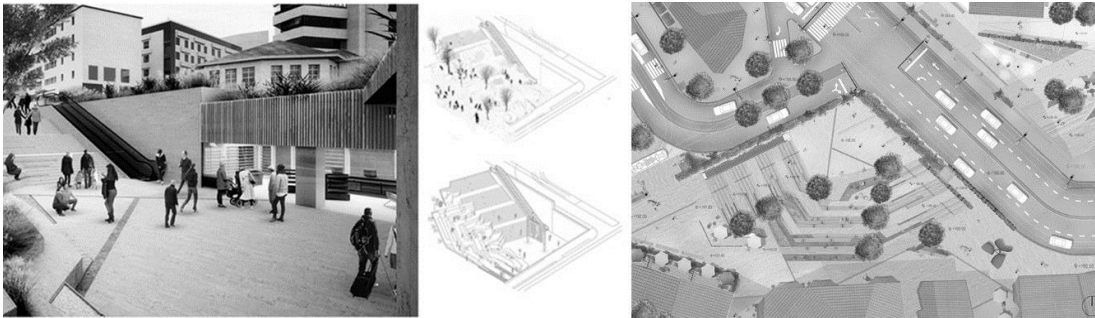
Proje raporunda kentsel tasarım ilkeleri yeşilin sürekliliği, yaya mekânlarının sürekliliği, yaya erişilebilirliği, sokak- meydan bütünlüğü, tarih/ doğa bütünlüğünün sağlanması, organik yapılanmanın güçlenmesi, sürpriz geçişler ve perspektif sağlamak, trafikten arınmak, eşdeğer ulaşılabilir otopark düzenlemesi yapmak, seyir- toplanma alanlarını çoğaltmak ve genişletmek, yeşil yüzeylerin artırılması, engelsiz bir dünyanın sağlanması olarak belirtilmiştir. Proje, Orhangazi Meydanı, Ulu Camii meydanı, sanat sokağı- köy pazarı olmak üzere üç odaktan oluşmaktadır.

Jüri raporunda projeye ilgili “Proje, hem Orhangazi Meydanı, meydanı bütünsel olarak algılama ve kullanmaya yönelik çözümler sunması; tarihî çevreyi dikkate alan bir anlayışa sahip olması ve düzenlenecek alanın Bursa kentine önemli değerler kazandıracağı düşüncesiyle birincilik ödülüne değer görülmüştür. Projenin tarihî ve doğal çevreye olan duyarlılığı, ayrıca alanın kamusal kullanımını daha da iyileştirilmesine yönelik mimari çözümler üretmesi olumlu karşılanmıştır.” İfadeleri yer almaktadır.

4.3 Çekirge Meydanı Mimari, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Tasarımı Proje Yarışması

2017 yılında açılan Çekirge Meydanı Mimari, Kentsel Tasarım ve Peyzaj Tasarımı Proje Yarışması’nda Bursa’nın Çekirge semtinin kentin en eski yerleşimlerinden biri olduğu ve kentin ulaşım, turizm ve yerleşim bakımından kent kimliğinde önemli olduğu ifade edilmiştir. Yarışmanın amacı şartnamede “doğal ve kültürel çevreye uyumlu, kentin kimliğine katkı sağlayacak tasarımları yansıtan, bölge ve şehir halkının kullanımına yönelik toplum yararını gözeten, zemin ve yaya ilişkilerini; ticari, sosyal ve rekreatif ilişkileri de güçlendiren, peyzaj tasarımları ile desteklenen, trafik ve otopark sorunlarını azaltan” tasarım anlayışına sahip proje üretmek olarak belirtilmiştir.

1.lik ödülünü kazanan Hayrettin Günç, Erdem Tüzün, Elif Tan ve Filiz Savatlı’dan oluşan tasarım ekibi Bursa’nın yüksek yaşam kalitesine ve önemli su kültürüne sahip Çekirge’nin bir cazibe noktası olma özelliğini yeniden kazanması için önerdikleri proje kısa ve uzun vadeli stratejileri içermektedir. Mimari açıklama raporunda projenin temel ilkeleri alanın mevcut potansiyellerinin ortaya çıkarılması, farklı servis ve programların yoğunlaştırılıp dağıtılmasıyla erişilebilirliğin artırılması, mahalleli, kentli, ziyaretçi için birlikte ve kendi başlarına deneyimleyebilecekleri zengin potansiyelli mekânların oluşturulması olmak üzere üç başlık altında değerlendirilmiştir.

Şekil 4. Çekirge Meydanı 1.lik ödülünü kazanan projeye ait görseller (Url-2)

Projede su elemanları ve peyzaj düzenlemesi ile ilgili olarak detaylı çözümler üretildiği söylenebilir. Kamusal mekân tasarımının odağına suyun koyulması alanın mevcut potansiyelinin açığa çıkarılmasında önemli bir karardır. Suyun nasıl depolanacağı ve dönüşümün nasıl sağlanacağı ile ilgili olarak şematik çözümler geliştirilmiştir. Hiperakümülatör bitkilerin projeye entegre edilmesi ile suyun doğal yollarla temizlenmesi sağlanırken yeşil ıslah teknikleri için de katalog hazırlanmıştır. Hazırlanan su rotası yönlendirme sağlamak ve farklı deneyimler sunmak amacıyla kullanılmıştır. Yayalaştırma ve farklı kotları birbirine bağlama düşüncesi alanın araç trafiğinin baskın etkisinden kurtarıp yayalar için bir toplanma ve uğrak merkezi olarak yeniden dönüşümünü hedeflemektedir.

Jüri raporunda yer alan değerlendirme “... Sokak satırlarında, merdivenlerde, dükkan cephelerinde ve peyzajda önerilen dünyanın çoğu zaman minör müdahaleler ve tasarım önermeleri ile nasıl bütün ama çeşitli bir kurguya evirilebileceği bu tasarım içinden izlenebilmektedir. Üst ölçekte kurgulanan bağlantı enjeksiyon kararları, yer ile doğru tansiyonda ilişkilenebilmektedir. Tasarımın tüm aktarılma sürecinde takınılan hassas ve çevresine duyarlı tavır jüri tarafından takdir edilerek oy okluğu ile birincilik ödülüne layık görülmüştür.” şeklinde ifade edilmiştir.

5. SONUÇ

Bursa’nın üç farklı tarihi merkezinde açılan yarışmalarda birincilik ödülünü kazanan projelerin tasarıma etki eden faktörleri, projelerin vaat ettikleri ve jürinin başarılı bulduğu tasarım kriterleri aşağıdaki tabloda özetlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Projelerin karşılaştırılması

PROJELER / KRİTERLER	TASARIMA ETKİ EDEN FAKTÖRLER	VAAT EDİLENLER	JÜRİ RAPORUNDA ÖNE ÇIKAN NİTELİKLER
SANTRAL GARAJ KENT MEYDANI 1.’LİK ÖDÜLÜNÜ ALAN PROJE (2006)	YÖN-İKLİM-ORAN-ÖLÇEK KAVRAMLARI YAKIN ÇEVRE İLİŞKİLERİ KENT İÇİ ULAŞIMI RAHATLATMA GEREKLİLİĞİ DENGELİ YAKLAŞIMI BENİMSEME KENTSEL KİMLİK KAVRAMI	GÜNÜN FARKLI SAATLERİNDE FARKLI KAMUSAL ETKİNLİKLER SUNMA TARİHİ DOKU İLE ÇEVİRİLİ DÜĞÜM NOKTASI İŞLEVİNE SAHİP OLMA KÜLTÜREL ODAK OLMA KENT MEYDANI ANLAYIŞI	İŞLEVSEL ORGANİZASYON DOLULUK-BOŞLUK NİTELİKLERİ DENGELİ YAKLAŞIM FİKRİ YÖN-RÜZGAR GİBİ BAĞLAMSAK REFERANSLARA UYGUNLUK
ORHANGAZİ MEYDANI 1.’LİK ÖDÜLÜNÜ ALAN PROJE (2012)	KENTSEL ÇEVRENİN SUNDUĞU TARİHİ DOKU, SOKAKLAR, MEYDANLAR VE ANIT AĞAÇLAR	YEŞİL SÜREKLİLİĞİ YAYA HAREKETİNİN FARKLI KOTLARDA SÜREKLİLİĞİ SOKAK-MEYDAN BÜTÜNLÜĞÜNÜN SAĞLANMASI TARİH-DOĞA BÜTÜNLÜĞÜNÜN SAĞLANMASI BÖLGEYİ TRAFİKTEN ARINDIRMAK ORGANİK YAPİYİ GÜÇLENDİRMEK MÜZE-KENT FİKRİ	TARİHİ ÇEVREYE DUYARLILIK DOĞAL ÇEVREYE DUYARLILIK KAMUSAL KULLANIMI İYİLEŞTİRME
ÇEKİRGE MEYDANI 1.’LİK ÖDÜLÜNÜ ALAN PROJE (2017)	BÖLGENİN ULAŞIM, TURİZM VE YERLEŞİM BAKIMINDAN MERKEZİ BİR KONUMDA OLMASI TİCARİ, SOSYAL VE REKREATİF İLİŞKİLERİ GÜÇLENDİRME GEREKLİLİĞİ TRAFİK VE OTOYOL SORUNUNU AZALTMA GEREKLİLİĞİ	ERİŞİLEBİLİRLİK FARKLI KULLANICILARA YÖNELİK DENEYİMLER SUNMA BURSA’NIN SU KÜLTÜRÜNÜ ÖN PLANA ÇIKARMA SU ROTASI OLUŞTURMA	BÜTÜNCÜL VE ÇEŞİTLİLİK İÇEREN KURGU PEYZAJ KURGUSU ERİŞİM KARARLARI ÇEVREYE DUYARLI TASARIM ANLAYIŞI

Her üç projede, Cohen’in çok yüzlü tasarım felsefesi olarak tanımladığı bağlam kavramı bölgelerin öne çıkan nitelikleriyle tasarım ekipleri tarafından yeniden yorumlanmıştır. Kentin aktarma merkezi olma niteliğinde Santral Garaj Kent Meydanı, kent belleğindeki izlerini koruyarak işlevselliği ön planda tutmuştur. Kentsel bellekte düğüm noktası olarak yer etmiş olan alan bu işlevine ek olarak kültürel odak olma özelliği de ekleyerek, yaya ve araç sirkülasyonu açısından merkez olma niteliğini kültürel

etkinliklerle dönemin kamusal ihtiyaçlarını gözeterek başarılı bir şekilde yorumlamıştır. İşlevselliğin ön planda olduğu projede araziye yerleşme ve yönlendirme kararları ve kamusal yaşama olan katkısı olumlu bulunmuştur.

Orhangazi Meydanı ise 2014 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne giren Bursa Hanlar Bölgesi içerisinde yer alan, tarihi birçok han, cami ve anıtsal yapı ile çevrili olan, kentin kimliğini ve yerin ruhunu yansıtan kamusal alanlardan biridir. Bursa'nın eski ve yeni yüzü arasındaki geçiş noktasında konumlanan meydan, kentin organik dokusunu oluşturan kent merkezi ile onu çevreleyen ve modern kent planlama anlayışı ile açılmış olan yoğun trafik aksları arasında konumlanmaktadır. Kentin farklı katmanlarını deneyimleme imkanını sunan Orhangazi Meydanı'nın yeniden tasarlanmasına kentin tarihi dokunu oluşturan sokaklar, meydanlar ve anıt ağaçlar etki etmiştir. Tarihsel dokunun en çok hissedildiği bu meydana üst kotlarda tarihi çevreyi deneyimlemek amacıyla oluşturan kent platformu ve saçaklar tasarımının dilini oluşturarak mevcut çevreden farklılaşmaktadır. Yaya sirkülasyonu üst kotlara taşınmış, zemin kota satış, servis, bilgilendirme, köylü pazarı gibi fonksiyonlar yerleştirilmiştir. Bu projede tarihi çevreye tarihi çevreye duyarlılık ve anıtsal yapılara yönelik deneyimlerin tasarlanması bağlamsalcılık anlayışının farklı bir yorumu olarak nitelendirilebilir.

Kentin Osmanlı Dönemi öncesinde Bizans ve Roma Dönemi'nde önemli bir merkez olarak kullanılan Çekirge Bölgesi birçok hamam ve tarihi binalar ile çevrilidir. Çekirge Meydan Projesi'nde ise birincilik ödülünü kazanan proje, bölgenin termal turizm noktası olması ve kent belleğinde su kültürü ile özdeşleşmiş mekânsal kimliğini yorumlayarak konseptini ve yerleşim kararlarını su rotası üzerinden tanımlanmıştır. Bu projede, kentin kamusal ve sosyal hayatına yön veren hamam kültürünün bölgenin mevcut dokusu ve ihtiyaçları doğrultusunda kentsel belleğindeki izleriyle yeniden ele alınması, kullanıcılara su ile ilişkili farklı deneyimler sunması ve ulaşım akslarına getirdiği yenilikçi öneriler başarılı bulunmuştur. Hamam meydanlarının “rahatlatıcı”, “yansıtıcı” ve “dağılma” özelliklerini tasarıma dahil eden ekip tasarımlarındaki müdahale biçimlerini “kentsel akupunktur” olarak nitelendirmektedir. Su rotasıyla şekillenen ve yaşayan bir kentsel odak oluşturmaları, erişilebilirlik kararları, kentsel çevreye ve fiziksel, sosyal, doğal ve kültürel bağlama duyarlı tasarım anlayışı projeyi başarılı yapan özelliklerdir.

İncelenen üç proje, kentsel bağlamın fiziksel, sosyal, tarihi, kültürel ve doğal unsurlarının farklı şekilde yorumlanmasına örnek oluşturmaktadır. Sahip olduğu tarihsel geçmişi ile oldukça güçlü bağlamsal referanslara sahip olan Bursa kentinin üç farklı stratejik noktasında geliştirilen ve birincilik ödülünü kazanan projeler, bağlamsal referansların ve kent belleğinin kamusal mekân kurgusunu nasıl şekillendirdiğini, modern ihtiyaçlara cevap verecek bir tasarım geliştirmede bu iki unsurun nasıl yorumlandığını gösteren başarılı üç örnek olması açısından önem taşımaktadır.

Kaynaklar

- Rowe, C., & Koetter, F. (1978). *Collage City*. Basel: Birkhäuser.
- Bédard, J. E. & Balfour, A. (1994). *Cities of artificial excavation: The work of Peter Eisenman, 1978-1988*. New York: Rizzoli Int.
- Cohen, S. (1974). *Physical Context/Cultural Context: Including it all*, *Oppositions* 2, The Institute for Architecture and Urban Studies, 5(4),136-178.
- Jencks, C. (2012). *Contextual Counterpoint In Architecture*, *Architecture Criticism*, 5(2), 128-135.
- Kaftancı, G.(2003). *Avrupa'dan Örneklerle Meydan Kavramına Bir Yaklaşım*, Ege Mimarlık 2.
- Moughtin, C. (1995). *Urban Design, Street and Square, Linacre House*, Jordan Hill,
- Norberg, Schulz, C. (1971). *Existence Space And Architecture*, London, Studio Vista.
- Oktay, D. (2007). *Kentsel Kimlik ve Canlılık Bağlamında Meydanlar: Kuzey Kıbrıs'ta Bir Meydana Bakış*, *Mimarlık Dergisi*, 334.
- Tschumi, B. (2005). *Event-cities 3*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Schumacher, T. (1971). "Contextualism: Urban Ideals + Deformations", *Casabella*, ss. 359-360.
- Shane, G. (1976). "Contextualism" *Architectural Design*, Nov. 1976: 676-679.
- Hurt, S. (1982). "Conjectures on Urban Form" *The Cornell Journal of Architecture*, No.2.
- Hurt, S. (1987). "Contextualism of paradigms, Politics and Poetry". *Inland Architect*, Sept./Oct.
- Cohen, S. (1974). , "Physical Context- Cultural Context: Including itAll ", *Oppositions*2
- Cohen, S. (1987). "Contextualism. From Urbansim to a Theory of Appropriate form" *Inland Architect*, May/June,
- Dennis, M. (1981). , "Architecture and the Postmodern City" *The Cornell Journal of Architecture*, No.1.
- Goehner, W. (1981). , "Architecture as an Integral Part of the City" *The Cornell Journal of Architecture*, No.1.

- Tyler, N. (2000). *Historic preservation*. New York: Norton and Company
- Herzog T, Gale T (1996). *Preference for urban buildings as a function of age and nature context*. Environment and Behavior 28(1):44- 73
- Dokgöz, D., Özdemir, N., Kale, İ., Selçuk, F.(2017). *Mimarlıkta "Yarışma" Meselesi-Bursa*, Yapı Yaşam Kongresi, Bursa
- Erinçok, A. K. (2014). *Bursa Tarihi Ticaret Merkezinde 16. Yüzyıldan Günümüze Ticari Fonksiyonların Değişimi*, Planlama Dergisi, 24 (3): 173-181
- Hacıalibeyoğlu, F., Dokgöz, D., Ersan, O. (2013). *Yarışma Hikayeleri: Denemeler, Deneyimler, Yarışmalar ve Mimarlık Sempozyumu*, İstanbul
- Penbecioğlu, M. (2011). *Kapitalist Kentleşme Dinamiklerinin Türkiye'nin Son 10 Yılı: Yapılı Çevre Üretimi, Devlet Büyük Ölçekli Kentsel Projeler*, Birikim Dergisi, Sayı 270.
- Sayar, Y. (2004). *Türkiye'de Mimari Proje Yarışmaları 1930-2000: Bir Değerlendirme*, Mimarlık, Sayı 320.
- Yan, X.,W. (1996). *Carrying Forward Heritage: A Review of Contextualism in New Construction in Beijing*, Taylor & Francis, Ltd.
- Shane, G. (1976). "Contextualism", Architectural Design, 2(3), 74-96.
- Zucker, P. (1959). *Town and square from the agora to the village green*. New York: Columbia University Press..
- Whyte, W. (1980). *The social life of small urban spaces*. Washington, D.C.: Conservation Foundation.
- Bursa Osmangazi Belediyesi Bursa Osmangazi Belediyesi Çekirge Meydanı Proje Yarışması *Jüri Tutanağı* (2017).
- Bursa Osmangazi Belediyesi Çekirge Meydanı Proje Yarışması *Yarışma Şartnamesi* (2017).
- Bursa Orhangazi Meydanı ve Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması *Proje Raporu* (2012).
- Bursa Santral Garaj Meydanı Mimari ve Kentsel Planlama Proje Yarışması *Proje Raporu* (2006).

İnternet Kaynakları

- URL-1 www.arkiv.com (Arkiv Mimarlık Arşivi)
- URL-2 www.arkitera.com (Mimarlık Dergisi Veri Tabanı)

İç Mimarlık Eğitiminde Meslek Pratiği Sorunları

Problems of Occupational Practice in Interior Architectural Education

Elif Buket GÜNDÜZLÜ³⁵

Özet

Meslek pratiği, kişilerin mesleklerine başladıkları ilk zamanlarda başarıya ulaşmaları için en önemli unsurlardan biridir. İç mimarlık eğitimi pratiğe ve teoriye dayalı ilerlemektedir. Pratiğe dayalı eğitim sisteminde eksiklikler bulunmaktadır ve bu eksiklikler deneyimsizlik olarak öğrencilere geri dönmektedir. Uluslararası kuruluşlarda ve Türkiye’de İçmek platformu ve Mimarlar Odası tarafından bu sorunun tespiti yapılmış ve sorunu çözüme erdirebilmek için fikirler ortaya atılmıştır. Eğitim sürecinin yetersizliği, stajların verimsizliği, mesleğe dair pratik üslubunun olmayışı vb. konulara değinilmiştir. Türkiye’de ve dünyada meslek eğitime dair sorunların tespitine yönelik çalışmalar hala yapılmaktadır. Bu çalışmaların incelenmesi ve yeterliliğinin tartışılması da sorunların çözümüne bir adım daha yaklaştıracaktır. Bu bağlamda çalışmanın amacı İç Mimarlık Bölümü çerçevesinde meslek pratiği edinilmesine dair sorunların durum tespiti olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İç Mimarlık, Meslek Pratiği, Eğitim, Pratik, Katılım

Abstract

Professional practice, leadership professions are one of the most important elements for achieving first-class success. Interior architecture education advancing into practice and theory. There are deficiencies in practical training and lack of information about these deficiencies. Drink in the international organizations and the Chamber of Architects of Turkey and the platform was opened and made the determination on this issue and problem solving idea emerged to terminate. Inadequacy of education, internship inefficiency, lack of practical style of profession and so on. addressed the issues. It focuses on identifying problems in Turkey and around the world about the vocational training. The analysis of these studies and the discussion of their adequacy will bring one step closer to the solution of the problems. In this definition, the aim of the study is to determine the situation of the problems in the Department of Interior Architecture.

Keywords: Interior Architecture, Professional Practice, Education, Practice, Participation

³⁵ İstanbul Gedik Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı | e.b.gunduzlu@gmail.com
Gönderilme Tarihi:15.05.2019 – Kabul Tarihi: 29.05.2019

1. Giriş

İç mimarlık bir mekânı fonksiyonel, ergonomik, estetik vb. kavramlar ışığında tasarlama sürecidir. Bu süreç planlama, tasarım ve teknik çözümler sonucu ortaya çıkmaktadır.

İç mimar bir mekânı en iyi şekilde kavrayabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Mekânın bize ne anlatmak istediğini duyularımız ile algılarız. Sadece mekânı görmekle mekân tam olarak algılanmamaktadır. Mekânın içinde bulunup duyular eşliğiyle atmosferi içine çekmek mekânı en iyi şekilde algılamak gerekmektedir. Etkileşim ne kadar çok olursa o derece algıyı ve pratik kazanma yetisini artıracaktır.

Meslek pratiği mesleki uygulama konularının temel esasları hakkında öğrencinin bilgi sahibi olmasını sağlamayı amaçlayan bir kavramdır. Meslek pratiği ile İç Mimarlık mesleğinin kendine özgü özellikleri ve uygulamaları hakkında öğrencilerin derinlemesine bilgi sahibi olmaları hedeflenmektedir. Yasa ve Yönetmelikler, İdari ve Teknik Şartnameler, mesleğin uygulamasında gerekli dokümanlar, kariyer planlaması, iş olanakları, kişisel CV oluşturma, iş başvurusu örnekleri, mülakat becerileri, iş hayatına giriş, çağdaş yönetim vb. gibi birçok konuda öğrenciyi bilgilendirmektedir. Meslek pratiği, uygulama vb. yöntemler ile edinilmektedir

Teorik yazılı kaynaklardan edinilen bilgidir, pratik ise edinilen bilgilerin fiziksel olarak uygulamaya geçirilmesidir.

Mimarlık dünyasındaki teori ve pratik arasındaki ayrışma ve bu ayrışmanın sonucunda ortaya çıkan bütünleşme problemi, mimarlık mesleğinin ve de eğitiminin (teorisinin) her zaman önemli tartışmaları arasında olmuştur. Tartışmanın tarihsel niteliği bir kenara bırakılıp bugüne bakıldığında görüleceği gibi mimarlık, çok hızlı gelişen ve değişen, sosyal bilimler dâhil pek çok bilim ve mühendislik alanındaki gelişmenin çok hızlı bir şekilde yansıdığı dinamik bir disiplindir. Bu dinamizmden ötürü hem mesleki eğitim alanının ve teorisinin, hem de mimarlık pratiği alanının birbirinden ayrılmaz şekilde ilişkide olması ve çağın gereklerine beraber yanıt verebilmesi mimarlık dünyasının gelişimi açısından oldukça önemlidir (Akgün Y. , 2019).

Bu çalışmada uygulama ile iç içe projeler ve eğitime bakış açıları incelenecektir. Bu bağlamda yapılan çalışmaların öğrenciye kattığı pozitif etkilerden bahsedilecektir. Çalışmanın amacı mesleğe atılım sağlayan mezunların mesleki deneyimi eğitim hayatlarında tamamlamış olmalarının gerekliliğini ön plana çıkarmaktır.

2. İç Mimarlık Eğitiminde Uygulama Süreçleri

Birçok ülkede mezun olduktan sonra meslek deneyim süreci zorunlu tutulmaktadır. Türkiye’de ise mezun olduktan sonra işe başlanması için bir zorunluluk bulunmamaktadır. Bir başka problem ise işverenlerin birçoğu deneyimsiz işçi

çalıştırmayacaklarını belirtmektedir. Deneyim kavramını iş hayatında değil eğitim hayatında kazanmak ve bu bilinçte iş dünyasına benimsetmek gerekmektedir.

Eğitim süreci içerisinde ofis ve şantiye olmak üzere iki staj türü zorunlu tutulmuştur. Türkiye’de zorunlu staj uygulaması şantiye stajı 30 iş günü, ofis stajı 30 iş günü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Staj, bu günkü yapısı itibarıyla kuramsal ve uygulamalı derslerde edinilen bilgi ve becerilerin gerçek tasarım, yapım, yönetim ve üretim süreçlerinde pekiştirilmesini ve bu yolla öğrenciye mesleki farkındalığın kazandırılmasını sağlayan bir araç olarak eğitim sistemi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle birçok lisans eğitim modeli içerisinde öğrenci mezuniyet esasları kapsamında staj zorunluluğu bulunmaktadır. Ülkemizdeki mimarlık ve iç mimarlık bölümlerine bakıldığında ise staj zorunluluğunun temel olarak büro ve şantiye olmak üzere iki kısma ayrıldığı, süresinin dünyadaki benzer örneklerle göre çok az olduğu, staj komisyonları görev, yetki ve sorumluluklarının çağın gereklerine uygun olmadığı ve üniversitelerin staj konusunda meslek odalarıyla olan ilişkilerinin yok denilebilecek kadar az olduğu görülmektedir. (Yazıcıoğlu, 2014)

Mesleğe uygun eğitim anlayışına dikkat çeken Çevik, Mimarlık ve Eğitim Kurultayında şöyle söylemiştir;

“Sadece tıp fakülteleri bu uygulamanın dışına çıkabilmekte, kendi meslekleri için uygun gördükleri programı takip etmekte, eğitimlerini kendilerine uygun bir zamanda başlatmakta ve sınavlarını da yine kendilerine uygun bir şekilde yapmaktadırlar. Tıp kadar eski bir geçmişi olan mimarlık alanında ise mimarlık okulları kendi mesleklerinin doğasına uygun bir eğitim ve sınav modeli hala oluşturamamış, mühendislik eğitiminin etkileri altında biçimlenmek zorunda kalmıştır (Çevik, 2003).

İç mimarlığın tıp eğitiminde olduğu gibi kendine özgü bir eğitim sistemi olması gerekmektedir. Tıp eğitiminde en önemli hassalardan birinin de pratik olduğu görülmektedir. Mesleğe uygun eğitim anlayışının en iyi örneklerinden biri olma özelliğine sahiptir.

İç mimarlık doğası gereği duyular yolu ile kavranabilen yani pratiklikle iç içe olması gereken bir meslektir. Eğitim aynı zaman da eğitimcinin ve eğitilenin birliği ışığında gerçekleşmektedir. Eğitimci bilgi birikimini aktarırken tüm deneyimlerini aktarmakla yetinmemeli aynı zamanda öğrencinin de o deneyimleri yaşamasını, tatbik etmesini sağlamalıdır.

Mimarlık okulları öğrencilerle birlikte tüm öğretim üyelerinin aktif olarak profesyonel mesleki uygulama içinde olacakları yerler olmalıdır. Böylece, öğrenciler pratik yaparak öğrenimlerini zenginleştirirken, öğretim üyeleri gerçek sorunları çözenin zevkini ve mesleki uygulamadan kopmamanın olumlu etkisini yaşama olanağına sahip olacaktır (Çevik, 2003).

Necdet TEYMUR'un Mimarlık ve Eğitim Kurultayı'nda değindiği öğrencilerin birebir içinde bulunduğu sistem, tecrübe ve deneyim katacak bir sistemdir. Malzemeye dokunmak, mekânı deneyimlemek teorik derslerin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Tabii dersler, özellikle de stüdyo, zaten çok yoğun, ama öğrencilerimize, örneğin haftada, iki haftada bir, yarım gün de olsa bizzat ellerini kirletecekleri yapı pratiğini neden yaptırmıyoruz? Evet, dersler yoğun ve de en az yarım gün lazım. Tuğla örsün, doğrama yapsın veya çimento karıştırsın, yani çok basit tekniklerle uğraşsınlar. Fakat bütün bunları dört veya beş yıl olarak hesaplarsak, sonuna doğru da daha sofistike deneyimleri de olabilir. Öğrenci inşaata, şantiyeye götürülüp bizzat yerinde gösterilebiliriz. Dolayısıyla bu görgünün tasarıma da büyük bir katkı vereceğini düşünüyorum (Teymur, 2003).

3. Yurt Dışı Eğitim Süreçleri

1970 yılında gittikçe gelişen ve yayılan içmimarlık mesleği eğitim kalitesini yükseltmek amacıyla bağımsız bir akreditasyon kuruluşu olması gerektiğine karar verilmektedir. İç Tasarım Eğitim Araştırmaları Kurumu (FIDER: Foundation for Interior Design Education Research) kurulmakta ve 1971 yılında ilk kez toplanmaktadır. İç tasarım programlarının kalitesini denetlemek için çeşitli kriterler belirleyen FIDER'in ilk kez 1973 yılında eğitim programlarını akredite etmeye başladığı bilinmektedir. Aynı yıllarda bağımsız bir kuruluş olan Ulusal İç Tasarım Yeterlilik Konseyi (NCIDQ: National Council for Interior Design Qualification) mesleklerini yapmak isteyen iç tasarımcıların yetkinliklerini ölçen bir sınav uygulamaktadır.

Günümüzde hem ülkemizde hem de dünya çapında güzel sanatlar, tasarım ya da mimarlık fakülteleri bünyesinde iç tasarım ve içmimarlık eğitimleri bulunmaktadır. Bu süreçleri tamamlayan bireyler iç tasarımcı ya da içmimar gibi unvanlar almaktadır. İçmimarlık eğitimi, mesleğin sürekli gelişen ve değişen içeriğine ayak uydurması için eğitim kurumları esnek bir yapı sergilemektedir. Farklı programlar arasındaki eğitim kalitesi farklılıklarını en aza indirmek için akreditasyon kurumları çalışmalar yapmaktadır. Örnek olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde CIDA ve Avrupa'da ECIA bu çalışmaları yürütmektedir. CIDA ve ECIA okulların akreditasyon şartlarını ölçmenin yanında akredite olmuş okulların düzenli denetimini ve kalitenin aynı seviyede tutulmasını da sağlamaktadır. Bunun yanında Amerika Birleşik Devletleri'nde her iç tasarımcı akredite olmuş bir eğitim sürecinin ardından mesleğini yapabilmek için mesleki yeterliliğini bir sınavla ispat etmektedir. Bu sınavın sorumluluğu NCIDQ tarafından üstlenilmektedir. (Uluçay, 2011)

4. Uygulamaya Yönelik Çalışmalar

İç Mimarlık Eğitimi 2.Ulusal Kongresinde (Hasırcı,2012) öğrencinin katılımına yönelik bir fikir ortaya koymuştur ve buna yönelik çalışmalardan bahsetmiştir. Bu çalışmaların ilki kullanıcının fikirlerinin öneminin anlaşılmasına yöneliktir. Oyun parkı tasarımına yönelik uygulamalı bir çalışmadır. Proje süreci içerisinde kullanıcının istekleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu proje Oyun alanı/ donatıları tasarımına yöneliktir.

İzmir’de Işıkkent Eğitim Kampüsü ile birlikte gerçekleştirilen oyun alanı projesinin en başında öğrencilerle katılımın önemi, yöntemleri, çocuklarla iletişim konusunda çalışılmıştır. Bu proje, İEÜ*, Mimarlık Bölümü’nden Selma Göker Wilson ve Burkey Pasin ile iki bölüm arasında ortak ve katılımcı etkinlik düzenlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Gruptaki 65 M, 75 İMÇT bölüm öğrencisi önce kendi aralarında, daha sonra da 4. Sınıf öğrencileriyle bir araya gelerek bir okul oyun parkı için çevre düzenlemesiyle birlikte bir yapı tasarlamışlardır (Hasırcı, 2012).

Proje sürecinde öğrenciler, çocukların nerede ve nasıl oynadıklarını, nasıl vakit geçirmek istediklerini ve hangi malzeme ve donatıyla oynamayı sevdikleriyle ilgili bilgiler almışlardır. Kullanıcıları yani çocukların ihtiyaçlarını anlamak için gözlemlmeye dayalı değil onları dinlemeye dayalı bir yaklaşıma sahiptirler.

İzmir Ekonomi Üniversitesi tarafından, katılımcı anlayışıyla gerçekleştirilen bir başka projede ise uygulama projesi adı altında mutfak sanatları ve yönetimi bölümü içmimarlık projesi gerçekleştirilmiştir. Bu projede öğrenciler birebir görüşmeler yapmış projenin başlangıcından sonuna kadar içinde bulunmuş ve etkileşim içinde olmuşlardır. Proje sürecinde bir proje yöneticisi, iki üçüncü, iki de dördüncü sınıf öğrencisi yer almıştır. Öğrenciler kullanıcılarla konuşmaya, onların fikirlerini almaya teşvik edilmişlerdir.

Projede bir “konsept” yaratmış, üniversite üst yönetimine sunum yapmış, şirketlerden fiyat almış, uygulama sürecinde işleri takip etmiş, üniversiteden maddi destek de almış ve uygulama sonrasında isimleri mekana yazılarak onore edilmişlerdir. Bu deneyim, projede çalışan öğrenciler için çok değerli olmuş, henüz mezun olmadan tam bir içmimarlık projesi deneyimini yaşama imkânı bulmuşlardır. İzmir Ekonomi Üniversitesi Mutfak Sanatları ve Yönetimi Bölümü’nün iç mimari projesi İzmir Ekonomi Üniversitesi İçmimarlık ve Çevre Tasarımı Bölüm Başkanı ve dört bölüm öğrencisi tarafından tasarlanmıştır (Hasırcı, 2012).

İç Mimarlık Eğitimi 2.Ulusal Kongresinde (Adıgüzel, 2012), mesleki deneyime yönelik çalışmaya değinmiştir. Bu çalışmalardan biri İstanbul Kültür Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü tarafından 2011-12 Güz yarısında gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere gerçek uygulama projesi verilmiş, kullanıcı ile bire bir iletişim halinde olabilmeleri sağlanmıştır. Gerçek bir uygulama projesi verilmesi ile hedeflenen; öğrencilerin, akademisyen denetiminde mesleki tecrübe kazanmalarını sağlamaktır.

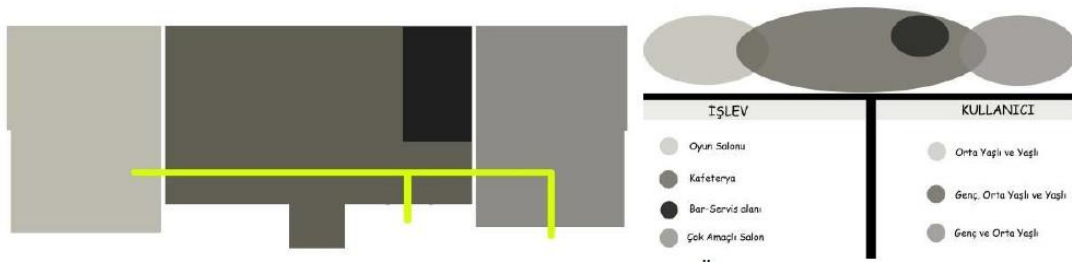
Öğrencilerin konu olarak İstanbul Kadıköy ilçesi Beyaz Köşk Sitesi içinde yer alan “Sosyal Merkez” yapısının iç mekân düzenlemesi, site giriş kapısı tasarımı, havuz tasarımı veya sosyal merkezin bir uzantısı olarak çalışacak açık alan düzenlemesi konularından birini seçmeleri istenmiştir (Şekil 3).

Şekil 1. Proje Alanı Vaziyet Planı (Proje:Samet Küçükbay) (Adıgüzel, 2012)

Bu çalışmada yapının tarihsel, dokusal ve taşıyıcı özelliklerinin korunması, kullanıcı ihtiyaçlarına cevap vermesi ve maliyetin göz önünde bulundurulması gibi başlıklar dikkat edilmesi gereken konular olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin yönetmeliklere ve maliyete bağlı kalarak çalışmaları, kullanıcı ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaları istenmiştir. Tasarım sürecinde malzeme, uygulama ve bütçeyi düşünerek hareket etmeleri istenmiştir. Bu süreç şu şekilde gelişmiştir; İlk hafta öğrencilerin kaynak araştırmaları istenmiştir. İkinci hafta proje yerine gidilmiş kullanıcı beklentileri, projeye ayrılan bütçe ve zaman konusunda bilgiler alınmıştır. Sonraki aşamada edinilen bilgiler doğrultusunda ihtiyaç programları ve plan taslakları oluşturmaları beklenmiştir.

Öğrenciler proje alanını ziyaret ederek kullanıcıların beklenti ve ihtiyaçlarını gözlemlene, sorgulama ve deneyimle fırsatı bulmuşlardır. Kullanıcı ile birebir iletişime girilmesi sayesinde, öğrenciler kullanıcının beklentilerini karşılayacak bütüncül tasarım anlayışına uygun tasarımlar çözümlemişlerdir.

Şekil 2. Kullanıcı Gereksinimleri-Mekân Organizasyonu (Kevser Özcan'a ait proje paftasından alıntı) (Adıgüzel, 2012)

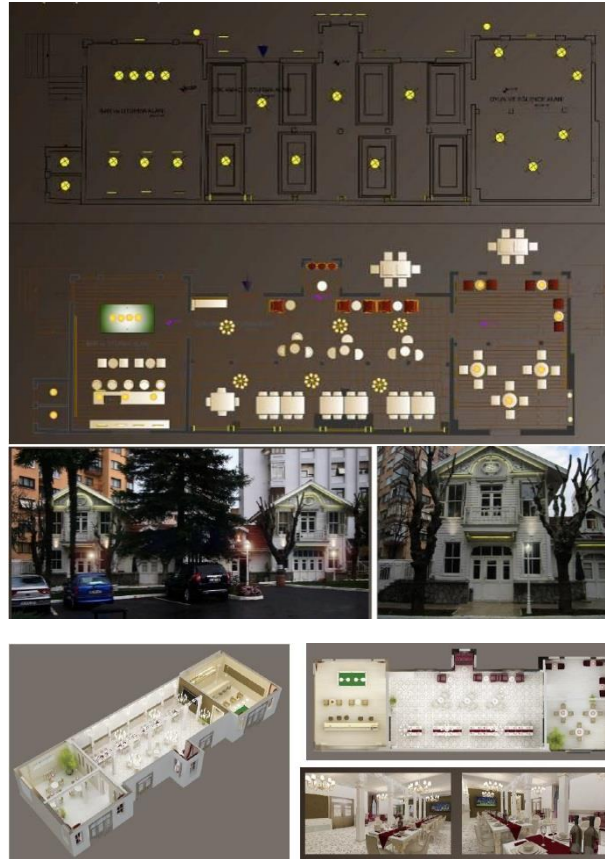
Proje sürecinde üç ara değerlendirme yapılmış ve teslim sonrasında savunma jüri sistemi ile gerçekleştirilmiştir. Jüriye site yöneticisi ve sektörden bir tasarımcı katılmıştır. Başarılı görülen projeler, proje yerinde sergilenmiş ve içlerinden bir projenin gerçekleştirilmesi için kullanıcı grubu tarafından seçilmesi istenmiştir.

Proje alanında yer alan havuz ve yakın çevresine ilişkin alanın çözümünde iklim koşulları göz önünde bulundurulmuş ve fiziksel çevreye uygun esnek kullanım imkânı sağlanmıştır. (Şekil 5).

Şekil 3. Sosyal Merkez İç Mekan Kurgusu-Stil Uygulaması Örneği (Proje:Gülümser Aysal) (Adıgüzel, 2012)

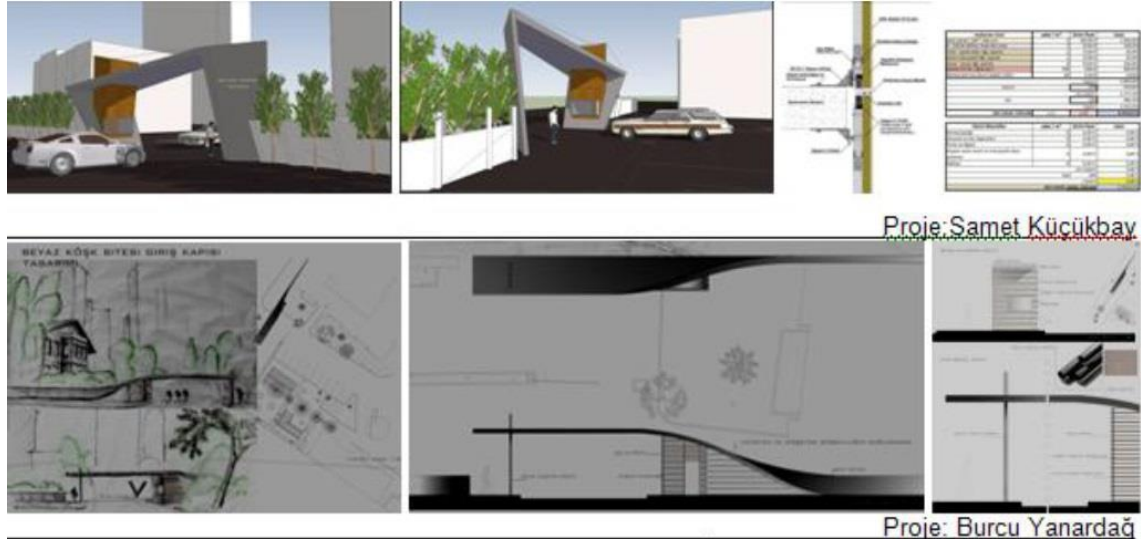
İç mekân çözümünde; fiziksel çevre etkenleri dikkate alınarak akustik, aydınlatma, ısıtma-havalandırma konularına yönelik çalışmalar yapılmıştır. (Şekil 6).

Şekil 4. İç-Dış Mekan Aydınlatma Tasarımı (Proje:Gülümser Aysal) (Adıgüzel, 2012)

Sitenin giriş kapısının, yeterli ölçüde algılanması sağlanmıştır. Tasarım süreci, kaldırım çekme mesafesi, duvar yüksekliği gibi yerel yönetmeliklere bağlı kalınarak gerçekleştirilmiştir. Geliştirilen çözümlerle birlikte; yapım yönetim, malzeme kullanım

olanakları ve maliyet analizleri göz önünde bulundurulmuş ve bu parametrelere bağlı kalınmıştır. (Şekil 7).

Şekil 5. Giriş Kapısı Tasarım Örneği (Adıgüzel, 2012)

Tasarım-uygulama birlikteliğinde eş zamanlı olarak yürütülmeye çalışılan 3. sınıf proje stüdyosu çalışmasının sonucunda öğrenciler; Katılımcı tasarım süreciyle eğitim sonrasında karşılaşacakları tasarımcı-işveren ilişkisini deneyimleme fırsatı bulmuşlardır. Farklı kullanıcı grupları ile bir araya gelerek “tasarım ile iletişim” kurulması deneyimini yaşamışlardır. Tasarım sürecinde “maliyet” ve teknik olarak “yapılabilirlik” unsurları ile ilk kez karşılaşarak uygulanabilirlik ve bütçe olanakları içinde tasarım geliştirme deneyimi kazanmışlardır. (Adıgüzel, 2012).

Öğrenciler bu yaklaşımla işveren ve kullanıcı ile birlikte proje yürütme imkânı bulmuşlardır. Bu yaklaşımın pozitif etkisi ise öğrenciler iletişim kurabilme yetisi kazanmışlardır. Öğrenciler uygulama sürecinin içinde bulunarak gözlemlene, sorunlara anında müdahale edebilme imkânı bulmuş ve bu sayede tecrübe kazanmışlardır. Yerel yönetmeliklere bağlı kalınarak çalışılması ise; öğrencilerin bazı kısıtlamaların var olduğunu ve bu kısıtlamalara bağlı kalınması gerektiğinin bilincine varmalarını sağlamıştır.

Uygulamalı çalışmalara örnek olarak MEF üniversitesinin tasarlamış olduğu üç, dört haftalık staj sürecinin içeriği;

Tasarla ve Yap Stajlarının iç mekân projeleri İstanbul’daki üç ilköğretim okulunda bu okulların İngilizce eğitimi için mekân ve çok amaçlı salon gereksinimini karşılamak için yürütülmüştür. MEF Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen “Tasarla ve Yap” adlı staj yaklaşık on beş kişilik öğrenci grupları ve iki öğretim üyesinin koordinatörlüğünde gerçekleşmektedir. Staj süreci proje alanını ziyaret, kullanıcı beklentilerini öğrenerek proje kapsamının belirlenmesi ile başlamaktadır. Sürecin devamında ise alanda çalışmalar yapılmıştır. Bu projenin süreçleri beş başlık altında anlatılmıştır.

Sosyal ve Mesleki Sorumluluk; Bire bir gerçeklikteki bu uygulamada kullanıcının beklentilerine uygun tasarım yapma anlayışının kavranmasını kolaylaştırmaktadır.

Bütüncül Tasarım ve Uygulama Süreci; Tasarla ve yap projesinde kısa sürede tasarımların gerçeğe dönüşmesi öğrencilerin çalışmaya olan hevesini artırmaktadır. Tasarım ve uygulama süreçlerini eş zamanlı yaşamak bütüncül yaklaşıma ve gerçekçiliğe bir adım daha yaklaştırmaktadır. Tasarım fikirleri soyuttur fakat uygulama ile bu fikirler somutlaşmaktadır. Öğrenciler zihinlerindeki fikirlerin gerçekte uygulanabilir olup olmadığını kısa sürede kavrama imkânı bulmaktadır.

Şekil 6. Tasarım süreci, Tasarla ve Yap! 2016 Güney Kıldırın İlkokulu Çok Amaçlı Oda'nın imalat sürecinde çekilmiş fotoğraflar. (Sezgin, 2019)

Tasarım- uygulama süreci ve aktörleri; Bu süreçte işveren, yüklenici ve öğrenci birlikteliği sağlanarak uyum içerisinde çalışma yetisi kazandırılmaktadır. Bu uygulamayla tasarımın kullanıcıya uygun olup olmadığını kavramak çok daha anlaşılır olmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşım iç mimarlık öğrencilerinin profesyonel yaşamlarında içinde bulunacakları tasarım ve şantiye süreçlerinin eğitim hayatlarının başında deneyimlemelerini sağlamaktadır.

Malzeme ve detay bilgisi; Uygulama sürecinin içerisinde bulunmak hangi malzemenin nerede ve nasıl kullanıldığını kavrama yetisi kazandırmaktadır. İmalat aşamasını görerek, detay konusunun da bu süreç içinde daha net anlaşılacağı düşünülmektedir.

Tasarla ve Yap! stajının bu öğrenim sürecine en büyük katkısı temel malzeme bilgisi verirken malzeme ve detay ilişkisinin tüm imalat boyunca gözlemlenmesini sağlaması. Öğrenciler böylelikle uygulama sürecinin de detay tasarımının parçası olduğu görebiliyorlar (Sezgin, 2019).

İnşa süreci deneyimi ve akademinin kritiği; Bu süreçte öğrencilerin alanda bulunarak inşa sürecini gözlemlemesi ve gerektiğinde inşa sürecine katkıda bulunması sağlanmıştır. Öğrencilere ustalarla ve işverenle birlikte çalışma yetisi kazandırılmış ve meslek aidiyeti kavramını çok net kavramışlardır.

Eğitimin temelini oluşturan tasarım stüdyosu teorik yönü güçlü akademik bir jargon ile yapılan tartışmalar üzerinden ilerliyor. Öğrenciler için dolaylı ya da doğrudan, ustalık profesyonel olmak ya da yapıcı tasarımcı arasında bir ayrım ve bu karşıtlık içinde iç mimarın yeri belirgin biçimde eğitim sırasında ortaya çıkıyor. Öğrencilerin çoğunluğunun yapı ustalığına yabancılığı, profesyonel meslek kimliği ve ustalık arasındaki karşıtlığı keskin bir şekilde benimsemelerine yol açıyor. Proje konusu olarak ilköğretim okullarında 60m2'nin altındaki mekânlar seçilmesi öğrenciler için bütün olarak kavranabilir büyüklükte ve ayrıntıda ancak tamamlandığında tam bir iç mimari mekân tasarlama olanağı sağlıyor (Sezgin, 2019).

Şekil 7. İnşa süreci ve deneyimi. (Sezgin, 2019)

Tasarla ve yap süreci sonunda öğrenciler malzeme ve detay bilgisi, kullanıcı ve işverenle iletişim kurma ve tasarıma bütüncül bakabilme yetisi kazanmışlardır. Öğrenciler uygulama sürecindeki sorunlara anında müdahale edebilme olanağı bulmuşlardır.

Görüldüğü üzere pratik yaklaşıma örnek olabilecek bazı uygulamalar bulunmaktadır. Bu örnekler çoğaltılabilir. Fakat buradaki eksiklik bu uygulamanın sınırlı öğrencilerle yapılmasıdır. Katılım, pratik, alanda öğrenim vb. bu deneyimi tüm öğrencilerin yaşaması gerekmektedir. Bu yaklaşımı bir gereklilik olarak görmek ve eğitimin bir parçası haline getirmek gerekmektedir.

5. DEĞERLENDİRME

Meslek pratiği edinilebilmesi için fikirler sunulmuş ve çözümler aranmıştır. Eğitimin sadece kurumlarda veriliyor olması meslek hayatına yönelik sıkıntılar doğurmaktadır. Birçok ülkede mezun olduktan sonra mesleki yeterlilik için süre belirlenmiştir. Fakat bizim ülkemizde mezun olduktan hemen sonra çalışma yetkimiz bulunmaktadır. Bu durum hatalara sebebiyet vermektedir. Çözümü için eğitim sürecinde öğrencinin meslek hayatına atıldığında tam tecrübeye sahip olması gerekmektedir. Tecrübe edinebilmesi için pratik konusunda alanda çalışmalar yapmalı ve bu çalışmaların bire bir içinde bulunmalıdır. Eğitim sürecinde zorunlu staj süresinin artırılması ve stajlarda öğrencinin donanımını sağlamaya yönelik çalışmaların artırılması öğrencinin daha verimli olmasını sağlayacaktır. Bu durum için; eğitim sürecinde bir proje yöneticisi eşliğinde örneğin on kişilik gruplarla bire bir meslekle örtüşen gerçeklikte çalışmalar yapılması önerilmektedir. Örneğin bir konut projesi ele alınacak bu proje on öğrenci ve bir proje yöneticisi eşliğinde projenin tasarımından uygulamasına kadar bütün adımları gerçekleştirilecektir. Kullanıcı ile bire bir görüşecek beklentilerini öğrenecek, mekânın rölevesini alacak, metraj hesaplayacak, malzeme seçecek, fiyat teklifi alacak, fiyatlandırma yapacak, uygulama kısmında da başında duracaktır. Bunun gibi mesleğe dair bütün adımları gerçekleştirip tecrübe kazanacaktır. Bu yaklaşımla proje yöneticisinin eşliğinde doğruyu yanlış da en iyi şekilde öğrenecektir. Bu çalışmayı gerek alanda, gerek stüdyo ortamında, gerek malzeme seçimi ve fiyat alımı için piyasada sürdürerek interaktif bir çalışma sağlanacaktır. Mezun olduktan sonra tecrübe bekleyen işverenlerin de, kullanıcıların da bu beklentisini karşılamış olacaktır. Aynı zamanda mekânı algılayacak, malzemeyi tanıyacak, kullanıcı beklentileri doğrultusunda çalışmayı daha iyi kavrayacaktır. Sorumluluk almayı öğrenecektir. Proje yöneticisiyle birlikte alanda çalışmak da öğrenciye sorunlara anında müdahale edebilme yetisi kazandıracaktır. Bu yaklaşımın gerçekleşmesi son derece önemlidir. Eğitimde sorunların çözümü için pratik bilginin yerinin artırılması ön görülmektedir. Kurumların ve kuruluşların bu yaklaşıma destek olmaları ve eğitimi ileriye taşımaları meslek pratiğini artıracaktır. Gelişim sağlanabilmesi için uygulamaya yönelik bire bir içinde bulunulan ortamlar sağlanmalıdır. Böylece tecrübe gücü artacaktır. İç mimarlıkta da mesleğe uygun yapı oluşturulmalıdır. Bu sistemin hayata geçirilmesi öğrencinin anlama kabiliyetini, deneyim gücünü artıracaktır. Tasarım sürecini kolaylaştıracaktır.

Bir başka sorun ise İç mimarlık odası ile eğitim kurumlarının bağlarının kopuk olmasıdır. Sorunların tespiti ve çözümü için İç Mimarlık Odasının, eğitim kurumunun ve öğrencilerin iç içe olması gerekmektedir. Gerek eğitim kurumlarında gerekse iç mimarlık odasının belirlemiş olduğu alanlarda sık sık toplantılar düzenlenmeli ve uygulamalı çalışmalara imkân tanıyacak ortamlar oluşturulmalıdır.

6. SONUÇ

Araştırmanın temelinde eğitimde pratiğin ne derece önemli olduğunun önemine, eğitim alanında yapılan çalışmalara, yeterliliklerine, sorunlara çözüm olup olmadıkları konusuna değinilmiştir. Meslek hayatına geçişte sorunlarla karşılaşılacağına, tecrübe

edinebilmek için proje yöneticisi ile birlikte alanda çalışmalar yapılması gerektiğine değinilmiştir. Pratiğe dayalı eğitim sistemi öğrencinin projeyi algılamasını ve uygulamasını kolaylaştıracaktır. Kullanıcı ve işveren ile uyum sürecinde de daha başarılı olacaktır.

İç mimarlığın kendi bünyesine uygun eğitim anlayışının olması gerekmektedir. Eğitim kapsamı içerisinde gerçekçilik ilke edinildiği takdirde mesleğinde uzman kişiler yetiştirileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Adıgüzel, K. (2012). Tasarım-Uygulama Kesitinde İç Mimarlık Proje Stüdyosu. İç Mimarlık Eğitimi 2. Ulusal Kongresi. İstanbul.

Akgün, O. (2008). Gats Sürecinde Mimarlık Eğitimi Ve Hizmetinin Değerlendirilmesi. s. 13.

Akgün, Y. (2019, 03). Bütünleş-ik Mimarlık Eğitimi ve Pratiği. Ege Mimarlık.

Çevik, A. (2003). Mimarlık Ve Eğitim Kurultayı -2. İstanbul: Tmmob Mimarlar Odası.

Derya ADIGÜZEL, R. K. (2012). Tasarım-Uygulama Kesitinde İç Mimarlık Proje Stüdyosu. İç Mimarlık Eğitimi 2. Ulusal Kongresi. İstanbul.

Hasırcı, D. (2012). Katılımcı Tasarım, Katılımcı Eğitim. İÇMEK / İçmimarlık Eğitimi 2. Ulusal Kongresi, (s. 37-38). İSTANBUL.

Ozluoglu, L. (2019, 03). <https://www.hotcourses-turkey.com/study-in-the-uk/subject-guides/ingilterede-mimarlik-egitimi/>. <https://www.hotcourses-turkey.com/>: <https://www.hotcourses-turkey.com/study-in-the-uk/subject-guides/ingilterede-mimarlik-egitimi/> adresinden alındı

Sezgin, A. (2019). İç Mimarlık Eğitiminde Tasarla-Yap Stüdyosu Deneyimi. İçmimar Dergi 29. Sayı, 20-36.

Teymur, N. (2003). Mimarlık Ve Eğitim Kurultayı 2. İstanbul: MİMARLAR ODASI.

Uluçay, N. Ö. (2011). Türkiye'deki İçmimarlık Eğitimi: Eğitim Süreci, Farklı Eğitim Programları ve Uluslararası İçmimarlık Ölçütlerine Göre Programların Değerlendirilmesi. Researchgate.

Yazıcıoğlu, A. K. (2014, 6). Mimarlık Ve İç Mimarlık Eğitiminde Zorunlu Staj Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Bir Model.

